

తొలి పులుసు

ఆంధ్రవాఙ్మయరంగమున నలుబదియేండ్లపాటు అపార పరిశ్రమ జేసి భాషారహస్యముల నెన్నిటితో వెలుగునకు దెచ్చి తెలుగుభాషకు మెరుగులు దిద్దినవారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

శ్రీవారి పరిశ్రమ ఫలితముగా రచింపబడిన వ్యాసము లెన్నో కొన్ని చిరకాలముక్రింద ప్రకటితములు, మరికొన్ని యప్రకటితములు చెల్లాచెదురుగా నున్నవాటిని ఒక-దో చేర్చి పుస్తకరూపముగా ప్రకటించుట యవసరమని పలువురు కోరుట చేత “మీఁగడ తఱుకలు” అనుపేర ఈ వ్యాససంపుటిని యిప్పు డిట్లు ప్రకటించినాము.

“మీఁగడ తఱుకలు” అను పేరు శ్రీ శాస్త్రిగారే 1914 వ సంవత్సరమున కొన్ని యపూర్వ భాషావిషయముల ప్రకటించుచు మొట్టమొదట వాడిరి. వారి కీపేరు అభిమత మగుటచేత ఆ పేరనే ఈ సంపుటిని ప్రకటించుచున్నాము.

శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ నలుబదియేండ్ల భాషాపరిశ్రమ లోను సలిపిన సరిశోధనాత్మకము లయినవ్యాసములు, వ్యాఖ్యలు, ప్రకటన కయి పరిష్కరించి యుంచిన కొన్ని ప్రాచీన గ్రంథములు, అపూర్వములయినవి కొన్ని యంతవరకు అప్రకటితములుగానే వుండిపోయినవి. వాటి నెల్ల ప్రకటించుట భాషా యోషకు పరమోపకార మనుట కెట్టిసందియమును లేదు.

అట్టివాటి నెల్ల కాలక్రమమున ప్రకటింప దలంపునో
 “శ్రీ ప్రభాకర పరిశోధకమండలి” యనుపేర శ్రీవారి శిష్యులు,
 మిత్రులు, అభిమానులు ఈ మండలిని స్థాపించి వరుసగా
 శ్రీ శాస్త్రిగారి రచనలను గ్రంథరూపమున వెల్లడింప నుత్స
 హించుచున్నారు.

ఆంధ్రమహాజనుల యాదరాభిమానములతో వరుసగా
 నట్టివాటి నెల్ల ప్రకటింపగలము.

ఇపుడీ మీఁగడ తఱకలను చవిచూడగల సహృదయు
 లగు నాంధ్రభాషాభిమానులు ఈప్రయత్నమున మాకు తోడ్పడ
 గలరని ఆశించుచున్నాము.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి శిష్యులలో నెన్నికగన్న శ్రీతిమ్మా
 వఙ్మల కోదండరామయ్యగారు మా కీగ్రంథప్రచురణవిషయమున
 నెక్కువగా తోడ్పడినారు. వారి తోడ్పాటునకు మేమెంతయు
 కృతజ్ఞులము.

తిరుపతి దేవస్థానాధికారులు, ప్రెస్ వారు మాయెడలగల
 ఆదరముతో వడివడిగా సీగ్రంథమును ముద్రించి యిచ్చినందులకు
 వారి నభినందించుచున్నాము.

గ్రంథముద్రణవిషయమున పూనుల నెంత జాగ్రత్తగా
 జూచినను కొన్నియక్షరవ్యత్యయములు దొరలక తప్పినది
 కాదు. అట్టివాటిని సరిపరుచుకొన ప్రాజ్ఞులకు వేడికోలు.

ప్రకాశకులు.

విషయానుక్రమణిక

సంఖ్య.	విషయము	పుట.	
౧	సాతవాహనులు	...	౧
౨	శివకవులు	...	౧౩
౩	పండితారాధ్యచరిత్రము	...	౨౮
౪	వేములవాడ భీమకవి	...	౪౦
౫	ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు	...	౪౯
౬	భాగవతము	...	౭౯
౭	మధురకవితలు	...	౯౩
౮	కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు	...	౧౧౩
౯	ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము	...	౧౨౫
౧౦	మనుచరిత్ర	...	౧౫౧
౧౧	దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము	...	౧౬౫
౧౨	కొలచెలమవారు	...	౧౯౦
౧౩	త్యాగరాజు	...	౨౦౮
౧౪	ఆంధ్రభాషావతారము	...	౨౨౧
౧౫	వాఙ్మయపరిశ్రామము	...	౨౨౬

మీ గడ తలకట

—o—o—o—

౧

సాతవాహనులు

సాతవాహను లంధ్రులు గారని వాదించువారు గోండ్లము గలరు. సాతవాహన రాజులలో బ్రఖ్యాతీ గన్నవారు, కుంతల దేశమందలి ప్రతిష్ఠాన పట్టణము రాజధానిగాఁ గుంతల సారాప్త మహారాష్ట్రాది దేశములనే పాలించినట్లు శాసనములందు గాన వచ్చుటయు సంధ్రదేశమును పాలించినట్లు గానరాకుండుటయు వారి వాదమునకుఁ బ్రబలసాధనము. పురాణములందు వా రంధ్రులుగాఁ జేర్కొనఁబడిరి. ఇది పై వాదమునకుఁ బ్రబల భాధ కను యయినను వారు దీనిని బుక్కిటి పురాణపు మాటగాఁ ద్రోసివేయుఁ జూతురు. ప్రాచీన సాతవాహను లంధ్రదేశమును బరిపాలించిననుట కాధారములు లేవా ? విచారింపము.

నాసిక, కార్ల మొదలగు చోట్ల గుహలలోఁ గలసాత వాహను శాసనములలో వాసిష్ఠీ పుత్రపులుహువి శాసనములు ముఖ్యమయినవి. వానిని బట్టియే పయి వాదమును, పి. టి. శ్రీని

౧

మీగడ తఱకలు

వాసయ్యంగారు, సూక్తంకరుడు, సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు ప్రభితులు, నెలకొల్పిరి¹. అందు వారి వాదమున కాధారమయిన పట్టిది:— “రాజరాజ్యో గోత్రమీ పుత్రస, హిమవత నేరు మందర పవత సమసారస, అసిక, అనక, ముళక, సురత, కుకురా పరంత అనుపవిదభ అకరావతి రాజస, విర్గు, చవత, పారిచాత, సహ్య, కట్టగిరి, మచ, సిరిటన, మలయ మహింద, పెటగిరి, చకోరపవత పతిన, -” దీని సంస్కృతచ్ఛాయ :—రాజ రాజస్య గౌతమీ పుత్రస్య హిమవన్మేరు మందర పర్వత సమసారిస్య, అసిక, అశ్వక, ముళక, సురాష్ట్ర, కుకు రాసరాం తానూప నిద ర్భాక రావంతి రాజస్య, వింధ్య ఋక్షవత పారియాత్ర సహ్య కృష్ణగిరి మఞ్చ శ్రీస్థాన మలయ మహేంద్ర శ్వేతగిరి చకోర పర్వత పతేః² భండారకర పండితుడు, బూలరు పండితుడు, భగవాల్లాల్, ఇంద్రాజీ పండితుడు మొదలగువారు నలు మార్లు పయి శాసనమును బరిశోధించి ప్రకటించిరట ! ఇందు

1. మ. సోమశేఖర శర్మగారి, ఆంధ్ర మహా సామ్రాజ్యము, ఆంధ్ర వ్యాసము భారతి సంచికలఁ జూడుడు. పైవారి వాదములస్వరూప మెల్ల నందు వారు పరామర్శించిరి.

2. శ్రీభావరాజు వెంకటకృష్ణరావుపంతులుగారు, జయంతి ౨౨వ సంచికలో సంధ్యాక్షరములలో సంస్కృతచ్ఛాయాంధ్ర వివరణసహితముగా శాసనముఁ ప్రకటించిరి. ఈ పూర్వ మిక్కిలి క్లాఘ్యము. కడముట్టి నిర్వ

బేర్కొనబడిన దేశములను బర్వతములను, వారు గుర్తించిరి. కాని యాయెల్లరకుఁగూడ, 'ముళక' దేశమేదో తెలియరాలేదట! ఒకరు 'ముళక' మును 'ముండక' మునుగా సంస్కరింపవలెననిరట! ఇంకొకరు సంస్కరింపకుండనే, 'ముళకు' లే 'ముండకు' లగుదురనుట కాధారములఁ జూపిరట! ఈ తలపోతలలో మునిగి యాముళక దేశ మేదో వారు గుర్తింపజాలక పోయిరి.

ఈ తలపోతలలోఁగూడఁ గొంత వింత విషయమున్నది. అది కడపటఁ దెలుపుదును. పయి శాసనమునఁ బేర్కొనబడిన ముళక దేశము నేడు మిలికినాఁ డనబడు దేశమే యని నేను నిశ్చయించుచున్నాఁడను. నేటి యంద్రదేశము ప్రాచీనకాలమున వేంగీదేశముగాను ముళక దేశముగాను బేర్వలసి యుండెను. కడప, కర్ణూలు, బల్లారి, నైజామురాజ్యములోఁ గొంత, యానాఁడు ములకనాడుగా నుండెను. ములకనాటికి శ్రీగిరి నడిబొడ్డు. రాజ్యములు, రాజధానులు మాఱుటలో ఈనాళ్లు

హింతురు గాకని కోరుచున్నాను. ఇప్పుడు ప్రకటించిన శాసనముల సంస్కృతచ్ఛాయలోఁ బ్రబలమయిన ప్రమాదములున్నవి. “అపరాజిత విజయ పతాక సత్తుజన దుష్పథనీయ పురవరస” అను దానికి “అపరాజిత విజయ పతాకస్య శత్రుజన దుష్పథ నియమనస్య పురవరస్య” అని ఛాయ వ్రాయఁబడినది. “అపరాజిత విజయపతాక శత్రుజన దుష్పథక్షీయ పురవరస్య” అని యుండవలెను. ఇట్టి వింతను గలవు.

మీఁగడ తఱకలు

సాముఖ్యమును, బరిమాణమును మాతీనవి. ఈ నిషయమును బ్రబలముగా నిరూపించుట కిక్కడ చోటు చాలదు. పల్నాడు శ్రీనాథునినాఁడు గూడ ములికినాడను వ్యవహారము చెందుచుండ ననుట కాధారముగలదు. క్రీడాభిరామమందలి యీ క్రింది పద్యముఁ జదువఁదగును.

శ్లో॥ చిత్తమూర్ఛి మాచెరల చెన్నుఁడు శ్రీగిరిలింగముం గృహ
యత్తతఁ జూడ ముల్కివిషయంబున కా మహిమంబు చెల్లెడి
పత్తరలోన మింట జల ముట్టిన మూత్రన నాహుళాలలో
చిత్తిన యావనాశ మభివృద్ధి ఫలించుట యెట్లు చిన్నఁడా!

ముళక దేశము సాతవాహనుల యేల్పుడిలో నుండుటచేతనే వారు ‘శ్రీస్థాన’ మునకును బతులయిరి. శ్రీస్థాన మనఁగా శ్రీశైలమే. పర్వతములపేళ్ల వరుసలో నున్నది గాన యది శ్రీశైలమే యగును. అయినను గొందఱు సందేహించుచున్నారంటు. ఏకప్రమాద మనేకప్రమాదములకుఁ గారణ మగుట నిక్కమే జూడఁదగును. ముళక దేశమును గుర్తింపక నోవుటచేతనే నారు శ్రీస్థానమనఁగా శ్రీశైలమగునని నిశ్చయింపఁజాలక సందేహించు ఫలసిన వారయిరి. అగుచు, ప్రత్యంతదేశమున కేలికలు గాక యాపర్వతమునకుమాత్రము వారెట్లు పతులు గాఁగల్గుదురు? పర్వతముమీఁది కాకాశయానమున రాకపోకలు జరపుచు ప్రభుత్వమును నెఱపుకొనుచుండినట్లు తలఁపవలెనా? ఈ యసంగతిగో

శ్రీసానము శ్రీశైలము గాకపోవచ్చు ననునపోహమును బుట్టించి నది. మఱియు నాసికగుహలోనే కల వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమాని. శాసనాంతరమున 'ధనకట' భిక్షులకు దానము చేసినట్లు కలదు. ఈ ధనకటమును ధనకటసి (ధరణికోట) మని తలచుటకుఁ గూడఁ గొందఱు సందేహించిరట ! ఇది మూడవ ప్రమాదము. ధనకటమున ననేక సహస్రసంఖ్యాకు లగుబౌద్ధభిక్షుకు లుండిగని హ్యూత్వాత్సంగు వ్రాఁతలు తెలుపుచున్నవి. అంత ప్రసిద్ధ మయిన మన ధనకటమును గూర్చి కూడ సందేహించుటకుఁ గారణము వా రంగ్రధదేశమును బాలించి రన్నవిషయమునఁ గు రింపక పోవుటే యగును.

బల్లారిజిల్లా మాయక్కునిలోను, హిరహడ గల్లిలోను దొరికిన పల్లవ (శివస్కందవర్మ) శాసనములలో 'సాతవాహ నిహార' మని 'సాతాహనిరట్ట' మని (సాతవాహనహారము, సాతవాహనరాష్ట్రము) పేర్లున్నవి. అవేల్లా శాసనములు దొరికిన స్థలములకుఁ జెందినవేయని యందఱు నంగీకరింతురు. అందొక గ్రామముపేరు 'చిల్లరేక కోడుంక.' నేడు తెల్లదేశమున 'చిల్లరికె' యింటిపేరు గలబ్రాహ్మణులున్నారు. వారు మాధ్వలు. బల్లారిజిల్లాలో చిల్లరికె యను గ్రామము గలదేమో! పయి శాసనములోని చిల్లరేక చిల్లరికె కావచ్చు నని నా తలంపు. బల్లారిమండలము సాతవాహన రాష్ట్రమయియుండగా సాత

వాహను లంధ్రులగుట సంగతమేకాదా? కాని యీ శాసనములు క్రీ. తర్వాత మూడవ శతాబ్దిలోనివిగాన, యప్పటికి సాతవాహను లా యల్పదేశముఁ బాలించుచున్నట్లు తలఁపవలె నందురట! ఇది యెంతయు నసంగతము. శివస్కందవర్మ దానము చేయునప్పు డాదేశము శివస్కందవర్మపాలితమే యగును గాని సాతవాహన పాలితముగాదు. శివస్కందవర్మ యాదేశమునకుఁ బారంపర్యముగా వాడుకలో నున్న పేరిని (సాతవాహన రాష్ట్రముని) పేర్కొన్నాఁడు గాని యానామ మానాఁడే పుట్టినదికాదు. ఆనాటి కనేకదేశములు సాతవాహన రాజ పాలితములుగా నుండి నను సాతవాహన రాష్ట్రముని విశిష్టనామ ముండుట, బళ్లారి ప్రాంత దేశమున కా సాతవాహనుల ప్రాచీన ప్రధాన పాలిత దేశత్వమును నిరూపించుచుండుట లేదా? ఈ శాసనములఁబట్టి సాతవాహనులు తొలుత, ముళకదేశమునో, యందలి యేకదేశ మగు బళ్లారిప్రాంతమునో పాలించినట్లును, దానికే సాతవాహన రాష్ట్రముని, సాతవాహన హారముని పేరయినట్లును దలఁపవలసి యుండును. అట్లు దలఁపకుండుట నాల్గవప్రమాదము. తొలుత వారు వేంగీదేశమును బాలించుచున్న యంద్రరాజు లగునిక్షాకు రాజులకు భృత్యులయియుందురు. ఈ కారణముచేతనే కొన్ని పురాణములలో సాతవాహను లంద్రభృత్యులని పేర్కొనఁబడి యుందురు. క్రమశః ప్రబలులై కర్ణాటదేశమెల్ల నేలియుందురు.

ఈ 'కర్ణి' రాజులపేరనే 'కర్ణినాడు' అని దేశనామ మేర్పడి, మార్పులుచెంది కిన్నడ, కర్ణాట రూపములఁ జెందియుండవచ్చును. మైసూరు తల్కొండ స్టేటులో స్థానకుండూర శివాలయ శిలాశాసనమున “సాతకర్ణి పూజించిన యాలయములోఁ దాను పూజచేయుచు” న్నట్లు అర్చకుఁడు వ్రాసికొన్నాఁడు. ఇట్లు వారు క్రమముగాఁ బ్రాబల్యముఁజెంది, కుంతల ఘూర్జర మహారాష్ట్రాది దేశములను జయించి, క్రొత్తగా జయించినదేశముల పరిపాలనసౌకర్యముకై గోదావరీతీరమునఁ గుంతలదేశమునఁ బ్రతిష్ఠానము కల్పించుకొనియుందురు. అట్లు ప్రతిష్ఠానముఁ బడయుటచేతనే యా రాజధానికే ప్రతిష్ఠానమని పేరయ్యెను. జాతక కథలు, పద్మ, కూర్మ, లింగ, భవిష్య పురాణములు, రామాయణోత్తరకాండము, కథాసరిత్సాగరము, మహాభారతము, విక్రమోర్వశీయము ప్రతిష్ఠానమును బ్రశంసించుచున్నవి. ప్రతిష్ఠాననామము సాతవాహనరాజ కల్పితమని నానమ్మకము. ప్రతిష్ఠాన మనురాజధానీ నామమే యంధ్రభృత్యులుగా నున్న వారంద్రులగుటను, అది క్రొత్తగా నెలకొల్పఁబడిన రాజధాని యగుటను సూచించుచున్నది. ప్రతిష్ఠానముననుండఁగా వీరు శకరాజులచేఁ గొంతతాఁకిడిం బడిరి. కొంత యుత్తర రాజ్యమును గోల్పోయిరి. అప్పుడు ధనకటకమునుగూడ వీరుపరాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఇట్వోకు లప్పటికి దుర్బలులయి

యుందురు. అనేకాధ్వనకర్తలును, వైదిక మతాభిమానులును నయ్యు సాతవాహను, లిక్ష్వాకులవలె వారి మతమైన బౌద్ధమతమును బరిరక్షించిరి. బౌద్ధులకు దానములఁ జేసిరి. వారి స్తూపములఁ గాపాడిరి. పెంపొందించిరి. కృష్ణా గోదావరీ నదులు సడిమి దేశమెల్ల దుదకు వారియెల్బుడి క్రిందనే యుండెను. హలసాతవాహనుఁడు సంధానించిన సాతవాహనసస్తశత్రులొకఁ డెఱుఁగు దేశమునకుఁ జెల్లఁదగిన వర్ణనలు పెక్కులు గలవు.

గోదావరీనది సముద్రముతో సంగమించునంతచోఁగఁ గల దేశములో సాతవాహన వంశముతో సమానమయిన వంశము వేటొకటి లేదని యొక గాథలోఁ గలదు. బ్రహ్మశ్రీ నూ. రామకృష్ణకవిగారు సంపాదించిన లీలావతీకథలో హలునకు సస్త్ర గోదావరతీరమున భీమేశ్వరమునఁ బెండ్లి జరగినట్లు వ్రాసెను. అమరావతీ స్తూపమున గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి శాసనమున్నది. కృష్ణాముఖిద్వారమున యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి పదునెనిమిదవ సాలన వత్సరమున వేయింపఁబడిన బౌద్ధదాత శాసనము దొరికినది. అంధ్రవల్లభుఁడని, యంధ్రనాయకుఁడని, అంధ్రవిష్ణువని, శ్రీవల్లభుఁడని, సిరికాకొల్లినాథుఁడని వర్ణితుఁ డగుశ్రీకాకు శాంధ్రనాయక స్వామి యంధ్రు లగుసాతవాహనులలో నొక్కనిపేర వెలసినదై వమై యుండవచ్చునని నాతలంపు. సిరిక కొలను అని యా

గ్రామనామపుఁ దొలిరూపము. కొలనే నైష్ణవమువచ్చి దివ్య స్థలమై 'కొం' మయినది. అక్కడ గొప్ప చెరువుండినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమునను గలదు. 'సిరిక' పదము 'శ్రీముఖ' పదమునకు తెలుగు వికృతి కాదగును. మఱియు, వాసిష్ఠీ పుత్రపులుమావి నాసిక శాసనమున సాతవాహనులు బ్రాహ్మణులని ప్రస్తుతులయిరి. శ్రీకాకుళ స్థలమాహాత్మ్యమునఁ గూడ, నా యంధనాయకస్వామి నాగదేవ భట్టారకు నింటఁబుట్టిన బ్రాహ్మణుడని కలదు. అక్కడ నాస్వామి బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడెనట! ఈకథ శ్రీముఖ శాతకర్ణిది కాదగును. అంధ్రరాజులు తెలివాహ నదీతీరమున నుండినట్లు బౌద్ధ జాతక కథలలోఁ గలదట! లీలావతీకథ, హేలుని నాటికి గోదావరి సప్త శాఖలు గలదని తెలుపుచున్నది. జాతకకథలలోఁ బేర్కొనఁ బడిన తెలివాహనది గోదావరీ సప్తశాఖలలో నొక్కటియగు తుల్యభాగ యగు నేమోయని నాయూహము.

సంస్కృత, దేశి, భాషాకృతులలోఁ బెక్కింట సంధ్ర స్త్రీల కుచసౌభాగ్య మసాధారణమైనదిగా వర్ణితమయ్యెను. ఆవర్ణన మన్వర్ణమయినదని యమరావతీ స్తూపశిల్పములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఆస్తూపనిర్మాణకాలమున కంధ్రస్త్రీలకుఁ గుచాచ్ఛాదనము లేకుండుటనుగూడ సమరావత్యాది స్తూపరూపములు

నిరూపించుచున్నది. అవికలు లేని యంద్రస్త్రీలు ప్రతిష్ఠానమున
 కేగినపిదప నతినిగూఢకుచ లగుఘూర్జర మాహారాష్ట్ర స్త్రీల
 సంగతిచే గ్రొత్తనాగరకతి బలసి అవికలను పైఁటలను నుంచు
 కొనసాగిరి. పైఁట పదము ప్రతిష్ఠాన పదభవమే. ప్రతిష్ఠానమున
 నుండి యలవడినది గాన కుచాచ్ఛాదనమునకు నానగరమునగే
 తజ్ జ్ఞాపకముగా బేరయ్యెను. అవికలకుఁగూడఁ బైఁఠిణీ అవిక
 లనియే పేరు. పైఁఠిణీ పదముగూడఁ బ్రతిష్ఠానపద భవమే.
 సంస్కృతమున 'కంచుక' మను పద మున్నను, నది స్త్రీపురుష
 నామాన్యమయిన 'అంగరకా' కు పేరుగా నున్నది. సాతవాహన
 సప్తశతిలో నది ఘూర్జరాంగనలు వేసికొను మేలిముసుగు
 (ముఖమునకుఁ గూడ నుండును) పర్యాయముగాఁ గలదు.
 అంద్ర, ద్రవిడ, కర్ణాట, మళయాళస్త్రీ లానాడు అవికలు లేని
 వారే. ప్రతిష్ఠాన సంగతిచే నంద్ర కర్ణాటాంగనలు పైఁటలను
 అవికలను దాల్చిరిగాని యదిలేని ద్రవిడ మళయాళస్త్రీలు, నేటి
 కిని వానిని దాల్చుని వారుగానే యున్నారు. పురుషులు వోలె
 స్త్రీలును, (నేడును మళయాళమున నున్నట్లు) కొన్ని సమయ
 ములందు ఉత్తరీయమును దాల్చుటేకాని, అవికలఁ దాల్చుట
 మాకాలమున దక్షిణభారతదేశమున లేదు. ప్రతిష్ఠాన సంబం
 ధము సాతవాహనుల తర్వాత నంద్రదేశమునకు లేదు. సాతవా
 హనులతర్వాతఁ బ్రతిష్ఠాననగరము పాడుపడి పల్లెటూరయినది.

పై తిణీ రవికలును పై టలును బ్రతిష్ఠానము రాజధానిగా నొప్పుచున్నప్పుడే వెలయుట సంగతము. నాటి ప్రతిష్ఠానము శ్రీశైల గోదావరీ నదీసాగర సంగమదాకఁ గల యంద్రదేశముతోఁ బ్రబలసంబంధము గలదనుటను 'పై ట, పై తిణీరవిక' పదములు నిరూపించుచున్నవి. శాసనములం దేనాఁడు సాతవాహనులు రాజ్యమేలినట్లుగా గలదో యానాఁడే యంద్రదేశము (ముళక) నేలినట్లును గలదు. వారాండ్రులని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. నేటి యాంద్రదేశమునకే తక్కు నితర దేశములకు వేసికొని నంద్రనామ మేనాఁడును గానరాదు. సాతవాహనులంద్రదేశములోపాలుగా నితరదేశములనుగూడ జయించి పాలించుట వారి యంద్రతకు రంజకము కాఁదగును గాని భంజకము గాఁగూడదు. తొలుదొలుతటి వారిరాజ్యము ముళకదేశములోని సాతాహని రట్టమగును. సాతవాహనుల యంద్రత యిన్నివిధములఁ బ్రవ్యక్తమగుచుండఁగా, వారంద్రులుగారనియు నంద్రదేశమును బాలింపఁదనియుఁ జేయు వాదములకు విలువ నిలువఁగలదా? విష్ణుపురాణమున వర్ణితు లగుముండకులే ముళకు లగుదురని ఇంద్రాజిపండితులు వ్రాసిరట! ఇది సంగతముగావచ్చును. ఇట్లొకలనుగూర్చి నేను వ్రాసిన వ్యాసమున * ఆంద్రులకు

* ప్రభవపుష్ట భారతీ సంఘిక చూచునది.

ముండియులని ధర్మామృత గ్రంథ కథలోఁ బేరున్నట్లు తెలిసిపోయింది. 'ముండక' 'ముండియు' శబ్దము లేకారవాచకములు కాన చ్చును. ధర్మామృతకథలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండియులే నిష్కపురాణాదులలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండకులు గాఁదగుదురు.

పురాణములలోని కలియుగ రాజనంశము చరితము నా గూర్చి పర్జీటర్ పండితులు వ్రాసిన గ్రంథము మిక్కిలి నిలువ గలదే. కాని దక్షిణహిందూదేశపు వ్రాత ప్రతులలోని చాల ములకును వారు ప్రకటించిన పాఠములను భేదములు పెక్కులున్నవి. వానినెల్ల మరలఁ బరిశోధించి, దక్షిణ హిందూదేశ పోలిగ్రంథ పాఠభేదములను వేరుగా నేను వెల్లడింపఁ జూచుచున్నాఁడను. పయిని బేర్కొనఁబడిన సాధనములు సాధవాహనులయాంధ్రత నాక్షేపింపరాకుండ నిలువఁగలనని నానమ్మకము. హాలుని చరిత్రమే యనఁదగిన లీలావతీ కథలో సిద్ధనాగార్జునుఁడని హాలుని మంత్రియని కలదు. *సిద్ధనాగార్జునుఁ డాంధ్రుఁడగునని నాతనిపేర వెలసియున్న శ్రీకైలపాదమగు సిద్ధనాగార్జునిని కొండయు, నక్కడి సూర్యులును నిరూపించుచున్నవి. అతని నేలిన రాజు గూడ సంధ్రుఁడగుట సంగతముగాదా? మఱియు సాతవాహనుల యాంధ్రతకు సాధనములయిన విషయములు సాతవాహన సప్తశతీలోఁ జాలఁగలవు. వానిని వేటొక చోట నెల్లడింతును.

* నానుకృష్టకవిగారి పుష్పాంజలి. భారతి చూచునది.

శివతవులు

వీరశైవులు నా స్థికులనఁబడు జైనబౌద్ధమతముల వారినే కాక శ్రౌతస్మార్త సర్మములూచరించు వైదికమతముల వారిని గూడ గర్హించిరి. వారు వీరవ్రతులు. భవులతో దర్శనస్పర్శన సంభాషణాది సాంగత్యము వారికి దగదు (భవులనగా శైవే తరులు). శైవులలోఁ గవీశ్వరులగువారు శివునిమీదను దద్దు క్రిలమీదను దక్క నిలరులగు భవులమీద నెప్పుడును గృతులు చేసెడివారు కారు. కావున వారికి శివకవులని పేరు కలెను. క్షత్తాటకాంధ్ర గ్రంథములలో శివకవుల ప్రశంస పెక్కుచోట్లఁ గలదు. శివకవులు భవకవులను గర్హించిరి. కవితలోగూడ శివకవులు వేరుమతము వారైరి.]

శివకవులగ్రంథములు

[మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమును, బామ్యురికి సోమనాథుని బసవపురాణాది గ్రంథములును, నన్ని చోటని కుసుమారసంభవమును నిప్పుడు మన కుపలబ్ధము లయిన శివకవులగ్రంథములలోఁ బ్రాచీనములు.] మల్లికార్జున పండితుని

మీరగడ తఱకలు

కృతులు మఱి కొన్ని దొరకవలసియున్నవి. మల్లీకార్జున స్తుతి
తునికంటే బూర్వంబు శ్రీవతిపండితుడుగూడఁ గనియుట !
ఆయన బెజవాడలో నున్నవాడు. ఆయన తెనుగుకృతు లేమిని
రచించినామో యెఱుంగరాదు. పండితారాఘవచరిత్రలో నీక్షింపి
గంధములు పెక్కినఁబడినవి.

“ అంచితబాణగద్యా క్షరగద్య
పంచగద్యాదులు చటుగణాడంబ
రంబు వర్ణాడంబరంబు వ్యాసాష్ట
కంబును శ్రీనీలకంఠస్తవంబు
శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబునుమ
యూరస్తవము హలాయుధ మనామయము
మలహాణమును మహిమం బనుస్తవము
మలయరాజీయంబు మానిదండకము
స్తతిమూలమగు మహాస్తోత్ర నూత్రములు
శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
కళిక మహానాటకము సుదాహరణ
ముగ రుద్రమహిమయు ముక్తకావళులు
శీతనూక్తములు భృంగిస్తవంబులు పు
రాతనముని ముఖ్యరచితావృత్తములు
పారశీల ”

శివతత్త్వసారము తెలుగుకృతిగాన పైవానిలో నింక నొకటి రెండవయినఁ దెలుగుకృతులయి యుండవచ్చునేమో కాని తక్కిననన్నియు సంస్కృత గ్రంథములేశోమనాథు డింకను దుమ్మెదపదములు, ఆనందపదములు, నివాళిపదములు, దండ నాయకగీతములు, మొదలగు పదకృతులను తెలుగువానిని బేర్కొన్నాడు. దీనిని బట్టి చూడగా నా శివకవుల తెలుగుకృతులు పద్యరచనముగలవి మల్లికార్జునపండితారాధ్యునికంటెఁ బూర్వ కాలమున లేవేమోయని సుశయము కలుగుచున్నది. ఉన్నచో సోమనాథుడు వేర్కొనియుండును గదా! సోమనాథునికంటె నర్వాచీనులగు శివకవుల కృతులనేకము లున్నవి. శివకవుల రచనా శీతులను పరిశోధింపఁగా వీరిగ్రంథములకును, నన్నయ తిక్క నాదులగు (భవి) కవుల గ్రంథములకును బెక్కు భేదములు గానవచ్చుచున్నవి. ఈవిషయ మింఁచకవివరించి తెల్పెదను.

రచనాభేదములు

ఛందస్సు:— ద్విపదరచనలో శివకవుల విధమువేరు. తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు ద్విపదలక్షణము నిట్లు నిర్వచించినాడు.

“వాసపురోమువ్వరు పనజాప్తు డొకఁడు
భాసిల్లనది యొక్కపదము శ్రీకాంత

మీఁగడ తఱకలు

క్రమమున నవినాల్గు గణములనడచుఁ
 గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము నేయరాదు
 ఆపాదమునకు మూడవగణంబాది
 దీపించుచుతి యంబుధిప్రియతనయ
 యుపమింపనవి ప్రాసయుతములై రెండు
 ద్విపదనా విలసిల్లె వికచాబ్జపాణి
 ద్విపదకుఁ ద్విపదకుఁ దెగజెప్పవలయు
 నెపుడు సంస్కృతమున నితరభాషలను
 యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్కనకల
 యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
 ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద
 మపుడు ప్రయోగింప నది యయుక్తంబు
 మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున
 నెఱుఁగ నెన్నిటిని నై నిర్మింపఁదగును

.....

అను లక్షణముల ననువొంది నుకవి
 జన సుప్రయోగైక శరణమై—”

అష్టమహిషీకళ్యాణము.

రంగనాథుని రామాయణము, గౌరనహరిశ్చంద్రచరిత్ర
 మొదలగు ద్విపదలందుఁ గాన వచ్చు విధమునే యీ లక్షణము
 చెప్పుచున్నది. శివకవుల ద్విపదరచన మిందులకు విరుద్ధముగా

నున్నది. రంగనాథ రామాయణాదులందుఁ గానరాని ప్రాసయతి బసవపురాణము మొదలగు శివకవుల గ్రంథములందున్నది. మఱియు, ద్విపదయు ద్విపదయుఁ గలయునప్పు డొక్కపదమే యిటుకొంత యటుకొంత యగునట్లు రంగనాథాదు లెక్కడను గూర్చరయిరి. పాల్కురికి సోమనాథాదులగు శివకవులు పద మధ్యమందే ద్విపదము ముగియునట్లు పెక్కుచోట్ల రచనము నెఱసిరి సోమనాథుఁడు“ జాతులు మాత్రానుసంధానగణవి, నీతులు గాన' యనియ 'తగ్గజైర, నియును 'బ్రాహ్మవా' యనియు 'యతిర్వా'య, నియుఁ జెప్పు ఛందో వినిహితోక్తిగాన, ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన, దేసిగానిలిపి యాదిప్రాసని యతి, తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు" నని మాత్రాగణ ఘటిత మగుటచే ద్విపదలో ప్రాసయతి చెల్లననుటను సంస్కృత సూత్రములను గూడ నుదహరించి చెప్పినాడు. ద్విపదము ప్రాసయతి గలిగి యుండుటయు, రెండేసిచరణములకుఁ దును కలుగాక ద్విపదమునుండి ద్విపదమునకు దూకునట్లు పదమధ్య సంధిగలిగి జడవాటి యుండుటయు శివకవుల కృతులలోనే కానవచ్చును.

మఱియు నన్నయాదుల కృతులలోఁ బ్రాసములందు హ్లామ్యము దప్పక కానవచ్చును. అనఁగా మొదటిచరణము

మీఁగడ తఱకలు

ద్వితీయాక్షరమున నెన్నిహల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నచో
యన్ని సంయుక్త హల్లులును, దక్కిన మూఁడు చరణములందును
గూడఁ బ్రాసస్థానమున నుండును. శివకవులీ నియమము
నంతగాఁ బాటించరైరి. కతివయ హల్సామ్యమున్నఁ జాలునని
వీరుతలంచిరి. ఒక్కహల్లు హెచ్చోతక్కువో యయినను
ప్రాసమును వీరు పరిగ్రహించిరి.

క॥ సమ్యక్సంధ్యండు గన్నడ

బహుయ సద్భక్తిమహిమ పరికింపఁగ లో

కమ్ములఁ జోద్యముగాదె య

ధర్మంబును, ధర్మమయ్యెఁ దత్త్వతీతా ! — శివతత్త్వసాగము.

ప్రాత ప్రాతలలో “ధమ్మ” యని యుండును.

“ మర్త్యలోకమనకు మఱివేఱె యొకఁడు,

కర్తయున్నాఁడె లోకత్రయవరద,—

తత్త్రిపురాంతక స్థానవాస్తవ్యఁ

డై త్రిపురాంతకుఁ డభిమతి చేర్చు. — బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు బెక్కులున్నవి.

మఱియు, నన్నయాది కవీశ్వరులు ప్రాసములం దెక్కడను
బూర్ణ బిందువును సర్గబిందువును బొందింపరయిరి. శివకవుల
గ్రంథములలో నది కానవచ్చుచున్నది.

క॥ పోడిగ నగజతపశ్చిఖ

మూఁడు జగమ్ములను దీప్రముగఁ బర్వితప్ర

హృండుము గాఢమైన కౌఠవనము
 భౌండుము క్రియదాల్చే దత్తభాభాసికమై. — కుమారసంభవము.
 పాండురాంగులైన పడఁతిగర్భమునఁ
 బోఁడిగా వెలుఁగుమఁ బుట్టుఁగో క్రియన. — బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి.

ఇట్టి ఛందోలక్షణ విశేషములుగాక, శబ్దప్రయోగములు
 లండునుగూడ శివకవులకు నితరకవులకుఁ బెక్కుభేదము లున్నవి.

శబ్దప్రయోగములు

తెఱఁగువోలె, నడువువోలె, — ఇట్టిప్రయోగములు శివ
 కవుల గ్రంథములందే నాకుఁగానవచ్చినవి.

“ తెఱువుదాఁ దీర్చిచూపెడు తెఱఁగువోలె —
 బలసికొలుపున్న నురగిరి భంగివోలె —
 నందనవనముగాపు వచ్చు వడువువోలె —
 పాలకడలిలో నిల్చిన భంగివోలె —” — కుమారసంభవము.
 “ నచ్చువహిత్రంబు నడువునుబోలె —
 కరమర్థినందిచ్చు కరణియుఁబోలె —” — బసవపురాణము.

పూగము, పూన్పు, — ఈధాతువు నన్నయాది కవీశ్వరుల గ్రంథ
 ములందుఁ బెక్కువోట్లఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. అది
 పూను ధాతువు ప్రేరణనూసము. పూనఁజేయుట దాని యర్థము.
 “అరదము పూంచి” ఇత్యాది ప్రయోగములున్నవి. శివకవుల

మీరిగడ తఱకలు

గ్రంథములందెల్ల నీధాతు వింకొక యర్థమునఁ బ్రఖ్యాతముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పూన్పు=పూజించు. ఈధాతువు నీయర్థమున నన్వయాదులు ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

క॥ కన్నునడిఁబుచ్చి పూన్చిన
వెన్నుని భక్తికి వరంబు వెదచల్లక్రియకా.

క॥ మొఱటద వంకయ దనతల
లఱిమెల్వడఁ దఱిగి నీపదాంబుజములఁ గ్ర
చ్చఱఁ బూన్చిమగుడఁ బడయఁడె.

క॥ ఉన్నతభక్తి శిరంబుల
బన్నుగ శివుఁబూన్చి కరుణఁబడసిన భంగికా
మున్నేవిధులం గొలిచియుఁ
జన్నదకాననుఁడు వడయఁ జాలెనె చెప్పమా. — శివతత్త్వపారిము.

చ॥ హరి వికచామలాంబుజ సహస్రము పూన్చి- — కుమారిసంభవము.

— ద్విపదాంబు రుహములధృతిఁ బనవేకు
ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁ బూన్తు
ఈపద్మములఁగాదె యింతియాకుంతి
పాపారిఁబూజించి బడసెబాండవుల
చెండి యీపద్మముల్ శివుఁబూన్చి కాదె
సుందరి భృగుపత్ని శుక్రునిఁజడసె
అదిగాక యీపూల హరుఁబూన్చి కాదె
నుదతి కాసల్య నత్సుతు రాముఁబడసె. — పండితారాధ్యచరిత్ర.

పూజించుట యందుఁ బూన్పు ప్రయోగము శివకవుల గ్రంథములలోఁ బెక్కు చోట్లఁ గలదు.

మఱియు సమూహి, దాసి (దాసుఁడనుటకు) ముల్లో కనాథుఁడు, పుడమిశ్వరుఁడు, సర్వాంగకచ్ఛడము, దీపగంభములు, తవనిధి, మొదలగు ప్రయోగములెన్నో శివకవులు తఱచుగాఁ బ్రయోగించినవి కలవు. ఇట్టి పదములు కొన్ని యితరకవుల కృతులలోఁ గూడఁ గావ్యచిత్తముగాఁ గాన వచ్చును గాని శివకవులే వీనిని తఱచుగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇటీవలి లాక్షణికులు కరకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, దినవెచ్చము మొదలగు పదములను గొన్నింటినిమాత్రము త్రోసిపుచ్చఁజాలక యనింద్య గ్రామ్యములని పేరుపెట్టి ప్రయోగార్హములనిరి. శివకవుల కృతులలో లాక్షణికు లనుగ్రహింపనివి యిట్టివి కుప్పతెప్పలుగానున్నవి. మఱియు నిప్పటివ్యాకరణమును దలక్రిందులొనర్చు ప్రయోగము లనేకములున్నవి. మఱియు సపూర్వశబ్దములు శబ్దరత్నాకరమందుఁ గానరానివి యనేకములున్నవి. శివకవుల కృతులలోని వింతప్రయోగములను వేఱొకచోట వివరించి తెల్పుదును.

ఇతరకవులు వీరిని గర్హించిరి.

ఇట్టి రచనావిధానము లితరాంధ్రకవులకు సమ్మతములు గావయ్యెను. వారుపాటించిన ఛందోనియమము లను భాషా

మూగడ తఱకలు

నియమములను వీరు సరకునేయక కొంతనడలింపఁజాగిరి. పాల్కురికిసోమనాథుని కాలముననే దీనిఁగూర్చి యోరుంగంటిలోఁ దగవు నడచినది.

సీ॥ ఒక నాడు శివభక్తులొరుగంటను స్వయం
భూజేవుమంటపంబున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి వినువేళ
హరునిఁగొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటికేగి
యాసంభ్రమంబేమి యనుడు భక్తులు బస
వనిపురాణం బర్చివినెద రనిన
విన నాపురాణంబు విధమెట్లొకోయన్న
భూర్విప్రుఁ డొకండు భర్తజేరి

గీ॥ పాలకుర్చి సోమపతితుఁ డీనడుమను
తెనచే మధ్య (ప్రాస ?)వల్ల పెట్టిద్విపద
నప్రమాణమిది యనాద్యంబు పదమున్న
నరిగెరాజు—”

తర్వాత సోమనాథుఁడొరుగంటక వచ్చి యద్భుత చర్యలచే స్వరచనమును సమర్థించుకొన్నట్లు పద్యబసవ పురాణమందున్నది. ఈకారణముచేతనే యీశివకవులకావ్యములనుండి ప్రాచీనలాక్షణికులు ప్రయోగముల నంతగాఁ గయి కొనరయిరి. గ్రంథారంభమున దుష్టగణ ప్రయోగముచేసి ముద్దములోఁ జచ్చెనని నన్నిచోడని నధర్వణుఁ డాక్షేపించెను.

* క|| మగణము గనెను గణము

వగవక స్మృతి నొందట నిలుపునానికి మరణం

బగు నిక్కచుండ్రుచుడియడ

యగునని యిడి తొల్లి తెంకజాదిత్యుడనికా.

బమ్మెరపోతరాజుగారి గ్రంథములనుగూడ లాక్షణికులు కై కొనమిడిది కారణముగావచ్చును. ఆయన వీరభద్ర విజయ రచనమును శివకవి సంప్రదాయము ననుసరించియేయున్నది. (వీరభద్రవిజయము భాగవతకర్త యగుపోతరాజుగారు రచించినది కావచ్చునని నాతలపు.)

ఒక శివకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—

ఇలఁబాలపరికి సోమేశుండు మున్ను

తొలఁగకి ప్రాసయతులే ద్విషదలను

లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను

అలమి రేఖ గకారములు శివకావ్య

మాలయందుఁ జెల్లు దప్పలుగావు, గాన

ఆపాఠ్యురికిసోము ననుమతి నేను

దీపితప్రాస యతిచ్చుచి సగణి

నామహాగురు దేవు ననుమతీయట్లు

శ్రీ మెఱయంగ రచించితినిట్లు:—

—నుటి బసవపురాణము.

* ఈపద్యమును శ్రీరామకృష్ణకవిగారు, కుమారసంభవ పేరికలో నుదాహరించిరి.

ఇతరకవులు గర్వించినను దర్వాతి శివకవులు సోమ నాథాదుల మార్గమును వెన్నాడిరి. ఇప్పటికి రెండువందల యేండ్లకు ముందున్న కవులు, అత్తలూరి పాపకవి మొదలగు వారుకూడ నా సంప్రదాయమునే పాటించిరి. పాల్కురికి సోమ నాథుని గ్రంథములలో నితరకవులకు విరుద్ధములయిన ప్రయోగము లేవికలవో యవి పాపకవి మొదలగువారి గ్రంథములలోఁ గూడనున్నవి. మఱియుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు చూసిన త్రోవయగుటచేఁ గాఁబోలును శివకవులనేకులు ద్విపదకృతులను రచించిరి.

వీరు తెనుఁగునే ప్రేమించిరి

ద్రవిడదేశమున శైవులును వైష్ణవులును సంస్కృతభాష కంటఁ దమ తమిళభాషనే పూజ్యమయిన మతభాషగాఁ జేసికొన్నట్లుగా నీ తెనుఁగుదేశమునఁగూడ వీరశైవులు తెలుఁగు భాషనే మతభాషగాఁ జేసికొనఁదలంచిరి. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు శాస్త్రార్థములతోఁ గూడిన మతగ్రంథమును శివ తత్త్వసారమును దెనుఁగుననే రచించెను. పాల్కురికి సోమ నాథుఁడు కూడఁ దానుగ్రొత్తగా వెలయించిన బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము మొదలగు గ్రంథములను దెనుఁగుననే రచించెను. వీరు సంస్కృతమునఁ

గూడ గొప్పవిద్వాంసులే. బసవపురాణమును, బండితారాధ్య చరిత్రమును సోమనాథుడు తెనుఁగుననే రచియింపఁగాఁ దర్వాతి వారు వానిని గర్జాటమునకును, సంస్కృతమునకును బరివర్తించు కొనిరి. బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రాది గ్రంథములను శైవులు భారత రామాయణాదులవలెఁ బవిత్ర గ్రంథములుగాఁ బూజించుచుందురు. ఇది తెనుఁగున కొక గొప్పగౌరవము. తన గ్రంథములు సర్వ సామాన్యములుగా నుండవలె ననియు, నట్లుండుటకుఁ దెనుఁగు ద్విపదమే తగినదనియు, గద్య పద్యాది పూరితమయిన సంస్కృత ప్రాయరచన సర్వసామాన్యముకా దనియు సోమనాథుడు చెప్పినాడు.

“తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు
నొప్పుదు ద్విపద కావ్యోక్తివావలదు
అరూఢగద్య పద్యాది ప్రబంధ
పూరితసంస్కృత భూయిష్టరచన
మానుగా సర్వ సామాన్యంబుగామి
జానుదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు.

—పండితారాధ్య చరిత్రము

మఱియు:—

ఉరుతర గద్యపద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరచిన జానుదెనుఁగు
చర్చింపఁగా సర్వ సామాన్యమగుటఁ

మీఁగడ తఱకలు

గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కెదైవాఱఁ

దెలుఁగుమాట లనంగవలదు వేదముల

కొలఁదియ కాఁజూడుఁ డిలనెట్టలనిన— —బసవపురాణము

తెలుగు మాటలుగదాయని తేలఁదలఁపవలదు. నేడ
ములవలెఁ జూడుఁ డని చెప్పినాడు !

జాను దెనుఁగు

మఱియు జాను దెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమయిన దనియు,
సర్వసామాన్యమయిన దనియుఁ జెప్పినాఁడు. నన్నిచోడఁడు
కూడ నీ జాను దెనుఁగును బ్రశంసించినాఁడు.

చ॥ బలుపాడతోలు నీరయును పాపనరుల్ గిలుపారుకన్న వె
న్నెలతల నేడు కుత్తుకయు నిండిన వేలుపుటేఱు పల్లపూ
సలుగల తేనిలెంక విని జానుఁ దెనుఁగున విన్నవించెదన్
వలపుమదిన్ దలిర్ప బసవా ! బసవా ! బసవా ! వృషాధిపా !

—వృషాధిప శతకము.

చ॥ సరళముగాఁగ భావములు జానుదెనుఁగున నింపు పెంపుతో—

—సుమారసంభవము.

ఆకాలమున నీ జాను దెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వ
సామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మన కపీశ్వరులు సంస్కృత
ప్రాయమైన రచనను దెనుఁగున జొప్పించి జాను దెనుఁగును సన్న

గిలఁజేసిరి. ఇటీవలఁ జెనుఁగు రచనలలో రుచ్యములయిన తెలుఁగు పలుకుబట్టి మిక్కిలి తక్కువ కాఁజొచ్చెను. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలోను, నన్నిచోడని కుమారసంభవము లోను మనకిప్పుడర్థముకాని తెలుఁగు పలుకు లనేకములున్నవి. సఁస్కృత ప్రాయమగు రచనకు మనమలవడుటయే దీనికి గారణము.

అంద్రకవిని శివకవులమూలమున గొప్పయభ్యుదయము గాంచిన దన్నవాస్తవ విషయము వారి గ్రంథముల జాగ్రత్తగ చదివినప్పుడే మనకు ప్రవ్యక్తముకాఁగలదు.]

పండితారాధ్య చరిత్రము

శ్రీమల్లికార్జున పండితారాధ్యుని

జన్మాదిక వృత్తాంతములు-గ్రంథరచనా విశేషములు

శ్రీమల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు ఆంధ్రశైవాచార్యులలో పండితత్రయ మని యెన్నికగన్న శ్రీపతి, మంచెన, మల్లికార్జున పండితులలో మూడవవాడు.

జన్మాదికము

గోదావరి మండలమందలి దాతూరాప మియన జన్మస్థలము. ఆయూర వెలసియుండు భీమేశ్వరస్వామివారి కీతని వంశమువారు పూజారులు. పురోహితులని సోమనాథుడు చెప్పినాడు. అర్చకులు, ఒండె స్థానపతులు కాదగుదురు. శివతత్త్వసారమును బట్టిచూడఁగా నర్చకులే యగుదురని తోచును. అనాడు కర్ణాటాంధ్రదేశములందుఁబేరెన్నికగన్న వాణసవంశమున నీతఁడు జన్మించెను. చాళుక్యరాజులకు మంత్రిలు, ఆస్థానకవులు నయి వన్నె కెక్కినవారు వాణసవంశము వారు. శాసనములలోఁ బలుచోట్ల తద్వంశ్యప్రశంస యుండును.

పండితారాధ్య చరిత్రము

అంధభారతకర్తయగు నన్నియభట్టారకుని సహాధ్యాయుఁడు నారాఁమణాభట్టు వాణసవంశమువాఁడు. మడికిసింగన పాదోత్తరఖండకృతికిఁ బతి కందనామాత్యుఁడు వాణసవంశమువాఁడు.

తే॥ కశ్యపబ్రహ్మ యన జగత్కర్త పుట్టె
నతని తనువున నుపయించె నఖిలజగమా
నతనిగోత్రజాలందుఁ బెం పతిశయింప
వాణసాన్యుఁ మొప్పానె తమకమీద.

అని మడికిసింగన చెప్పినాఁడు. పండితారాధ్యుని చరిత్రము రచించిన సోమనాథుఁడు వాకొనలేదుగాని, వాణస వంశ్యులు కాశ్యపగోత్రులు గాన నారాధ్యదేవరకూడఁ గాశ్యప గోత్రుఁడే యనవలెను. ‘చతుర్మతనిర్ణయ’ మని యిటీవల ఓరుగంట ముద్రితమయిన యొక చిన్నిపుస్తకమున నాతఁడు గౌతమగోత్రజుఁ డని కలదు. గౌరాంబా, భీమనపండితు లీతని తలిదండ్రులు. భీమనపండితుఁడు తాను శ్రీశైలమునఁ బంచాక్షరీమంత్రము జపముచేసి పడసిన సంతానముగాన, యీపుత్రునికి మల్లికార్జునుఁడని పేరుపెట్టెను. దామోరాహముచేరువనే కోటి పల్లిలో నున్న యారాధ్యదేవరదగ్గఱ నీతఁడు శైవమంత్రదీక్షఁ బడసినాఁడు. పండ్లెండవశతాబ్దియంత్రార్థమున, 1150 నుండి 1180 దాఁక నీమహనీయుఁ డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతుఁడై యుండెను. గుంటూరు మండలమందలి ధనదుపురమున (నేటి

చందనోలు) వెలనాటి చోడని యాస్థానమున నీనాఁడు బౌద్ధాచార్యులతో మతవివాదము నెఱపెను.

బౌద్ధాచార్యులపై కక్ష

శ్రీ కాకుళక్షేత్రమునఁ * గల మల్లేశ్వరాలయమునఁ (ఈయాలయము నేఁడును శ్రీ కాకుళమునఁ గలదు) గల 'దీపియకంబమును' (దీపములు వెలిగించు లోహస్తంభమును) బౌద్ధాచార్యులు పెల్లగించి కొనివచ్చి వెలనాటిచోడని వినాసనభలో నిలిపిరట. మల్లికార్జున పండితారాధ్యునితో

* శ్రీ కాకుళక్షేత్రమును గూర్చి యింతకుముందు నేను గొన్ని వ్యాసములు వ్రాసితిని. శ్రీమఖశాతకర్ణి పేరఁగాని, 'సిరిక' యన్న బౌద్ధోపాసక పేరఁగాని ఆయూరు వెలసియుండవచ్చును. సిరిక-పేరు బౌద్ధప్రాకృత శాసనములలోఁ గాననగును. కాఖండి, కాకతేయ, కాకాండి, కాపూర్ణి, కావలి-పేళ్లు బౌద్ధశాసనములలోని "సిరిక" పేరు వెలసియుండ వచ్చుననుట సంగతతరము. కాకతీయులు కూడ ఈ పేరు వెలసినవారేయని నాతలంపు. బౌద్ధశాసనములలోని కాకతీయులే యిట్టివని కాకతీయులయి యుండును. సిరిక పేర కొలనితో వెలసిన యూరుగాని, 'సిరికాకొలను, శ్రీకాకొలను, కాకొలను' అను పేళ్లు పుట్టి, క్రమముగా నైష్ఠనము ప్రబలితర్వాత కొలను 'కొళను' అయి శ్రీకాకొళము, కాకొళము, కాకుళము రూపములు పుట్టినవి. ఈ శ్రీకాకుళము తర్వాత ఉత్తర శ్రీకాకుళము, దక్షిణ శ్రీకాకుళము గ్రామములు వెలసినట్టున్నవి. దక్షిణశ్రీకాకుళము నందివస్త్రపల్లవుని శాసనమునఁ గాననగును. అది యొక్కడినో గుర్తింపవలెను.

వాదములందు శివనింద చేసిన దోషమును, దీపార్చనాసాధనమును హరించిన దోషమును సైపజాలక పండితారాధ్యులశిష్యుల బౌద్ధాచార్యులను జంపిరి. ఆ బౌద్ధాచార్యులు ప్రతిదినము సముద్రమధ్యద్వీపమునఁగల బుద్ధ ప్రతిమను బూజింప నరుగు చుండువారట! ధనదుపురమునకు సమీపమునఁగల సముద్ర ద్వీపము నేటి దీవిఖండము. అక్కడ బౌద్ధస్తూప ముండెడిది గాఁబోలును. కాదేని ధనదుపురమునకుఁ జేరువనే కల బుద్ధాము మొదలగు గ్రామములు గావచ్చును. కాని యవి సముద్ర ద్వీపస్థములుగావు. బౌద్ధాచార్యుల సముద్రద్వీపమునకు బుద్ధ పూజ జరపనేఁగినపుడే పండితారాధ్యుల శిష్యులు వారిని జంపిరి. అట్లు వారిని జంపుటకుఁ బండితారాధ్యుఁ డాశిష్యుల కనుజ్ఞ యిచ్చెనట. శివదూషకులను జంపుట పాపముగాదని పండితారాధ్యుఁడు శివయోగసారమునఁ జెప్పినాఁడు.

క॥ శివనిందావిషయం బగు

నవమానము నెప్పువట్టి యప్పుస్తకముల్

అవిచారంబునఁ గాల్పంగ

నవుఁ జెప్పెడివానిఁ జంపనగు నీశానా !

క॥ శివనిందారథుఁ జంపిన

జనమటి తత్కారణమునఁ జచ్చిన నీరెం

డువిధంబుల నీకారు

ణ్యవశంబున ముక్తిఁ బొందు నరుఁ డీశానా !

రాజుగారి ఆగ్రహము

ఈ ఘోరకార్యమునకుఁ గోపించి రాజు పండితారాధ్యుల
 జారికనులు దోడించెను. శివానుగ్రహమున నారాధ్యులవారికి
 మరలఁ గనులు వచ్చినవఁట! రాజును, దద్రాజ్యమును నాశమగు
 నట్లు శపించి యారాధ్యులవా రక్కడనుండి సశిష్యులై , కల్యాణ
 కటకమున వీరశై వ మత ప్రతిష్ఠాపనాచార్యుడై ప్రఖ్యాతిఁగను
 చున్న బసవేశ్వరుని దర్శింపఁ బయనమయిరి. బసవేశ్వరుని
 శివభక్తిపరాకాష్ఠకుఁ బరమాదరమును, వై దికవర్ణధర్మపరిత్యాగ
 మునకు నప్రీతియుఁ గలవారై యాయనతోఁ జర్చించుటకే పండి
 తారాధ్యులట్లు వెడలిరందురు. ‘భక్తిమీఁదివలపు బ్రాహ్మ్యం
 బుతోఁ బొత్తు పాయలేను నేను బసవలింగ’ యని బసవేశ్వరున
 కారాధ్యులవారు వార్త పంపిరట! అమరావతి, నడుగుడుములు
 (నేఁటి నడుగుఁడెము — మునగాల పరగణాలోనిది) పానగల్లు
 పురముల మీఁదుగాఁగల్యాణమునకుఁ బోవుచు వనిపుర మను
 గ్రామమున నుండఁగా బసవేశ్వరుఁ డప్పటి కెనిమిదిదినములకు
 ముందు లింగై క్యమందుట పండితారాధ్యులకు తెలియవచ్చెను.
 పండితుఁడు చాల విలపించి యక్కడనుండి శ్రీశై లమునకు
 వెడలి యల్పకాలమునకే యక్కడఁ దానును లింగై క్యమందెను.
 ఇది పండితారాధ్యుల చరిత్రసారము. దీనిని బెంచి పెద్దచేసి

పాల్కురికిసోమనాథుడయిదు ప్రకరణముల ద్వీపదగ్రంథముగాఁ బండితారాధ్యచరిత్రము రచించెను. సోమనాథుని ద్వీపద గ్రంథమున పండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారము చాలఁగా ననువాదముఁబఱసినది. సోమనాథుని ద్వీపదపండితారాధ్యచరిత్రము ననుసరించి కవిసార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యముగా బండితారాధ్యచరిత్రమును శృంగారనైషధకృతిపతి యగు మామిడి సింగమంత్రి యన్నకు ప్రెగ్గడయ్యకుఁ గృతిగా రచించినాఁడట ! అది యిప్పుడు గానరాదు.

పండితారాధ్యుని గ్రంథములు

శివతత్త్వసారము, శతకము, రుద్రమహిమ, భీమేశ్వర గద్యము, లింగోద్భవదేవగద్యము, స్తుతిశ్లోకపంచకము, అమరేశ్వర రాష్ట్రకము, పర్వతవర్ణన అన్న గ్రంథములు పండితారాధ్య రచితములుగా సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఇందు భీమేశ్వర గద్యము ‘యత్సంవిత్తి’ అని యారంభశ్లోకము గలదిగాను, స్తుతిశ్లోకపంచకము ‘తస్మై నమః శ్రీగిరివల్లభాయ’ అని మకుటము గలదిగాను సోమనాథుడే పేర్కొన్నాఁడు. పైగ్రంథములలో శివతత్త్వసారము, శతకము తెల్లుగ్రంథములు. తక్కిన వెల్లసంస్కృతగ్రంథములే కాఁబోలును. ఇవిగాక, సంసారమాయాస్తవము, శంకరగీతము లని పదములు, ఆనందగీతము లని పదములు కూడ మల్లికార్జున పండితారాధ్యరచితము లనుకొనఁదగి

మీఁగడ తఱకలు

నల్లు సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఈ గ్రంథములు గాక మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో మల్లికార్జున పండితారాధ్య కృతి 'శ్రీముఖదర్శనగద్య' మని సంస్కృతగ్రంథమొకటి గలదు. 'బసవపురాణపీఠికలో దాని నేను వెల్లడించితిని. ఆరాధ్య దేవర మల్లికార్జున శతకములోనిదిగా నీక్రిందిపద్యము లక్షణ గ్రంథములందుఁ గలదు.

ఉ॥ లోకములెల్ల నీతనువులోనివ, నీవట యెంత కలుదో
నాకపపద్యసంభవ జనార్దను లాదిగ నెల్లపెద్దలున్
నీకొలఁ దింతయంత యననేరక మొక్కఁదొడంగి రన్నని
న్నేకరణిన్ నుతింతుఁ బరమేశ్వర క్షిగిరి మల్లికార్జునా !

సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న శతక మీశ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము గాఁబోలును. ఇది సమగ్రముగా దొరకవలసియున్నది. సోమనాథుఁడు తన పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జాలఁగాఁదన ద్విపదకృతిలోనికి మార్చుకొన్నది, ఆంధ్రకందపద్యాత్మకము, తిక్కనసోమయాజులవారి కింకను నూతేంద్ర ప్రాతకాలపు దగుటచే భాషాచరిత్రాదిపరిశీలకుల కత్యంతోపకారకము, తత్కాలపు టాంధ్రదేశపు టారాధ్యై వమతసంప్రదాయనిరూపకము నగుటచే, పండితారాధ్యుని గ్రంథములలో శివతత్త్వసారము ముఖ్యమయినదనవచ్చును. ఇరవదియేండ్లకు ముందు నరసాపురమున నొకజంగముదేవరయింట దాని నేఁ గనుఁగొంటిని. చెన్న

పండితారాధ్య చరిత్రము

పురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలకు సేకరించితిని. కీర్తిశేషులు శ్రీలక్ష్మణరావుగారు దాని నప్పుడు సాహిత్యపరిషత్ప్రతికలోఁ బ్రకటించిరి. తర్వాతఁ బుస్తకముగాను బ్రకటించిరి. కాని యప్పుడాచారకీన పుస్తకముగూడ ననమగ్రమే. అందు నన్నూటయొకంబది తొమ్మిదిపద్యములు మాత్రమే కలవు. అందింక నెన్ని పద్యము లుండవలెనో అప్పుడు తెలియ నశక్యమయ్యెను. లక్షణగ్రంథములందు పండితారాధ్యదేవర శివతత్త్వసారములొనివిగా నుదాహృతము లయిన పద్యములు గొన్ని యీముద్రితగ్రంథమునఁ గానరావు. ఆపద్యము లివి—

క॥ జడలల్లి భూతి పూయని
పాడవులఁ బొడగాన మాదిపురుషులలోనక
నడుమంత్రపు సమయంబులు
జడమతు లలరించుకొనిరి చంద్రాభరణా !

క॥ ఆయెడఁ ద్రిపురాంతకదే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటకమంతయు వినఁగాఁ
బాయక కిన్నర బ్రహ్మయ
కోయని యెలుఁగివె తొల్లి యురఁగాభరణా !

క॥ వతి ! సవ్యకాధికతాప
త్రితయ, గుణత్రితయ, జన్మమృతి సుఖదుఃఖ
శ్చ తివృద్ధిబంధమోక్ష
స్మరినిందాదులును లేవు ధూర్జటి వీరుక

మీరగడ తఱకలు

క॥ అంచితమతి నెవ్వరు ని

ర్మించిరి వంచితలు సురలు కృత్యాదికళా

భ్యంచితమై తనరారు ప్ర

పంచము నీయట్ల వరద పరమానందా !

ఈ పద్యములఁ బట్టిచూడఁగా నింక నెంతోగ్రంథము దొరకవలసియున్నట్లేర్పడును. ఈపద్యము లిప్పుడు దొరకకున్న గ్రంథభాగములోని వగు ననఁదగును.

కన్నడగ్రంథము

ఆంధ్రపద్యాత్మకమగు శివతత్త్వసారము విషయ మిట్లుండఁగా నాకు కన్నడమున గూడ నీకృతి గనుగొన నయ్యెను. చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నేదొకర్ణాటక గ్రంథముతో పాటు, ఆద్యంతశూన్యమై యనామధేయమై కన్నడకందపద్యముల గ్రంథభాగ మొకటి కానవచ్చెను. కన్నడ పండితుల పద్యములఁ జదువుచుండఁగా వింటిని. తెలుఁగు శివతత్త్వసారపద్యములే యచిపించెను. ఆనుపూర్వితోఁ బరిశీలించితిని. తెలుఁగుపద్యముల వరుసనే కన్నడపద్యము లున్నవి. తెల్లుకృతిలో మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు తనపేర నీక్రిందిపద్యము చెప్పికొన్నాఁడు—

క॥ ఒండేమి మల్లికార్జున

పండితుఁ డననుండుకంటెఁ బ్రమథులలో నె

న్నుండొకొ నీయాజ్ఞోన్నతి

సుండం గాంతు నని కోరుచుండుదు రుద్రా !

ఇట్లే పండితారాధ్యునిపేరనే కన్నడ పద్యము నున్నది.

క॥ ధరయొళ్ళగె మల్లికార్జున

వరపండిత నెనినుతి హుదతీం నిన్నాబ్బా

భరమె నెయల్ ప్రమథర్థా

అది తెం గిత్తినునెనిన్ను బయసువె నీశా !

ఈ కన్నడకృతినిగూడ పండితారాధ్యుడే రచించెనో, మఱి యిటీవలివారెవరైన కన్నడీకరించిరో గుర్తింపవలెను. పండితారాధ్యుడు కన్నడమునగూడఁ బండితాఁడయినట్లు పండితారాధ్య చరిత్రమునఁ గలదు. కాన యాతఁడును రచించియుండవచ్చును. ఈ కన్నడగ్రంథమున గ్రంథాదిపద్యములు 183 లోపించినవి. 184 నుండి 491 చాఁక సరిగాఁ బద్యములున్నవి.

తర్వాత 725-వ పద్యముననుండి 740-వ పద్యముచాఁక గ్రంథము గలదు. ఈ పద్య సంఖ్యను బట్టి చూడఁగా శివతత్త్వసారము వేయిపద్యముల గ్రంథమయియుండునని ణోచుచున్నది. సాంస్కృతమున నుద్భటుఁడు 'హరలీల' యని వేయి శ్లోకముల స్తుతి గ్రంథమును రచియించెనట. మన పండితారాధ్యుడు గూడ నీవిషయము చెప్పినాఁడు.

క॥ హరలీలాన్తవరచనా

సీరనిరుపమభక్తిఁ దనదు దేహముతోడక

సురుచిరవిమానమున నీ

పురిమన కుద్భటుఁడు ప్రీతిబోవఁడె యదా !

మఱియు బ్రహ్మదేవ కవియని కర్ణాటకవియు, పాల్కురికి సోమనాథుడును నీ హరలీలఁ జేర్చొనిరి. ఇది మూకపంచశతి, పాదుకా సహస్రము, లక్ష్మీ సహస్రము మొదలగు స్తుతి గ్రంథములఁ బోలినది కాఁబోలును. ఉద్భట గ్రంథచ్ఛాయను మన పండితారాధ్యుఁడు శివస్తుతిరూపముగా వేయి యాంధ్రపద్యములతో నీ శివతత్త్వసారము రచించియుండును. కన్నడ గ్రంథమును పండితారాధ్యుఁడో, మఱి యింకొకఁడో రచించినను, తొలుతటి గ్రంథము తెలుఁగు గ్రంథమే యసందగినట్లున్నది.

క॥ మానిసిపైఁ దోల్గిప్పిన
యీనెపమున నున్న రుద్రు లీశ్వరభక్తుల్
మానుమలె వారు లోకహి
తానేకాచారు లీశ్వరాజ్ఞాధారుల్.

క॥ మానుషచర్మం పుదుగి
స్త్రీనెవదిదిప్పు రుద్ర రీశ్వరభక్తుల్
మానువరె యివరు లోకహి
తానేకాచార రీశ్వరాజ్ఞాధారుల్.

క॥ స్ఫుటశివతాంత్రికుఁ డపగత
కుటిలాత్మకుఁ డుద్ధరించు గోత్రమ నెల్ల
బలుగతి “రజ్జుః కూపాత్”
ఘటం యథా^{జ్ఞ}యవిననూక్తి కారణమగుటకొ.

క॥ స్ఫుటశివతాంత్రిక సపగత
కుటిలాత్మక నుద్ధరించు గోత్రమ నెల్ల
బలుగతి “రజ్జుః కూపాత్”
ఘటం యథా^{జ్ఞ}యెంబనూక్తితథ్యమహదతి.

క॥ నిర్మలపదార్థ మగుటచు
నిర్మాల్మ్యంబున నెడను నీ నిర్మాల్మ్యం
బర్మిలి గుడుతురు భక్తులు
కర్మక్షయమగుట మోక్ష కాంక్షులు రుద్రా.

క॥ నిర్మలవస్తువహుదటిం
నిర్మాల్మ్య మెనలెక్కి నెగళ్ళు నిర్మాల్మ్యమదం
కూర్చి నుంబురభక్తురు
కర్మక్షయమహుదటిం ముముక్షుగభవ !

క॥ పురుషస్రతికూలత్వ
సిగ వోషము సతికి దుర్గతిం జేయదు ది
త్పురుషుడ భక్తుడ యేనిక
బురుషుని మీఱియును శివునిఁబూజించు నెడక.

క॥ పురుష ప్రతికూలత్వం
సిగవోషం సతిగ దుర్గతియు నీయదు త
త్పురుషున భక్తసేయాగళ
పురుషుననం మీఱి శివన నోలై పడియో.

ఆంధ్ర కర్ణాట పద్యములఁ బరిశీలించు మేని యత్నిప్రాస
ములు రెండును గల తెలుఁగు రచనము తొలుతటి దగుట తెలియ
నగును. కర్ణాటక పద్యములకు యతినియమము తెలుఁగున
కున్నట్టిది లేదు. కాని యిందు నేను జూపిన కర్ణాట పద్యములు
ప్రాయశఃముగా నాంధ్రయతి సంగతి గలవే. యతిసంగతి గల
తెలుఁగు పద్యములు ముందు రచించిన వగుటచే, నది కన్నడ
పద్యములకుఁగూడఁ బరివర్తనమునఁ బొందుపడినది. ఈ యాంధ్ర
కర్ణాట పద్యముల జోడించి శివతత్త్వసారమును నేను మరలఁ
బ్రకటింపనున్నాఁడను.

వేములవాడ భీమకవి

వేములవాడ భీమకవి శాపానుగ్రహశక్తిమంతుఁ డనీ,
ఉద్బంధకవి యనీ ప్రాచీనకవులు ప్రశంసించినారు. శ్రీనాథుఁడు
'వచ్చియుంతు వేములవాడ భీమనభంగి సుద్బంధలీల నొక్కొక్క
మాటు' అన్నాడు.

క॥ భీమకవి రామలింగని

ప్రీతిమన్మథుఁడై చెలంగు శ్రీనాథకవి

రామకవిముఖ్యులను బ్రో

ద్దామగతికై భక్తిమీఱఁ దలఁచి కడంక

అన్నాడు కూచిమంచి జగ్గన.

క॥ లేములవాడక సుఖి యై

లేములవాడక జనించి లేములవాడక

నామంబునఁ బరిగిన సుత

భీముకై గవిభీము సుకవిభీముఁ దలంతు

అన్నాడు గోపరాజు.

ఈ భీమకవి గోదావరీమండల దాక్షారామపు లేముల
వాడ వాస్తవ్యుఁడని కొందఱును, నైజాం రాష్ట్రమందలి వేముల
వాడ వాస్తవ్యుఁడని కొందఱును తలచుచున్నారు. ఉభయ
వాదములకును సాధనము లున్నవి. ఈ భీమకవికూడ శ్రీనాథుని
వలెఁ దెలుంగాధీశునిఁ గస్తూరీ ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు
యాచించినట్టిచాటుపద్యము చెప్పుచున్నది.

స|| ఘనుడొక్క వేములవాడవంశమున దాతౌరామభీమేశ్వరం
దనుడొక్క దివ్యవిషామృత ప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మున నాకేగు నెఱుంగఁ జెప్పితఁ నెలుంగాధీశ ! కస్తూరికా
ఘనసారాస్మగంధవస్తువులు వేగం దచ్చి లాలింపురా !

వృద్ధసారంపర్యమున నీపద్య మీనిధముగా వినికీడి కలదు గాని ప్రాతప్రాతలలో 'తెలుంగాధీశ' యని కాక 'కళింగాధీశ' యని పాఠము కానవచ్చుచున్నది. మనభీమకవి కళింగాధీశుఁ డయిన యనంతవర్మచోడగంగదేవుని దర్శించిన క్లింకనుగొన్ని చాటుపద్యములు చాటుచున్నవి గాన యీపద్యమున 'కళింగాధీశ' యను పాఠమే పరిగ్రాహ్య మనవచ్చును.

పయిపద్యమున భీమకవి 'విషామృతము' మొదలగు గ్రంథముల రచించినట్లున్నది. కాని యీగ్రంథము లేనియు నిప్పుడు కానరాకుండుట శోచనీయము. 'విషామృత' మని జ్యోతిషగ్రంథమొకటి కలదు గాని యది యితనిదై యుండదు. ప్రసిద్ధ మైన కవిజనాశ్రయ మీభీమకవి రచించినదిగా లోకప్రతీతి. గ్రంథమన 'రేచన' రచించినట్లున్నది. ఆతఁడు కొమటి యట. అనంతవర్మచోడగంగదేవుని సంధివిగ్రహి 'రేచన' యొకడు కలడు. ఆతని శాసనము గోదావరీమండల దాతౌరామభీమేశ్వరస్వామి యాలయములో నున్నది. మనభీమకవి యీరేచనపేర కవిజనాశ్రయము రచించి యుండు నేమో ! కవిజనాశ్రయ మిప్పుడు చాలా అప

పాఠములతో ప్రక్షిప్తగ్రంథములతో నిండియున్నది. దానిని జాగ్రత్తగా సంస్కరించి యుద్ధరింపవలసి యున్నది. చిత్రపుభీమన యనుకవి రచించినచ్చందస్సు 'ఉత్తమగండచ్చందస్సు' అను పేరిది వేఱొకటి గలదు. అదియు కవిజనాశ్రయము నొకటే యని కొందఱు భ్రమపడిరి. అది యట్లు గాదు. ఉత్తమగండచ్చందస్సు వేఱు; కవిజనాశ్రయము వేఱు. ఉత్తమగండచ్చందస్సు చిత్రపు భీమన రచించినది. కవిజనాశ్రయచ్చందస్సు వేములవాడభీమకవి రచించిన దని ప్రతీతి గలది. రెండును బ్రాచీనతర చ్చందోగ్రంథ ములే! వేములవాడభీమకవి గ్రంథము లేవియు దొరకక పోయినను లక్షణగ్రంథాదులం దాతని చాటుపద్యము లుదాహృతి ములై చాలా దొరకుచున్నవి. మఱిన్నీ ఆంధ్రప్రయోగరత్నా కరమున వేములవాడ భీమకవికృతి నృసింహపురాణ మనుపేరితో కొన్ని పద్యము లుదాహృతము లయి యున్నవి. సాహిణిమారన, చాళుక్యచోక్కభూపతి, సాగిపోతరాజు, (అనంతవర్మ) కళింగగంగ దేవుడు, చోడగంగడు, మైలమభీమడు, నల్లసిద్ధి, లేటివరపుపోత రాజు, రణత్కిన యనువారిమీఁద నీతఁడు చాటుపద్యములఁ జెప్పినాడు. ఇందుఁ గొన్ని కల్పితములును గావచ్చును. పై వారిలో మైలమభీమనికే ఏఱువభీమఁడనిచిక్కభీమఁ డని నామాంతరములు. ఈతనిపై భీమకవి ప్రశస్తమయిన ప్రశంసాపద్యములు చెప్పినాడు. అవి యెల్ల చాటుపద్యమణిమంజరిలోఁ జూడనగును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు.

క॥ అరిసరు లేటువభీమని

పారువున మనలేరు చిచ్చుపొంతను వెన్నె

తెరువునఁ బెసరై జూడరి

సిరియై రేస్పెట్టుక్రింద జల్లెడుచెట్టె.

ఉ॥ యాచకభేచరుంకు సుగుణాంబుధి మైలమభీమఁ డీర్లినకొ
జూచి వరించె రంభ యెడఁజొచ్చెఁ దిలోత్తమ దారి నిద్దఱకొ
నోచె ఘృతాచి ముగ్ధుఁడు దొడ్డడికయ్యము పుట్టె సంతలో
వాఁచుకుపోయె ముక్తిసతి నవ్విరి యడ్డశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోచినవారి సొమ్ము లవి నోమనివారికి నచ్చునే ధరకొ.

ఈపద్యపుఁ దుదిచరణము గలపద్యము నాచనసోమ
నాథుని యుత్తరహరివంశమునను గలదు.

ఉ॥ ఏఁచ సుకేంద్రునిం బుక మిమ్మని నుక్కిణి మున్ను; దేవుఁడుం
బూచినపూఁపు దప్పటకుఁ బోకులఁబోవుచు నుండు నిమ్మెయి
దాచినసొమ్ము చేరె విచటకొ మదిఁ గోరనిసత్యభామకుకొ
నోచినవారి సొమ్ము లవి నోమనివారికి నచ్చునే ధరకొ.

—ఉ. పా. 168 ప్రథమాశ్వాసము.

భీమకవిచాటుపద్యముల పోలికపద్యములు నాచనసోమ
నాథుని యుత్తరహరివంశమున నింకను కలవు. భారతిలో శ్రీ నేల
టూరి వెంకటరమణయ్యగారు ప్రకటించిన తాళ్లప్రాద్దుటూరి
శాసనము వేములవాడ భీమకవిరచనము కావచ్చు నని నాతలఁపు.
ఏలనఁగా నందులో వేములవాడ భీమకవి పేరఁ బ్రసిద్ధి గన్న
చాటుపద్య మిదికూడ గలదు.

మీఁగడ తఱకలు

ఉ॥ వన్ని తురంగమంబునను బక్కెర వెట్టినివార్చి చారుచే
విన్నభయంబునం గలంగి వేసటనాటునె చక్ర(?)గోట్టముల్
మన్నియపట్టణంబును మక్కెన వేంగి కల్లింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్కపెట్టెగనె నేఱుపభీమపుపాలుధానికొ.

మఱిన్నీ ఆ శాసనపుఁబద్యముల యనుకరణములు కూడ
నాచనసోమన గ్రంథములో నున్నవి. పయిచాటుపద్యము లన్నింటిని
బర్యాలోచింపఁగా భీమకవి క్రీ॥ 12-వ శతాబ్దిపూర్వార్థమున
ననఁగా నిప్పటి కెన్నిది నందలయేండ్లకు పూర్వ మున్నవాఁ
డగును.

వేములవాడభీమకవి శాపానుగ్రహశక్తి మంత్రుఁ డగు
టకుఁ దార్కాణముగాఁ బెక్కు చాటు ధార లున్నవి. భీమకవి
యొక్కప్పుడు గుడిమెట్ట యను గ్రామమున కరిగె నట! సాగి
పోతురాజను రాజాతని గుఱ్ఱము నక్కడ దనసాహిణమునఁ గట్టి
పెట్టించి యాతఁడు వేడినను విడిపింపఁ జయ్యె నట. దానిపైఁ
గోపించి భీమకవి చెప్పినపద్యము.

చ॥ హయ మది సీత పోతవనుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు ని
శ్చయముగ నేనురాఘవుఁడ సహజ వారిధి మారుఁ డుంజా
ప్రియతనయుండు లచ్చన విభీషణుఁ డాగుడిమెట్ట లంక నా
జయమును బోతరక్కనునిచావును నేడననాఁడు చూడఁజే !

కోమటివారిని నిందించినట్లు భీమకవి పద్యములు కొన్ని
లక్షాగ్రంథములం దుదాహరింపఁ బడియున్నవి. కవిజనా

శ్రయమును కోమటిరేచన పేర రచించిన కవియే యిట్లు కోమటి వారిని గర్వించునా యని సంశయము.

చ॥ గొనకొని మర్త్యలోకమునఁ గోమటి పుట్టఁగఁ బుట్టెఁ దోస బొం
కును గపటంబు లాలనయఁ గుచ్చితబుద్ధియు రిత్తభక్తియున్
ననువరిమాటలున్ బరధనంబును గ్రక్కన మెక్కఁ జూచుటల్
కొనుటలు నమ్ముటల్ మిగులఁ గొంటుఁడనంబును మూర్ఖవాదమున్.

ఉ॥ కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేద ; యింటికిన్
సేమ మెటింగి చిచ్చిడినఁ జెండద పాపము ; వాని సెప్పుడే
సేమరుపాటున న్మఱియు సేమి యొనర్చిన లేద దోస నా
భీమనిలింగ మాన ! కవిభీమని పల్కులు నమ్మి యుండుండీ !

ఉ॥ లేములవాడభీమ ! శుభ్రే ! కవిశేఖరసార్వభౌమ ! నీ
వేమని యాన తిచ్చివీ యిమ్ములఁ గోమటి పక్షపాతి వై
కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లే దటంటి వా
కోమటి కొక్క టీక పది గొన్నను ధర్మము ధర్మపద్ధతిన్.

సాహిజిమారుఁ డనుదండనాథుఁడు చాళుక్యచొక్క
భూపతి నెదిరించె నట ! భీమకవి యామారుని శపించి చొక్క
భూపతికే జయము చేకూర్చె నట.

ఉ॥ చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహిజిమారుఁడు మారుత్తవడిన్
బొక్కిపడంగలండు చలమున్ బలమున్ గలయాచళుక్యపుం
బొక్కినృపాలుఁ డుగ్రుఁ డయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినన్
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీదికి వచ్చిన రిత్త వోవునే !

కళింగగంగు నాస్థానమునకు భీమకవి యరుగఁగా నాతఁ

మీఁగడ తఱకలు

డనాదరమున నిది సమయము కాదు పొమ్మనె నట ! దానిపై
భీమన కోపించి శాప మి ట్లొసగెను.

ఉ॥ నేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు లా
సాగుము మాని కోపమున సందడి దీతిన రమ్మ సొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోస మీఁక ముప్పదిరెండునిసంబు లావలన్
జామున కర్థమం దతనిసంపద శత్రులపాలు గావుతన్.

శాపము ఫలించెను. రాజకళింగగంగు గర్భదరిద్రుడై
పరుల కెఱుకపడకుండఁ బ్రచ్చన్న వేషము దాల్చి తిరిసి మెత్తుచుఁ
బొట్ట గడపుకొనుచుండెను. భీమకవి యొకనాఁడు రాతి పల్లక
నెక్కి దివటీలతో నెక్కడకో పోవుచుండఁగా నాతఁడు త్రోవ
నేగుచుఁ జీకటిలో నొకగోతఁ గూలి 'అయ్యో ! కాలిదివటీ
యైన లేదయ్యో గదా !' యనుకొని చింతిల్లె నట ! అది భీమ
కవి విని నీ వెవ్వండ వని యడుగ 'భీమనివిగారిచే జోగి చేయఁ
బడిన వాడ' ననె నట ! భీమకవి 'రాజకళింగగంగవా' యనఁగా
నాతఁడు కేల్మోడ్చి 'రక్షింపు'డనె నట ! అంతట

ఉ॥ వేయగజంబు లుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజీలో
రాయలఁ గెల్చి నజినగరంబునఁ బట్టము గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరమూర్తిఁ జూడఁగాఁ
బోయెను మీసమాసమునఁ బున్నమ వోయినపక్షి నాటికిన్.

అని యాశ్చర్యదించి తిరిగి లబ్ధరాజ్యనిఁ జేసె నట.

వేములవాడ భీమకవి

ఒక బ్రాహ్మణుని దొడ్డిలోని పేరాముదపాకులు భీమకవి
తాలూకు నౌక రొక్కడు మందు కని కోసికొనఁ బోగా నాయింటి
బ్రాహ్మణుఁడా నౌకరును బారతొగొట్టెనట ! ఆ బ్రాహ్మణుఁ
డడఁగారునట్లు భీమకవి శపించెను.

క॥ కూరడుగము కాయడుగము

నారయఁగా నుల్లి బచ్చ లల్ల మడుగ మా

పేరాముదపా క డిగిన

బారమ్మనఁ నేనె న్నట్టె బాపడు చెల్లుక.

అనుగ్రహించి భీమకవి జన్మమాంబ యనునామెకు గండ
మాలావ్యాధిని పద్యరచనచేఁ గుదిర్చె నట.

క॥ ఘనరోగంబులబలమా

కినుఁగొనఁగా జన్మమాంబ కర్మపుఫలమా

నినుఁ బ్రార్థించెద వినుమా

మునుకొని యోగండమాల ! మునుగకుఁ జనుమా !

కొన్నాళ్ల కామెమీఁద మరలఁ గోపించి శపించి మరల నావ్యాధి
నామెకే వచ్చునట్లు చేసె నట.

భీమకవి తనశాపానుగ్రహశక్తిమత్త్వమును బ్రశంసించు
కొన్నపద్య మిది.

సీ॥ గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి ముత్తునియగాఁ

దిట్టిన మేధావి ఘట్టుకంటె

మీఁగడ తఱకలు

రెండుగడల బ్రహ్మదండిముం ధన్వీయు
 డుల్లఁ దిట్టినకవి మల్లుకంటె
 మూడుగడలకుఁ దా మొనసి యత్తినగండి
 పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
 అఱజాములోపలఁ జెఱువునీ భింకంగఁ
 దిట్టినబడబాగ్నిభట్టుకంటె

గీ॥ ఉగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ
 గ్రమ్మఱింప శక్తి గలదు నాకు
 పట్టిమానఁ జిగురు పుట్టింప గిట్టిగప
 బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

ఉ॥ రామునమోఘబాణమును రాజకిఖానుణికిఁటిమంటయుఁ
 భీముగదావిజ్యంభణ ముపేంద్రునివజ్రముఁ జక్రిచక్రముఁ
 దామరి చూలివ్రాతయును దారకవిద్విషు ఘోరశక్తియుఁ
 లేములవాడ భీమువి లేశము తిట్టిన రిత్త వోవునే.

ప్రాచీనాంధ్రపంచనకావ్యములు.

“దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు తెన్ను” నాఁ బరంగిన మన యాంధ్రభాషయందు నన్నయభట్టారకుఁ డాదిగాఁ గల తొల్లింటి కవులెల్లరును జంపూనాటపద్యములను, మిక్కిలి తక్కువగా నిర్వచన పద్యకావ్యములను మాత్రమే రచించిన ట్లెఱుకపడుచున్నది గాని శుద్ధపద్య కావ్యములను, మఱియు దృశ్యకావ్యములను రచించినట్లు కన్పట్టదు. ఆద్యప్రకృతి యగుగీర్వాణభాషయందు, సుబంధుని వానపదత్తయు, బాణుని కాదంబరీ హర్షచరిత్రములును, దండి దశకుమారచరిత్రమును మొదలుగాఁ గొన్ని ప్రాథతమము లగుగద్యకావ్యములు గలవు. కాళిదాస భనభూతి ప్రముఖుల రసోత్తరము లగుదృశ్యకావ్యములును గలవు. మన యాంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయమును బట్టి పుట్టి పెరుగుటయు, దొలుదొలుతఁ బ్రాయశముగా నాంధ్రకావ్యకర్తలు సంస్కృతగ్రంథములనే యనునదింపుచు వచ్చుటయు విస్పష్టమ కదా. పురాణాదులతోఁ బాటు మున్నే కొన్ని గద్యకావ్యములును, దృశ్యకావ్యములును, సంస్కృతమునుండి మన వారిచేఁ దెనుఁగున సరువదింపఁబడెనుగాని యా యనువాదములును జంపూరూపములే యయ్యెను. వచనకవిత్య మొక

మీఁగడ తఱకలు

కవిత్వ మనిపించుకొన దని తలచి నన్నయ భట్టారకాదుల రచింపమానిరని కొందఱనియెదరు గాని యది సమంజసమయిన్ట్ట కన్నట్టదు. సంస్కృతమున వాసవదత్తాకాదంబర్యాదులకున్న గౌరవమసామాన్యమైనది గదా! కవిత్వమునకు ఛందఃపరిశ్రమమే ముఖ్యమనుట కెవ్వరంగీకరించెదరు? పద్యకవిత్వముకంటె గద్య కవిత్వమే కవియొక్క సంపూర్ణశక్తి నపేక్షించునని సంస్కృత భాషయందు “గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి” యనునానుడి కలదు. నన్నయాదులు వచనకావ్యరచన మీ కారణముచేతనే మాని రన్నచో దృశ్యకావ్యములు రచింపమికి వేటొక కారణము వెదకవలసియుండును. వారు వీనిని రచింపమిఁకే గారణమిదియని నిరూపింప వలనుపడదు.

పదపడి యిటీవల పదునాఱవశతాబ్ది తుదనుండియు వచన కావ్యములును యక్షగానము లనునొకవిధ మగురూపకవికారము లును రచింపఁబడుచు వచ్చినవి. యక్షగానము లంతకుఁ బూర్వము సయిత ముండిన నుండియుండును గాని వచనకావ్యములు లేవన వచ్చును. ఆంధ్రభోజుఁ డనఁబడు కృష్ణదేవరాయల నాఁట నుండియుఁ జోళపాండ్యాది రాజ్యములందుఁ దెలుఁగు రాజ భాషగా వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను. ఆరాజ్యములను విజయ నగరరాజసంబంధులు పరిపాలించుచువచ్చిరి. పదునాఱవ శతాబ్ది నుండి యాంధ్రదేశమున రచింపఁబడిన వానికంటె నక్కడ రచింపఁ

బడిన తెనుఁగుఁగబ్బములు మెండు. మఱియు నవి రసోత్తరములు నయి యున్నవి. విజయవిలాసాది ప్రబంధము లయ్యెడనప్పుడు పుట్టినవే. నాఁ డక్కడ రచింపఁబడిన కబ్బము లింకను మనకుఁ గొన్ని చేతులులేదు. మన యాంధ్రభాషావధూటి శుద్ధ ద్రావిడదేశమున నయితముఁ దన నుశికారపుఁ బొంకమున సంపూర్ణాదరము వడసి పోషింపఁ బడినదిగదా ! తొలుదొలుత నాంధ్రవచన కావ్యరచన దక్షిణదేశముననే యారంభింపఁ బడినట్లు. దక్షిణదేశమందు రచింపఁబడిన యీ వచనకావ్యములఁ గూర్చి ప్రశంసింపఁ బోవునప్పుడు ముందు నన్నయభట్టారకాదులు తన గ్రంథములం దంనందుఁ బొందుపఱచుచు వచ్చిన వచనములఁ గూర్చియుఁ గొంత చర్చించుట యావశ్యకము కాకపోదు. నన్నయభట్టారకునికవనమునం దెడనెడఁ గల్గుగద్యములు మన యుచ్చుకూర్పునఁ బదిపడునైదు బంతులకంటె హెచ్చుగాఁ ముచ్చట లిచ్చుచుండును. తొంటికేవుల రచనలలో నన్నయ భట్టారకుని గద్యములే పద్యములట్లు భారాచమత్ప్రతి గల్గి చదువ నింపై యుండును. తిక్కనామాత్యుని గద్యములు మిక్కిలి మెలపు మీఱినతెలుఁగుఁ బలుకుబళ్లతో నించుక జిలుగుతై చిగువుగల్గి రసమొల్కుచుండును. ఈతని కృతులందు గద్యములు నన్నయార్యుని కృతులందువలెగాక, కొంజొకమొదై నిడుదలునై పొడకట్టుచున్నవి. ఎఱ్ఱనార్యుని కృతులందలి గద్యము

మీరగడ తటకలు ముగించునట్లుత రచనమును, గొండ్లక
యెడ నినుపారు తెలుగుగూర్పును గల్గి నిబిడములై ప్రాయ
కముగా వర్ణనాంశము గల్గియుండును. ఈ మువ్వర గద్య
ములును ననుప్రాసప్రయాసరహితము లై యెల్లవిధముల మేల్చి
కూర్పు గల్గియున్నవి. కవిత్రయమునకుఁ దర్వాతివారు రచించిన
గ్రంథములందు గద్యములు మిక్కిలి మాఱుపాటును జెందినవి.
నాచన సోమనాథుని గద్యము చదువువారికి గుండియ తల్లడమును
గల్గించుచుఁ గొండవీటిచేత్రాల్లవలె బాడుగువాటి దేసి తెలుగుఁ
బల్కులతో నిండారి యనుప్రాస విన్యాసములచే నతికఠినములై
యుండును. ఈతని గ్రంథమున వచనము లచ్చునఁ బోసి ముద్ర
కొట్టఁబడినట్లు నెలకొని యున్నవి. యుద్ధాదికమును వర్ణించు
పట్టులం దీతఁ డిట్టివచనములఁ బెట్టుచుండును. కథాంశమును
జెప్పునప్పు డీతని కృతీయందు గద్యములే యంతగాఁ గాన్పింపవు.
శ్రీనాథుఁడు సంస్కృతప్రాయముగా నుద్ధతకై లితో నతిప్రాధ
మ్యవచనముల రచించెను. ఒక్కొక్కయెడ నీతని గద్యములు
సన్నయార్చుని గద్యములతో సయితము సాటివచ్చుచుండును.
తెలుగుగూర్పులగూడఁ గొండ్లక కలయఁ గూర్చినను బోతనా
మాత్యుఁడు వచనములను గడునిడుదలుగను గఠినములుగను నెల
కొల్పెను. పెద్దనాదుల కృతులందు వచనములు మిక్కిలి తక్కున.
ఈన్నును విర్రనాత్మకములై యతిప్రాధములై యుండును. పెద్ద

నాదులకుఁ దర్వాతికవులు కొందఱు పద్యములందు వలయు గణయతిప్రాసనిర్బంధములేమిచేఁ దమకుఁ గల్గెడుసౌకర్యమును వీడనాడి యిబ్బడిగా నిర్బంధములను దెచ్చి పెట్టుకొని, తమ గ్రంథములందు బహుశిష్టముగను, అనుప్రాస నిరంతరముగను, దురసంబోధముగను వచనములఁ గూర్చుచు వచ్చిరి. ఇట్టి వచనములను బ్రాయికముగాఁ దద్గ్రంథములఁ బఠించువారు పదలే నేయుచుందురు.

సన్నయభట్టారకాదులు పద్యములం దింపుగాఁ గూర్చి వలను పడనివంశక్రమాది వృత్తాంతమును దెలుపవలసినపుడును మిక్కిలి విరివిగా నున్నకథ సల్లంతలో సంగ్రహింపవలసినపుడును బఠించువారికి నిరంతరపద్య సంఘటనమువలనఁ గల్గు విసువు నపయింపవలసి నపుడును నెడనెడ సంస్కృత గ్రంథమును మీఱక హృద్యము లగుగద్యములఁ గల్పించిరి. నాచనసోమనాథుడు త్తరహరివంశమును దెల్పించె నన్న పేరేగాని యందుండి తన యిచ్చకు వచ్చిన మూఁడునాల్గకథలఁ గైకొని విచ్చలవిడిగాఁ గ్రంథము రచించినవాఁ డగుటచేఁ బద్యములందును గద్యములందును గూడఁ దనగడుసరితనమును విశృంఖలముగఁ జూపుకొనఁ గల్గెను. పోతనామాత్యునకు భాగవతమందలి యాధ్యాత్మికవిషయములు కొన్ని పద్యములందుఁ గూర్పఁ గుదురని వగుటచే గొప్ప గొప్ప గద్యములఁ జెప్పక తప్పదయ్యె.

అధ్యాత్మికవిషయములఁ దెల్పునపుడే కాక మఱికొన్ని యెడలను గూడ నీతఁడు పెక్కువగా వర్ణనలఁ జెట్టుకొని కఠినము లగుగద్యములను గూర్చెను. తర్వాతఁ జెద్దనాదులు తాము విశ్వంఖిలముగాఁ గల్పింప దొరఁగొన్నమనుచరిత్రాది ప్రబంధములందుఁ జంద్రికాదులను వర్ణింపఁమొదలిడి యనల్పము లగుకల్పనలఁ గల్పించుకొని యవి పద్యములం దిముడ్పఁ గుదురకపోగా శబ్దాడంబరముం దాదరము మెండుకొనుకతన నంతంత లేసి ప్రౌఢ గద్యములఁ గూర్చిరి. అప్పటి నుండియుఁ బ్రబంధ మనుమఁ గూర్చు మొదలిడిన తర్వాత నట్టి గద్యములఁ గూర్చుట కవులకుఁ దప్పని మనివలె నయ్యెను. మన తెల్లుదేశమున శుద్ధవచనకావ్యము లుప్పజిల్లమియ కాక చంపూప్రబంధములందలి గద్యములస్థితియు నీ విధమున నుండుకాలమున దక్షిణదేశమునం దాంధ్రవచనకావ్యవచన మారంభింపఁబడినది. అప్పుడక్కడ రచింపఁ బడిన గద్యకావ్యములందుఁ గేవల కల్పితములు లేవు. అన్నియును బురాణములును దదుపాఖ్యానములునుగనే కన్పట్టుచున్నవి. నన్నయాయలచే రచింపఁబడిన భారతాదిప్రబంధములు ప్రౌఢతమము లగుకతనఁ దదర్థగ్రహణము సామాన్యజనసులభము గాక పోవుటయే యుక్కడ తొలుత నీ వచనకావ్యగచనోపక్రమమునకుఁ గారణమయినట్లు చూపట్టుచున్నది. తఱచుగా నీ కావ్యములందు నాక్యములు క్లిష్టాన్వయములై యంతును బొంతును లేక యుం

ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

డును. వీనియందు గిరిసరిదాదివర్ణన మంతగాఁ గన్పట్టదు. సంస్కృతమూలమునఁ గలప్రధానకథ ననుసరించి పరిమితము లగు వర్ణనలతో నీ వచనరచన కావింపఁబడినది. ప్రాథమీక సమాసములును, ననుప్రాసప్రయాసములును వీనియందుఁ గానరావు.

సంహితైః పదే నిత్యా నిత్యా ధాతూపసర్గయోః

నిత్యా సమాసే నాక్యే తు సా వివక్షా మపేక్షతే.

సంస్కృతభాషయందు దీ కారిక వాక్యమున సయితము సంహిత వివక్షాయత్త మని తెలుపుచున్నది. కాని యీపద్ధతి తెలుఁగుఁభాషయందుఁ దొల్లింటికవు లవలంబించినవారు కారు. గద్యమున నేకవాక్యమందు సంహితను దప్పకపాటించుటయేకాక, రెండువాక్యములు కలయునప్పుడు సయితము విడువఁదైరి. ఈ కారణముచేఁ బ్రాచీనాంధ్రగ్రంథములందు దెక్కడను సంధి విడువఁబడిన గద్యము కాన్పింపదు. ఈదక్షిణదేశపుటాంధ్రవచనకావ్యములందుఁ గొన్నింట నట్లుకాక, యుచ్చారణసౌలభ్యముకొఱకై క్వాచిత్కముగాఁ బయికారిక ప్రకారము సంహిత యవివక్షితమై సంధి విడనాడఁబడియున్నది

కొందఱు లోకవ్యవహారానుగుణముగా నాబాలసుగ్రహమగు తెఱఁగున వచనము రచింపవలయు ననునభినివేశముతోఁ గావలయు శబ్దలక్షణాదికమును సైత మంతగాఁ బాటించఁదైరి. ఎంతయేని సలక్షణమును బ్రాథమమును సుపద్యకవిత్వమున నాటి

మీఁగడ తఱకలు

తేరిన పుష్పగిరి తిమ్మన్న రచించినవచనమును గొండ్లొకపట్టులఁ
వ్యాకరణమును నిరాకరించుచున్నది. ఇప్పటికి నాకుఁ జేకుఱిన
వచనగ్రంథములలోఁ దొల్తటిది

వ చ న భా ర త ము.

ఈ గ్రంథముచుగూర్చి తెలిసికొనవలసినయంశ మెక్కువ
కలదు గావున ముచుమున్న యిందలి యాశ్వాసాంత గద్యముఁ
జదువుదము.

‘ఇది శ్రీరామచంద్ర చరణారవింద సేవాభినందన పనస
నందన వరప్రసాదాసాదిత గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాటకాది నానాభాషా
కావ్యరచనాచతుర, శ్రీమన్నహా రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర
రాజమూర్తాండ ప్రాథప్రతాపప్రతిమ వీరనరపతివిరుద తెంబర
గండ బిరుదాంకిత శంఖచక్రమకరమత్స్య హనూమద్గరుడ గండ
భేరుండ సింహశరభసాస్వాది నానావిధదేవార్హ ధ్వజాంకిత యాద
వవంశతిలక, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీరలఱూంధ్ర ద్రవిడ ద్రావి
డాది నానాదేశాధీశ్వర కిరీటకోట సంఘట్టనత్రస్త నిస్తులనవరత్న
పరాగపరాగిత నిజభవన ద్వారాసక్తానేక జనపాలఫాలతల ఘటి
తాంజలిపుంజ రంజితారవిందక (ప) రాయమాణ సభాస్థానస్థ
సింహాసనాధిరూఢ నానావిద్వదభీష్ట వరప్రసాద దేవరాజచిక్కు
దేవరాజకరుణాప్రాప్త కర్ణాటరాజ్యలక్ష్మీ నృత్యగంగాయమాణ

శ్రీరంగపట్టణ పరిపాలనాథా దృత 'నైన్యాధిపత్య నిర్వాహక' మహారాష్ట్ర మదేభ పంచానన, కేళాది వంశాటవీదావ దహన, మధురానాథమదవిమర్దన, జయాఘాటశిరః కందుక క్షీడన, యన మంతరాయ నాసికాకృంతన, నిమోజనమూలో న్మూలన, దాదోజిప్రాణహరణ, దండధర వ్రతాప శిలవిఠల ఫాలేరాయ ఫాలాక్షరవిదలన, నానావిధానేకాంతర్బాహ్యేదిశా త్రన మేఘాఘు జంఝూనిల, పరరాజగర్వాంధకారవిదళనదిన రాజదళవాయి 'దొడ్డరాజతనూజ' యాచకసురభూజ భుజ బలాటోప పరాజితారిరాజన్య సమర్పితానేక రత్నరాశియుత ధనకనక వస్తు వాహనాది సువస్తువిస్తారిత సంతోషితాఖిల భూసు రాశీర్వా దానువర్ధిత పుత్రపౌత్రాది వంశాభివృద్ధి విరాజమాన, 'కళవేకుల వంశాంబుధి రాకానిశాకర' ఆశ్వలాయససూత్ర, పరమపవిత్ర భారద్వాజగోత్రప్రదీప కాసేతు శీతాచల మధ్యవర్తి కాశీ ప్రభృతిపుణ్యక్షేత్ర నిత్యాన్నదానా ద్యనేకధర్మ శాస్త్రోక్త దానదీక్షావిచక్షణ, ట్రాత్రాధీశ్వర కార్యఖడ్గప్రవీణ అనవధికా గ్రహరగృహారామక్షేత్రాది సంతోషితాఖిల కవిరాజ, శ్రీ వీరరాజ ప్రణీతం బైనమహాభారత వచనకావ్యమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ఈ చదువఁబడిన గద్యమువలన నీ గ్రంథమును రచించిన యాతఁడు మైసూరుప్రభు వగుచిక్క-దేవరాయలయొద్ద దళవాయి

యయిన దొడ్డరాజు కుమారుఁ డగువీరరాజుని తెలియుచున్నది. మైసూరుప్రభువులలోఁ జిక్కి దేవరాయలు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతుఁడు. ఈతనిఁ గూర్చి సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటభాషలలోఁ గొన్ని గ్రంథములు రచింపఁబడెను. తెలుఁగునఁ జిక్కిదేవరాయవిలాసమును నింక ననేకచాటు పద్యములును గలవు. ఈతఁడు 1650 తర్వాత 1700 లోఁగా రాజ్య మేలెను. ఇంచు మించుగా మనగ్రంథ కర్తయు నాకాలముననే యుండును. ఈకవి తాను ఆశ్వలాయన సూత్రమును భారద్వాజగోత్రమును గల క్షత్రియుఁ డయినట్లు చెప్పుకొనెను. ఈతని దాతృత్వాధికమును, ఈతని జనకుని ప్రతాపాధికమును గద్యమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నప్పకవీయమునకు రూపాంతరమై వీరభూపాలీయ మనునొక లక్షణగ్రంథము గలదు. కూర్చినగ్రంథ కర్తపే రందుఁ దెలియుట లేదు గాని యది యీవీరరాజు నుద్దేశించి చెప్పఁబడినదే. ఈభారతసంగ్రహమును ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారముననే కలదు గాని యనమగ్రమై యాదిపర్వము మాత్రమే చూపఱుచున్నది. ఇయ్యది శ్రీకృష్ణాంకితముగాఁ దేనియ తేటవోలె సారస్వము గలతెలుఁగు వచనమున రచింపఁబడినది. నన్నయాదుల భారతమున కిది దండాన్వయము గాదు. సంస్కృతభారతపు మక్కికి మక్కికాదు. కథాంశమును జక్తగాఁ దేటపఱుచు స్వతంత్రరచనము. ఈకవి తనగ్రంథ ముద్ధతశైలి

ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

నుండవలయునని యపేక్షింపక సర్వసామాన్యముగా నర్థమగు నట్లుండవలయునని తలంచి తలంచినట్లే నిర్వర్తించెను. ఈ గ్రంథమున నెక్కడను బిగువుదక్కి నీరసముగా నుండుకూర్పు కాన్పింపదు. కొంత వచనభాగమును మాచ్చు చూపుచున్నాడను.

“కుమారకా! యేను జాత్యంధుండ నయినను బాండు భూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యెట్లుంటేని, లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గరంబులు పన్ని యగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల; స్వరాష్ట్రపరిపాలనంబున కసమర్థుండ. సాంగంబులుగ వేదంబులను రాజనీతిశాస్త్రంబులు నధికరించితి. ఎంత యధికరించిన నేమి ప్రయోజనంబు. క్షత్రియుం డగువాఁడు ధర్మమార్గంబుదప్పక సమరంబుగావించి హతుండయ్యెనేని స్వర్గంబున కరుగు. జయించినఁ గీర్తియును భూమియుంబడయుంగావున నాయుధోపజీవుల కాయోధనం బవశ్యక ర్తవ్యంబు. అట్లు గెలిచి పుత్రులయెడ నైశ్వర్యంబు నిలిపి వనవాసంబున కరుగవలయు, నిట్టి కిర్రంబున కే నసమర్థుండనయినను బాండునృపాలుండు నన్ను రాజ్యంబున నిలిపి తాను దిగ్విజయంబునేసి సకలధనంబులు నాయధీనంబులు గావించె. అతండు నన్ను రాజ్యంబున నిలుపుటకు ధర్మంబు కారణంబగుంగాని వేఱొండు నిమిత్తంబు లేదు. క్షత్రియులకుఁబుత్తు లెందఱున్నను, దేజోధికుండ జ్యేష్ఠుండగుంగాని వయోధికుండు జ్యేష్ఠుండు కానేరండు. అట్లు గావునఁ దేజోధి

కుం డగుపాండునృపాలుండు వయఃక్రమంబునఁ గనిష్ఠుఁడయ్యు
జ్యేష్ఠుండనంబడు, నతనికుమారులు వేదశాస్త్రంబులు చదివి సక
లార్థంబులుఁ దెలిసి గుణంబులం బ్రసిద్ధులగుచు నస్త్రాభ్యాసంబు
సేసి లోకద్వయంబునం బూజ్యులగుచు జనులు తమయెడ నను
రాగంబు సేయ మెలగుచున్నవారు. ధర్మపారుషప్రభావంబుల
వార లధికులై యున్నయెడ వారల నెట్లు సగరంబు వెలువరింపించి
వారణావతంబునకుం బనువువాడ, నట్లు సనిచినను లోకంబునం
గలజనులు నిందింపకుందురె ?

(ఆదివర్వము-నూటముప్పది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.)

ఈ వచనము సంస్కృతభారతమునఁ గల్గు విషయము లన్ని
యును గల్గి యాంధ్రభారతము కంటె మిక్కిలి విపులముగా
నున్నది. ఈచదువఁబడిన భాగము నన్నయార్యుని రచనమున
నత్యల్పమగునట్లు సంకుచింపఁబడినది. విస్తరభీతిచే దానిని గూడ
నిం దుదాహరింప మానితిని. సంస్కృత భారతప్రకార మధ్యాయ
విభాగముతో నీయాదివర్వము మూఁడాశ్వాసములుగా విభ
జింపఁ బడినది. ఆశ్వాసాద్యంతములందుఁ బద్యములు కలవు.

ఈ గ్రంథమునందుఁ గొంత ప్రాచీనప్రయోగసరళి కన్పట్టు
చున్నది. (1) అమృహాసంగ్రామంబునకుం గూడిన పదునెని
మిది యత్రోహిణుల రాజులును గాలవశంబునం జని రందులకు

ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

సుయోధనుండు హేతువై నిల్చుటంజేసి యజ్ఞానంబునం దన
 కేమియుఁ దోచదయ్యె నెంత తెలిసెద నన్నం దెలివి సెందజూ
 లక యున్నవాడ. (2) సూరినందనా ! యితకార్యంబు నడచిన
 పిమ్మటఁ దాను బ్రతికియుండుటకు ఫలంబు లేశంబునుం గాన
 (ధృతరాష్ట్రునిపల్కులు) (3) ఓ చుండుభంబ ! తొల్లి యొక
 మవ్వభుజంగంబు తనకుఁ బ్రాణసదం బయినప్రమద్యరకుఁ గీడా
 చరించె (రురునిపల్కులు)

ఇట్టి వాక్యములందు 'నేను' శబ్దము ప్రయోగింపఁబడు
 పట్టులాదుఁ 'దాను' శబ్దము ప్రయోగింపఁ బడినది. పూర్వకవుల
 రచనలం దిట్టి ప్రయోగములు కలవు.

(1) ఈప్రబంధముం-దన కిపు డంకితంబుఁ బ్రమదంబునఁ
 జేయుము. (ప్రౌఢకవిమల్లన)

(2) అత్యుగ్రబాణశక్తిఁ దన్నుఁ బంపు దేవ (మన్మథుని
 పల్కులు) (నన్నిచోడదేవుడు)

ఇట్లు కొంతప్రాచీనప్రయోగసరణి కలదు.

మఱియు

(1) శంతనుసరపాలుం జేకాంతంబున నేకాంతంగనుఁగొని
 మరులుకొనియె యథార్థంబునఁబలుకరింపుమన సూతుండిటులను.

(2) నే నొక్కన్నియకు జనకుండ నగుటం జేసి పలుకరించెద

మీఁగడ తఱకలు

నాకర్ణింపుము—ఇట్లు పెక్కువాక్యములందు ‘పలుకు’ ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడునెడ ‘బలుకరించు’ ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడినది. ప్రాచీన గ్రంథములం దిట్టి ప్రయోగములు కలవో యని నందియ మగుచున్నది. ప్రయోగ వైచిత్ర్యము లిట్టివి కొన్ని గలవు.

మఱియు నిందుఁ దత్సమక్రియలకు శత్రుత్వమున నింపు గాగమము తఱచుగాఁ గావింపఁబడినది. దక్షిణదేశపుఁ బ్రబంధములం దెల్ల నిట్టిప్రయోగములు కుప్పతెప్పలుగాఁ గలవు. ఆంధ్ర దేశమందు రచింపఁబడిన వసుచరిత్రాది ప్రబంధములందును గలవు. పెద్దనామాత్యుఁడు కూడ ‘ఇంపు మీఱంగ ధాత్రి పాలింపు చుండ’ అని ప్రయోగించెను. ఇది ప్రాచీనకవినమ్మలము కాదు.

అమహదర్శక మగుతచ్ఛబ్దమునకు ‘నాటిని’ మొదలగు రూపములు గూడ వాడఁబడినవి. అయ్యని యసాధువులు. ఇంక నెందఱిఁ జిన్ని చిన్ని దోషము లిట్టివి మఱికొన్నియు నుండిన నుండఁ బోలును. బహుస్థలములందుఁ జూపట్టు చుండుటచేఁ దై ప్రయోగములు గ్రంథకర్తృకృతములే యని నెప్పవలసియున్నది. ప్రాయికముగాఁ దాళవత్త్రినాపుటములు లేఖక దోషభూయిష్టములై యుండును. అట్టి దోషములనుగూడఁ దద్గ్రంథకర్తలకుఁ దగిలింపరాదు.

ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

ఈ వచనభారతము నీవీరరాజును మఱికొందఱును గలసి పూరించినట్లున్నది. తంజాపురపు సరస్వతీభాండాగారమున వచనాత్మకము లగు శాంత్యానుశాసనికపర్వములు క్రమముగా నారాయణ తుపాకుల యనంతభూపాలక కర్తృకము లయినవి కలవు. ఇక్కడి యీయాదిపర్వమునందుఁ గూడ వీరరాజు నాశ్వాసాంత గద్యమునం దొక్కచో నడుమఁ దుపాకుల యనంత భూపాలక గద్యమును వ్రాయబడియున్నది. ఈతుపాకుల యనంత భూపాలకుఁడు మధురరాజుల యొద్ద దళవాయి యని తెలియుచున్నది. ఈతడును వీరరాజు సమకాలపువాఁడే కాఁదగును. అనంతభూపాలక కర్తృకము లయిన వచనకావ్యములు మఱికొన్ని గలవు. అందు విష్ణుపురాణము, భగవద్గీత యనుగ్రంథములు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునం దున్నవి. విష్ణుపురాణ మాఱాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచింపఁబడినది. వెన్నెలకంటి సూరనార్యుని విష్ణుపురాణముకంటె నియ్యది కడు విపులమై సంస్కృత మూలము ననుసరించుచున్నది. ఈ కృతియును శ్రీకృష్ణనకే సమర్పింపఁబడెను. ఈ విష్ణుపురాణవచనము ధారాళ మగురచన గల్గి యించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగ నున్నది. వచనభారత మందువలె గాక యిందు సంస్కృతసమాసములు కొండొక మొండుగాఁ జూపట్టచున్నవి.

ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

“అంత శ్రీకృష్ణుండు విమలతర చంద్రికా సాంద్రంబును, హృదయానంద కరంబు నై, వికసితసీలోత్పల కుముద సౌరభంబులచే దిగంతంబులఁ బరిమళింపఁ జేయునట్టిశరత్కాలంబున నుత్ఫల కుసుమవాసనాన క్తంబులై ఝంకారం బొనర్చునట్టి తుమ్మెదలమొత్తంబుచే నలంకృతంబును విహారయోగ్యంబును నగుబృందావనంబుం గనుంగొని, యచ్చట గోపవనితానికరంబుల తోడఁ గూడి రమియించి వారల మనోరథంబులు నెఱవేర్పఁ దలంచి, యొక్కనాఁటి రాత్రియందు నొక్కరుఁడ, నవరత్నఖచిత దివ్యాభరణభూషితుండును, ది వ్య చంద నచర్చితగాత్రుండును, మనోజ్ఞ కుసుమమాలికాధరుండును నై వనంబునకుం జని, జగ న్మోహనంబును, నవ్య క్తమధురంబును, నమృతోపమానంబును, మాత్రాలయనవాన్వితంబును నగువేణుగానం బొనర్చుటయు, సర్వ భూతమనోహరం బయినయమ్మరళీనాదం బొలకించి గోపాంగనలు మదనబాణవిదళితహృదయలై యవ్వసుదేవనందను సమీపంబున కరుడెంచిరి. అం దొక్కనుందరి నిజగృహంబునంద యుండి శ్రీకృష్ణుని వేణునాదంబున కనురూపమును, నవ్య క్తమధురంబును గా మెల్ల మెల్లన గానంబు గావించె. ”

(అయిదవయాశ్వాసము 1కివ అధ్యాయము)

ఈతని గద్య మిట్లున్నది.

“ ఇది శ్రీనందనందనచరణారవిందమత్తమధుకరాయ
మాణచిత్త చతుర్విధకవితాసామ్రాజ్యభోజ చంద్రగిరి కృష్ణ
భూపాలకతనూజ భాగనూంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల తుసాకుల
యనంతభూసాలక ప్రణీతం బై నవిష్ణుపురాణంబునందుఁ బ్రథమా
శ్వాసము ”

వచనభారత కర్త యయినవీరరాజు కుమారుఁ డగునంజ
రాజుచే సయితము పెక్కులు వచనకావ్యములు రచింపఁబడెను.
నంజరాజు మైసూరురాజునొద్ద మంత్రియై మిక్కిలి యెన్నిక
కెక్కినవాఁడు. ఈతని నుద్దేశించి సంస్కృతమున నభినవకాళి
దాసబిరుదాంకుఁ డగునృసింహకవిచే నంజరాజయశోభూషణ
మనుపేరఁ బ్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బ్రతిబింబముగా నొకయలం
కారశాస్త్రగ్రంథము రచియింపఁబడెను. తద్గ్రంథకర్త గ్రంథా
వసానమున నిట్లు చెప్పకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆటూరితిర్మలకపే రభినవభవభూతినామబిరుదస్య
సుహృదా నృసింహకవివా కృతి రకృత నవీవకాళిదాసేనః

ఈ యభినవకాళిదాసు డై నందినప్రబంధ నిర్మాణసాహ
సికుఁ డట ! నంజరాజయశోభూషణము ప్రాథరచన గల
గ్రంథము. నంజరాజుచే రచింపఁబడిన వచనకావ్యములందు

మీఁగడ తఱకలు

హాలాస్యమాహాత్యము, నిష్పృభక్తివిలాసము, హరభక్తివిలాసము,
కాశీమహిమార్థదర్శనము ననునవి నాకుఁ జేకుటినవి. హాలాస్య
మాహాత్యమున నీనంజరాజు తనతండ్రిని

ఉ॥ అదశ వాయు మోడవసుధాధుమూళికె గల్గె నట్టనా
హోదకరుండు హోడశమాహాద్భుతదానధునంధరుండు తే
సోదినసాధుఁ డంబితయశోభవశీకృతసర్వసిక్తటుం
డాదిన్మపాలసన్నిభుఁ డుదారుఁడు వీరనరేంద్రుఁ డున్నతి॥

అని వర్ణించెను. ఈతనికిబ్బన్నులలో హాలాస్యమాహాత్యము
స్కాందపురాణమందలి దక్షిణమధురాపురీమహిమమును దెలుపు
హాలాస్యఖండమునకు సరిగాఁదెలుగున రచియింపఁబడినట్టెబ్బదిగొం
డధ్యాయములవచనకావ్యము. నంజరాజుకవి వచనగచన మించుక
ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగనే యున్నను వచనభారతశైలికిఁ
గొండాక వెన్నడుచున్నది. అందందు వ్యాకరణాపాకరణము
లేకపోలేదు. ఈకవినిగూర్చి శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు కొంత
వ్రాసియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ దక్కిన గ్రంథముల వదలి
హాలాస్యమాహాత్యమునుండియే మచ్చున కించుక వచనభాగ
మును జదివెదను.

“అసిద్ధుండు భయభక్తియుక్తుం డగురాజుం గనుంగొని
వాంఛితార్థమ్ము వేడుకొ మ్మనుచుఁ బలుక నమ్మసీపాలుం
డతనికిం బ్రణమిల్లి యంజలి గావించి సద్గుణవంతుఁ డగుపుత్రుం

గరుణింపు మని యభ్యర్థించి సిద్ధనేషధరుండును సచ్చిదానంద స్వరూపుండును భగవంతుండు నగుహంజాస్యనాథుండు 'ఓయి నాండ్రభూపాలకా! నీ కత్వంతై శ్వర్వసమేతుం డగుపుత్రుండును నీర్తియు దీర్ఘాయుష్యంబును గడపల శాశ్వతం బగుముక్తియుఁ గలుగుం గాక యని వచియించి గజముఖంబువలన నేకావళియుఁ దీసి యిచ్చి యాశీర్వాదంబులచేత నతినిం బ్రహ్మాగంబు నొందించి కరన్ములఁ దదీయశరీరమ్ము నివిరి ముహూర్తమాత్రమునం దద్వ శ్శ్మః డగుటయు భూపాలుం డాసిద్ధుని విచిత్రం బవలోకించి యిది సుందరేశ్వరునితోదం బని మనంబునం దలంచినవాడై లింగ మూర్తిధరుం డగునమ్మహాదేవునాన్నిధ్యంబున కరిగి భక్తచేత నహస్కరించి యిట్లని వినుతించె."

(ఇరువదియేడవ యధ్యాయము)

ఈ సంజరాజు కర్ణాటభాషయందు భారతేతిహాసమును వచనకావ్యముగా రచించెను. అదియును బ్రాచ్యలిఖితపు స్తక భాండాగారమునఁ గలదు.

ఈకాలముననే మధురాపురీనాథు డై నవిజయరంగచొక్క భూపాలకునాదరహీనఁ బెక్కులు వచనకావ్యములును బద్ధ కావ్యములును రచింపఁడినవి.

రాజరాజసకేంద్ర, కృష్ణరాయ, రఘునాథరాయాదులు

వలె నీప్రభురత్నమును నాంధ్రకవీశ్వరుల కాలంబుమై 1704
మొదలు 1731 వఱకు రాజ్య మేలెను. శేషము వెంకటపతి
మొదలగువా రీతని యాస్థానకవులుగా నుండిరి. అహల్యాసం
క్రందనవిలాసమును రచించినసముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁ
డీతనికొల్పిన నున్నవాఁడు. అహల్యాసంక్రందననిాసమున

గీ॥ సముఖమీ నాక్షిప్తపగర్భవిమలజలధి
చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర!
మునుపు జై మినిభారత మనఘ! వచన
కావ్య మొనరించినట్టిస్కవి వి కావె.

అని తారాశశాంకవిజయ మొనర్చిన శేషమువేంకటపతి
మెచ్చినట్లు వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పుకొన్న జై మినిభారత
వచన మిప్పు డీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే దక్షిణదేశము
నుండి సంపాదించబడినతాళపత్రగ్రంథములందుఁ గలదు. ఈతనిచే
రాధికాసాంత్వన మనునేకాశ్వాసముద్రప్రబంధము రచింపబడి
నది. కొంతకాలముక్రింద నాతాళపత్రగ్రంథమును విక్రయించు
టకై యొకరు ప్రాచ్యలిఖితపు స్తకభాండాగారమునకుఁగొనివచ్చిరి.
వానిని నేను జూచితిని. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమం దిందలి
సంఖ్యము లన్నియుఁ గలవు. మఱికొన్ని పద్యము లెక్కువగాఁ
జేర్చబడి నాశ్వాసములుగా ముద్దుపళని గ్రంథము విభక్త
మయి కనఁపబడుచున్నది.

నిజయరంగచోక్కభూపాలకు నాస్థానముననే కవీశ్వరుడుగా నున్నవెలగపూడికృష్ణకవిచే వేదాంతసారసంగ్రహ మను వచనకావ్య మొకటి రచింపఁబడెను. అది నాకుఁ జేకుటలేదు. ఈవిజయరంగచోక్కభూపాలకుఁడుసయితముశ్రీరంగమాహాత్మ్య మనువచనకావ్యమును రచించెను. ఈవచన మంతగా నిర్దుష్టమన వలనుపడదు

నులువుగా నర్థ మగునట్లు వ్యావహారికశైలిని రచింపఁబడినది. ఇంచుక యుదాహరించెదను.

“అంత నవి యన్నియు దేవేంద్రుఁడు విని కోపము చేసికొని ఐరావతము నెక్కి వజ్రాయుధమును దూసికొని దేవతల నెల్ల సహాయముగాఁ గూర్చుకొని ఆరా జుండంతపన్నలంబునకుం జనె. అప్పుడు ఇత్వోకుమహారాజు పూజాద్రవ్యముల నెత్తుకొని దేవేంద్రునికి నెదురుగాఁ బూజ చేసెను. అప్పు డాదేవేంద్రుఁడు ఏకకాలంబుగాఁ గొండలు కొట్టే వజ్రాయుధమును జేతఁ దీసికొని కొట్టెను. అదెబ్బశబ్దమునకు రాజై నతాను ఇనువొంతైన మనస్సు చలించక శ్రీమన్నారాయణమూర్తియం దుండెడు చక్రమును ధ్యానము చేసెను.” ఈగ్రంథము లేఖకదోషములతో నిండియున్నది. ఇంచుక సంస్కరించి యాభాగమును మచ్చు చూపితిని.

మీఁగడ తఱకలు

ఈవిజయరంగచొక్కిభూపాలుకాలమున నింక ననేక
వచనకావ్యములు రచింపబడినవి. మిత్రవిందాపరిణయమును
రచించినకుందు ర్తివేంకటాచలకవియు నీతని యాస్థానముం దున్న
వాడే. ఈతఁడు

సీ॥ “ చదివినా వేమేమి చదువ యోగ్యంబులో

యవి యెల్ల నిస్సంశయంబు గాఁగ,

వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భా

రతభాగవతములు రామకథయు. ”

అని విజయరంగచొక్కిభూపాలుఁడు తిన్న మెచ్చిపట్టు
చెప్పకొనెను. ఈతని భారత, భాగవత, రామాయణ వచనములు
మనకు లభింపవలసియున్నవి.

పదపడి సమీరకుమారనిజయు మనుప్రౌఢప్రబంధ మొన
ర్చినపుష్పగిరితిమ్మనార్యుఁడు భాగవతసార మాను వచనకావ్య
మొనర్చెను. ఉత్తరరామాయణము నొనర్చినకింకిటిపాపరాజుకవి
కీతఁడు మిత్రము. ఈతని భాగవతసారము సంస్కృతాంధ్రభాగ
వతములకు మిక్కిలిసంగ్రహముగా నున్నది. ఇందలివచనకైలి
మిక్కిలి తేలికగాఁ దేటగా నింపు గూర్చుచున్నది. రచనాప్రౌఢము
సీగ్రంథమందు తిమ్మకవి చూపలేదు. వ్యాకరణమును మీఠన
ప్రయోగము లందం దిందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఇంచుక మచ్చు
చూపుచున్నాఁడను.

భాగవతసారము.

షష్ఠస్కంధము.

“అలో యమకింకరులు అఘోరయమపాశమున నతనిని గట్టిగాఁ గట్టి, కొంపోవ నుద్యోగించఁగా, సంతలో ఆజానుచతుర్బాహులు, నీలమేఘశ్యాములు, సుగుణాభిరాములు, అమితదయాళురు, విష్ణుదూతలు వచ్చి, ఆపాశము తెంచి పాటవైచి, యమదూతలఁ బోఁబ్రద్రోలి, యాతనాశరీరధారి యైనఆయజామిశుని వెఱవకుమని అభయమిచ్చి, మాదరించి పలికిరి. యమ భటులును దిట్టలుగనుక, వెనుకకుఁబోయి మఱలివచ్చి, ఆ మకరకుండల, కిరీట, హార, కేయూర, వైజయంతీ, వనమాలికా భరణులైన సప్తదాసులఁ జేరవచ్చి ‘అయ్యా మీరెవ్వరివారలు? మమ్మెఱుంగరా పాపకర్ములఁబట్టి మేము కొంచుకుపోవఁగా అడ్డగించ మీకుఁ బని యేమి యున్నది. యమునిశౌసనము మీకు నన్వయమైనా?” అనఁగా శ్రీమన్నారాయణుని కింకరులు పలికిరి. “రారోయి యమభటులారా! మీరు ధర్మరాజు దూతలుగనుక గుణవంతులు. మీపలుకులయందుఁ గఠినత్వము లేదు. ఈ బ్రాహ్మణుండు దురాచారియగును. ఇతండు దండింపఁదగియుండియు దండనకుఁ దగనివాఁ డైనాఁడు. దండార్హుం డెవ్వఁడు? దండింపఁదగనివాఁడెవ్వఁడు? అత్మకు కర్మానుభవము ఎటువలె

మీఁగడ తఱకలు

కలుగును? వినిపింపుండనిన కేలుపుణకుచున్న యవాదూరిలు పలికిరి. వినరయ్యా మహాత్ములారా! శ్రీభగవంతునియొక్క వాక్యములు వేదములు. అందు చెప్పబడ్డది ధర్మ మనబడును. వేదమార్గము తప్పిననే అధర్మమగును. ధర్మమున సుఖమును అధర్మమున దుఃఖమును ప్రాణులు పొందుదురు. ప్రాణి చేసిన సాపపుణ్యములకు సాక్షులు సేనా యున్నారు. కర్మ మేవేళ జీవుఁడు నేయునో ఆకాలమే కర్మమునకు సాక్షియై యుండును. కాబట్టి తప్పించుక పోఁగూడదు.”

ఈ కవియే రచించిన సమీరకూమారవిజయ మందున్న వచనమునుగూడ నించుక చదివినచో నాతనికి భాగవతసార మెంత తేలికగా నర్థమగునట్లు రసింపవలయు ననునభినివేశము కలదో తేటపడఁగలదు.

సమీరకూమారవిజయమందలి నచనము

“ఇప్పగిది నప్పరమసావనుం డెప్పు డుప్పరంబునఁ గిప్పు జిగిగప్పిన నాయొప్పిదంబు విప్పగుమెప్పునం దప్పక చూచి ముప్పిరి గొను భక్త్యనురాగసంభ్రమంబుల మత్పిరాయణుం డగుటంజేసి యచ్చోటు వాసి మదీయసన్నిధిఁ బెన్నిధిఁ గన్న వేదచందంబున డెందంబు గందళింపఁ దనమనోవృత్తి ననుసరించు శరీరంబు సభృత్యపరివారంబుగా మఱచి దూరంబున నున్ననన్నుఁ జేరంబూని

కూర్చున్న యటుల తద్గగనంబున కుద్గమించునయ్యించితాత్మక సంఘరణంబున. ”

మనుచరిత్రమునకుఁ దర్వాత రచింపఁబడుచు వచ్చిన ప్రబంధములందలి గద్యములు తఱచుగా నీ తెఱఁగుననే యుండును.

ఈ తిమ్మకవియు దక్షిణదేశపువాఁడో యని సందియము కలుగు చున్నది.

ఎరిశూర్ యమ్మావాద్యార్ చిన్నయ యనునతఁ డీతని భాగవతసారమును ద్రావిడభాషలోని కనువదించెను. ఆ ద్రావిడానువాదమున నిట్లు కలదు. “ఇందె పన్నిరెండు కందంగళుం, శ్రీ కృష్ణప్రీతియాయ్, తెలింగిలెయుం పుష్పగిరి తిమ్మయ్యార్ పణ్ణినది పార్తు ఎరిశూర్ యమ్మావాద్యార్ శిన్నయ్య తమళో వచన మాహ పణ్ణినదు.”

ఈ పుష్పగిరి తిమ్మకవి 18-వ శతాబ్ది మధ్యమున నున్న వాఁ డని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులవారు వ్రాసియున్నారు. కంకంటి పాపరాజు నుత్తర రామాయణమునకు, విష్ణుమాయావిలాసమునకు, నీకవి సమీరకుమారవిజయమునకు నూఱు స॥ పై బడినకాలమున వ్రాయఁబడిన భిన్న దేశపుఁదాళపత్రిప్రతులు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునఁ గలవు. 200 స॥ పూర్వము వ్రాయఁబడినతాళపత్రిపుఁబ్రతులు నై జాం దేశ ము నంక

బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి గామకృష్ణకవిగారు సంపాదించినట్లు చెప్పుచున్నారు. భాగవతసారిపు ద్రావిడభాషానువాదమునకే ప్రాబడిన తాళపత్రప్రతులు చూపట్టుచున్నవి. కావునఁ గొంకంటి సాపరాజకవియు, శుష్పగిరి తిమ్మకవియు, సంతికింతుఁ బూర్వులై యుందురు. తిమ్మకవి భాగవతసారిను ప్రాచ్యలిఖితపు స్తకభాండాగారమున నసమగ్రముగాఁ గలదు.

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడినవిగాని తంజావూరిపు సరిస్వతీ భాండాగారమునఁ గొన్ని వచనకావ్యములు గలవు త్రికామకవి ధేనుమాహాత్మ్యము, ఆచార్యవిజయము, విజయము, పరమానందతీర్థుల బ్రహ్మవిద్యాసుధార్థి నామము, మణియు, మైరావణచరిత్రము, నివేకచింతామణి, నివేకసారిము మొదలగువచనగ్రంథము లచ్చటి పుస్తకసూచియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఆగ్రంథములఁ గూర్చియుఁ దత్కర్తలగూర్చియు దిద్దగ్రంథములఁ బరిశీలించిన పదిపదిగాని తెలుస వలనఁపడదు. 17, 18-వ శతాబ్దాలం దింకను గొన్ని వచనకావ్యములు దక్షిణదేశమున నుప్పత్తిలియుగదును.

భారతసావిత్రి, గోవాప్రసూచరిత్రము మొదలగు కొన్ని చిన్ని చిన్ని వచనగ్రంథములను, మనకుఁటుంబములందు వృద్ధపరింపరగా స్త్రీపురుషులు కింతపాఠము చేసి భగవద్గీతవోలెఁ బ్రతిదినమును బారాయణము సేయుచుందురు. ఏనాఁ డెవ్వరిచే రచింపఁ

బిడెనో తెలియరాదు గాని యీవచనములు చక్క-నికూర్పు గల్గి
సాధురములై యొప్పు లొల్కుచున్నవి. భారతసావిత్రినుండి
యించునె యుదాహరించుచున్నాఁడను.

“సుయోధనా! ఆదరంబుమీఁద నొసంగినశౌకమాత్రం
బేనియు మనంబున నమృతోపమానంబై చను. భక్తి లేక
యిచ్చిన నమృతిం బయినను నిస్సారంబై చను. నాపలుకులు
వినఁ గలవాఁడై వైతేని నీదురభిమానంబు విడిచి పాండునంద
నులకు రాజ్యంబు సమభాగంబుగాఁ బంచి, యిచ్చి మీరు
నూర్పురువా రేవురుఁ గలసి గోకభవించి యుండుట కార్యంబు.”

ప్రాచ్యలిఖితాంధ్ర భాగడాగారమున నొండు రెండు శతా
బ్దాలకు మున్ను దక్షిణదేశమునఁ గేవలవ్యావహారిక భాషలో
రచింపఁబడిన వచనగ్రంథములు కొన్ని నేకరింపఁబడియున్నవి.
విస్తరభీతిచే వానినింగూర్చి యిప్పుట ముచ్చటెంత మానితిని.

తొంటికాలమున సర్వలోకసామాన్యముగా సర్థ మగు
టకై యెంతి పండితు లయినను వ్యాఖ్యానాది గ్రంథముల రచి
యించునప్పుడు కేవలవ్యావహారికభాషనే యుపయోగించుచుగ
డడివారు. సర్వలక్షణసాగసంగ్రహ మొనర్చి ప్రసిద్ధి కెక్కినవిత్ర
కనిపెద్దన్న (హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానవ్యాఖ్యాత) తాల్మి పాక
తిరునేంగళనాథుఁడు (అమరకోశవ్యాఖ్యాత) మొదలగులాక్షణి

మీరగడ తఱకలు

లగుప్రచీనవ్యాఖ్యాత లెల్లరును దనుగ్రంథములందు సంస్కార
శూన్య మయినయీభాషనే యుపయోగించుచు వచ్చిరి.
అప్పటి యావచనరచనలందును గొంతవఱకు వ్యాకరణ నిగా
కరణ మీకారణము చేతనే సమసిటీయుండు నని యీనఱకే
వాకొనియుంటిని గదా.

19-వ శతాబ్దినుండి మనదేశమున వచన రచన యుపక్రి
మింపఁబడినది. చిన్నయసూరిగారు 19-వ శతాబ్ది ప్రారంభమునఁ
జెన్నపురమునఁ బ్రఖ్యాతపండితులుగా నుండిరి. నీరినాటనుం
డియుఁ గల్పితవచనగ్రంథములు మిక్కిలి మోటుపడఁజొచ్చినవి.
వారివచనరచన మిక్కిలి సరసము ప్రౌఢమై సర్వాతిశాయియై
తర్వాతివారి రచనలకు మార్గదర్శక మైనది. ఇంతకుంటె నుక్ర
సిద్ధ మగువీరిరచనను గూర్చి చెప్పఁ బని యుండదు.

చిన్నయసూరిగారి కాలమునఁ జెన్నపురముననే కోలా
శేషచలకవి యను నాతఁడు గోడే వెంకట జగ్గారాయలవారికిఁ
గృతిగా నీలగిరియాత్రాచరిత్ర మనునొకహృద్య మగు గద్యప్ర
బంధమును గల్పించెను. ఈకవి రచన చిన్నయసూరిగారి శ్రోవను
వెన్నాడుచు మిక్కిలి చక్కగా నున్నది. అతిశయోక్త్యాదికావ్యా
లంకారంబులం దొఱంగి కలరూ పెఱింగించువేడ్క నిఖిలజనను
బోధం బగునట్లుగా రచించిన ట్లాతఁడు చెప్పికొనియెను.

ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు

ఇంచుక చదివెదను

“నావిడిదల యగునిలు సొచ్చినయనంతరంబ యెచ్చటఁ గూర్చుండిన నెచ్చటఁ గ్రుమ్మరిన నెద్ది యంటిన నాసర్వం బతిశీతలం బయి గోచరించె నంతఁ గొంతతడవునకె చలి మొలతెంచె. మార్గశ్రమంబున న్విడిదల ప్రవేశించు సమకాలంబునన శీతంబు గోచరింప దయ్యె నని తోచెను. మఱునాఁడె నాకును నాబాసట యయి వచ్చిన శ్రీనివాసమొదలారికిని స్వదేశంబునుండి కొంపోయిన చలితోడుగు బొడ్డల్లం దొడిగికొన వలసివచ్చె అచ్చట నగ్ని యొకండు దక్క నెల్లపదార్థంబులు నతిశీతలంబు లయి యున్నయవి. కొన్నిపదార్థంబులు మంచుగడ్డలంబోలి శీతంబుచే మస్పర్శంబు లయి యున్నయవి. తెంకాయనూనియ నేతి తెఱంగునం బేరుచున్నది. వార్చినతోడన పులియయందు వడ్డించిన యన్నంబు కొంత ఘృతవ్యంజనాదులతోడ మొదల భుజించి యెడఁ గలుగఁ ద్రోచి యుంచిన యనశీష్టాన్నంబు భుజియింపఁ బోయిన నొకానొకప్పుడు పర్యుషితకల్పం బయి కానంబడియెడు. మఱియు నచ్చటిచలి రేవల్లు హూహూకారంబుఁ బుట్టించుచున్నయది.”

స్నానాంతరంతరత మగుశివరహస్యఖండము ముది గొండబ్రహ్మయ లింగారాధ్యకవిచే వచనకావ్యముగా రచింపఁబడెను. ఈరచన మించుమించుగాఁ జిన్నయ్యసూరిగారికాలముననే

మీఁగడ తఱకలు

యాంధ్రదేశమున రచింపఁబడియుండును. కనివిషయ మంతగాఁ జెలిసినది గాదు. ఈరచన మనుప్రాసక్తేశము, ఎల్లి తల్లిమమిది బహుళ మై యించుక క్లిష్టముగనే యున్నను నిర్దుష్ట మైయున్న కన్పట్టుచున్నది. ముదితమై విక్రయింపఁబడఁచున్న యీగ్రంథమునుండి యుదాహరణము గైకొనలేదు.

చిన్నయ్యసూరిగారిత్వార్పిత ప్రెసిడెన్సీకాలేజీయం గాఁగి ధోపాధ్యాయులుగా నున్న చెదలువాడ నీతాగానుశాస్త్రిగారు కొన్ని సంస్కృతనాటకాదులను కథలుగా నచనమున రచించిరి. తేలికపలుకులతోఁ జక్కఁగా నర్థ మగుచు నీవచనరచన గుంఘనూర్చుచున్నది. చిన్నయ్యసూరిగారికిఁ దర్వాతివచనగ్రంథసిద్ధి లందు సంహితను బాటింపక సంధి విడఁగొట్టి వాక్యములఁ గూర్చినవారిలో వీరు తొల్తటివా రని చెప్పుఁ జెల్లును. వీఁ గ్రంథములును ముదితము లై యున్నవి గావున రచన నుదాహరింపలేదు. పదపడి నాఁడునాటికి నాంధ్రవచనరచన క్రొత్తక్రొత్తయై పలుజెఱఁగుల వెలయుచున్నది.

—•—•—•—

భాగవతము.

అష్టాదశపురాణములలో భాగవత మొకటిగాఁ బేర్కొనఁబడినది. విష్ణుభాగవత మష్టాదశపురాణములలోనిది గాదనియు బోధపడేవుఁడు దానిని గల్పించె ననియుఁ గొందఁ జెందురు. సదుపాదవశతాబ్దిలోఁ బ్రఖ్యాతాంధ్రకవీశ్వరుఁడుగా నుండినపాల్కురికిసోమనాథుఁడు విష్ణుభాగవతము కల్పిత మన్నాఁడు. ఎవ్వఁకే మన్నను విష్ణుభాగవతము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిని గడించినది. అష్టాదశపురాణములలోను దాని కున్న ప్రశంసలన్నియు మఱి యేపురాణమునకును లేదు. సంస్కృతమున దాదాపుగా నలువదివ్యాఖ్యానములు దాని కున్నవి. సర్వభాషలలోను నది సరివర్తిత మయినది. తెలుఁగుపరివర్తనములఁగూర్చి నే నిక్కడఁ గొంత చెప్పఁదును.

ప్రోతన — సింగన.

పదునైదవశతాబ్దిపూర్వార్థమున భాగవతము నిర్వహించినవారలు తెలియఁగించిరి. అందొకఁడు బమ్మెర పోతరాజుగారు. ఈయన కృతి జగత్ప్రసిద్ధమేకదా! రెండవవాఁడు మడికి సింగనార్యుఁడు. ఈతఁడు దశమస్కంధముమాత్రమే ద్విపదస్మృతిగాఁ

మీఁగడ తటకలు

దెనిగించినాఁడు. అది తంజావూరుపుస్తకశాలలో నున్నది. అది యింకను నాంధ్రలోకమునఁ బ్రకటితము గాకుండుట శోచనీయము.

పోతరాజుగారిభాగవతము సమగ్రముగా లభించినట్లీనడుమ నొకప్రవాదము పుట్టినది. అంధ్రీసాహిత్యపరిషత్తు స్తకభాండాగారమున కది చేరినదట! కాని యాపుస్తకభాండాగారమున నది కానరాదు. అట్టిది దొరకియుండ దనుకొనెదను. ఏల యనఁగా పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నించుమించుగా నలువదియేబదియేండ్లకే యాయన గ్రంథమందలి లుప్తభాగముల నిశ్చరులు పూరించిరి. పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నలువదియేబదియేండ్లకే లభింపనియాభాగము లిప్పుడు లభించిన వచుటను బ్రత్యక్షముగా నాగ్రంథమును జూచినప్పుడు కాని విశ్వసింపరాదు.

పోతరాజుగా రేకశిలానగర (ఓరుగల్లు) వాస్తవ్యులు. ఆకాలమున నానగరము విప్లవములపా లయి యుండెను. నీ ద్వావినోదముల కప్పుడక్కడ వెరవులేదు. ఈకారణమునఁ గొన్నాళ్ల దాఁక నాగ్రంథము నెవరుఁ దాఁకరయిరి. పరిశీలనము లేకపోవుటచేఁ గాఁబోలు నది కొంతశిథిల మయినది. రాజున కంకిత మిచ్చి నచో నాతఁడు పదిప్రతులు వ్రాయించి పసుపురచేఁ జదివించి వ్యాపికిఁ దెచ్చియుండెడివాఁడు. పోతరాజుగారట్లు చేయరైరి సరిగదా మఱియు నట్టివారిని దిట్టిరి. సర్వజ్ఞసింగభూపతి కుపి

తుండై యాగ్రంథమును బూడ్పించినాఁ డని కూడఁ బ్రతీతి కలదు. కాని దాని మనము విశ్వసించరాదు. ఆయన దానివ్యాప్తికిఁ దోడు పడకుండవచ్చును. పోతరాజుగారు శ్రీ 1420 ప్రాంతములం దుండిరి. శ్రీ 1490 ప్రాంతములందుఁ గల హరిభట్టు పోతరాజు గారిభాగవతమున లోపించినభాగములను (స్మృత్యంధము ఏకాద శద్వాదగ్రంథములు) పూరించినాఁడు. పోతరాజుగారిగ్రంథము సమగ్రముగా నాకాలమున లభించుచుండినచో నాతఁ డాస్కంధ ములఁ బూరింపఁ బూనఁడు. హరిభట్టుకాల మిప్పుడు మనకుఁ జెలిసినదిగాన యిట్లు చెప్పఁగలిగితిమి. వెలిగిందలనారయ, ఏర్పూ రిసింగన మొదలగువారికాలములు మన కెఱుంగ రాలేదు. వారు హరిభట్టుకంటెఁ గూడఁ బూర్వులుగా నుండవచ్చునేమో! అప్పుడే లభించనిపోతరాజుగారిరచన మిప్పుడు లభించె ననుట విశ్వాస్య ముగా నాకుఁ దోచును. అయినను దొరకినపుస్తక మేదో నలు గురకన్నులకుఁ గానవచ్చు నేని యెట్లైనీ నిర్ణయ మేర్పడును. అదియుఁ గానరాకున్నది. వ్రాతప్రతులలో సామాన్యముగా నన్నిరచనములకుఁ గూడఁ బోతరాజుగారికేరే కానవచ్చును. అది భ్రాంతిజనకమై యుండవచ్చును.

యిట్లు భాగములఁ బూరించినవారు.

హరిభట్టు

పోతరాజుగారు భాగవతము న్నవ్వితసిద్ధాంతానుగుణ

౪౧

మీఁగడ తఱకలు

ముగా శ్రీధరవ్యాఖ్యననుసరించి రచించిరి. హరిభట్టువిశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతానుగుణముగా షష్ఠకాదశద్వాదశస్కంధములఁ బూరించెను. హరిభట్టరచన మంత హృద్య మయినదిగాఁ దోఁపదు. తెలుఁగుభాగవతము వ్రాతప్రతులు పెక్కులు ఏర్పూరిసింగన షష్ఠస్కంధముతోను వెలిగందలనారయయేకాదశద్వాదశస్కంధములతోను నుండును. కాని యక్కడక్కడఁ గొన్నిప్రతులలో హరిభట్టరచనములు కూడఁ గలసియున్నవి. అమృతప్రవాహము వంటి బోతరాజుగారిరచనము నశించుటచేతఁ దత్తుల్యముగా లుప్త భాగములను బూరింపఁగోరి హరిభట్టువలనే మఱికొందఱుకూడ రచనముల నెఱపిరి. కాని యెవ్వరికిని దత్తుల్యరచనము పొసఁగ లేదు. అట్టిభాగ్యము భారతకవులకే లభించినది. రామాయణమునఁ గూడ నొక్కయయ్యలార్జురచనముమాత్రమే భాస్కర రచనముతో సరితూఁగఁ గల్గినది కాని తక్కినవి కొఱవడినవే.

ఏర్పూరి సింగన

భాగవతపూరణములలో నేర్పూరిసింగన షష్ఠస్కంధరచనము ప్రశస్త మయినది. అదికొంతవఱకుఁ బోతరాజుగారిరచనమును బోలుచున్నది. హరిభట్టుషష్ఠస్కంధరచనముకంటె నిది యెంతేని వేలితరముగా నున్నది. సింగనకాల మెఱుంగరాదు. ఆంధ్రకూడఁ గృష్ణరాయలకుఁ బూర్వఁ జే కావచ్చును. కువల

చూశ్వచరిత్ర నునుగ్రంథమునుగూడ నాతఁడు రచించెను. అది దొరకలేదు.

పర్వన

ఈతఁడుగూడ వృష్ణస్కంధమును రచించె నట ! ఈతని గ్రంథము దొరకలేదు. ఈతఁ డెప్పటివాఁడో యెఱుంగరాదు. ప్రబంధరత్నావళిలో నీతనిగ్రంథమునుండి పద్యము లుద్ధరింపఁ బడినవి.

రాచమల్లువారు

ఇద్దఱో ముగ్గురో వీరినేళ్లమో యెఱుంగరాదు. వీరు గూడ వృష్ణస్కంధమును దెనిగించిరి. లక్షణగ్రంథములందు వీరి గ్రంథమునుండి యుద్ధరింపఁబడినపద్యములు పెక్కులు గాన వచ్చును. శృంగారవృత్త మని వీరిగ్రంథమునకుఁ బేరు. వృష్ణ స్కంధము నిందఱు పూరించుటకుఁ గలనిశేష మేమో !

వెలిగందల నారయ

ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు వెలిగందలనారయ రచితములు ఇప్పుడు ముద్రిత మయియే యున్నవిగదా ! ప్రాత్రవ్రాత్ర ప్రతులలోఁ బెక్కింట 11, 12 స్కంధములు పోతిరాజుగద్యముతోనే కానవచ్చుచున్నవి. ప్రతివిలేఖకులప్రమాదము కావచ్చును. ఏల యనఁగా నారెండుస్కంధములును మిక్కిలి సంగ్రహమై

నిరాగడ తఱకలు

నిరసరచనము గలిగియున్నది. అది పోతరాజుగారి రచనము కానే
రదు. కాని యొకవిశేషమున్నది. పోతరాజుగారియితరస్కంధము
లందలిపద్యము లిందుఁ గొన్ని కలవు. హరిభట్టరచనమున
నారయ రచనమును గొన్ని పద్యభాగములందును వచనభాగము
లందును వైకృత మందుచున్నది. పోతరాజుగారి రచనము శిథిలమై
యందడుకులుగాఁ గొన్నికొన్ని పద్యభాగములు వచనభాగములు
గలిగియుండఁగా హరిభట్టను నారయయును నేర్వేటుగా నా తు
ల్యుల నదికించి పూరించి యుండు రేమో! ఇట్లగునేని వారిద్వర
రచనములలోఁ గొంతయైక్య ముండుటకుఁ గారణము గుదురును.

సంజీవరాయకవి

ఈతఁడు నందనరవంశస్కుఁడు. ఎప్పటివాఁడో యెఱుఁగ
రాదు. ఏకాదశద్వాదశస్కంధముల సీతఁడుగూడఁ దెలింగించెను.
ఈతని రచనము ప్రశస్తమైనది. హరిభట్టనారయరచనములకంటె
పేరు లయినది. కాని సమగ్రముగా లభింపలేదు.

గంగన

పంచమస్కంధము సీతఁ డొక్కఁడే తెలింగించినాఁడు.
ఇది యిప్పుడు భాగవతములో ముద్రిత మయియే యున్నది.
ఈతనిరచనము సీరస మయినది.

ఇతర రచనములు

ఇంతవఱకుఁ బోతరాజుగారిభాగవతమున లుప్తభాగములఁ బూరించినవారిఁ గూర్చి పేర్కొంటిని. ఇక స్వతంత్రముగా భాగవతములను మరల రచించినవారిఁ జేర్కొందును. దైవ్యతవిశిష్టా దైవ్యమతముల మూలమునను నైతన్యమతముమూలమునను భాగవతపురాణమునకు గౌరవము మఱి మఱి హెచ్చజొచ్చెను. పోతరాజుగారి భాగవతము బహుప్రచారము గలది గాని యది యదైవ్యతసిద్ధాంత ప్రతిపాదక మగుటఁ గొందఱ కత్వప్తిని గొల్పి యుండవచ్చును. ఈకారణమునఁ గూడ మఱికొందఱు మరల భాగవతమును దెలిగించి యుందురు.

కొనేరునాథుఁడు

ఈతఁడు కృష్ణరాయలయవసానకాలమందుఁ గలఁడు. బాలభాగవత మనుషేరఁ బద్యరూపముగాను ద్విపదరూపము గాను నీతఁడు రెండుగ్రంథముల రచించినాఁడు. ఈతని రచనము రసోత్తర మయినది. విశిష్టాదైవ్యతసిద్ధాంతానుగుణముగా నీతఁడు గ్రంథము రచించెను గాని యనేకస్థలములందుఁ బోతరాజుగారిరచనమును బుడికిపుచ్చుకొన్నాఁడు. ఈతని పద్యగ్రంథ మింతవఱకు ముద్రితము గాకుండుట శోచనీయము. ఈతనిద్విపదరచనము కొంత యిటీవల ముద్రిత మయినది. కాని యది కూడ సమగ్రముగాఁ బ్రకటితము కావలెను.

తేకుమళ్ళ రంగశాయికవి

ఈతఁడుకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమునఁ దెసఁగించినాఁడు. కోనేరునాథునిద్విపది సంగ్రహముగా మున్నది గాని యీతని ద్విపద విస్తృతముగా మున్నది. పుష్పగిరితిమ్మకిని సాహాయ్యమునఁ దా నాగ్రంథము రచించినట్లు కవి చెప్పుకొన్నాఁడు. వాణివిలాసవనమాలికాదిబహుగ్రంథముల నీతఁడు రచించినాఁడు.

పుష్పగిరితిమ్మకవి

ఈతఁడు ద్విపదభాగవతరచనమున రంగశాయికవికిఁ దోడుపడుటే కాక తెనుఁగున వచనభాగవతమును గూడ రచించినాఁడు. అది తేటగా మున్నది. వానిఁ జూచి తదనుసారముగా చరవమున నొకకవి వచనభాగవతము రచించినాఁడు.

తరిగొండ వేంకమాంబ

ఈమెకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమున రచించెను. ఈమె గ్రంథము ఓరియంటల్ లైబ్రరీలో నున్నది. వేటొనప్రతి క్రొత్తగా చిత్రాడలో నాంధ్రపరిశోధకమండలివారికి దొరకినది. అది యింతవఱకుఁ బ్రఖ్యాత మయినది గాదు. మహానీయురాలగుస్త్రీ రచించిన దగుటచేతను సుకుమారకవిత యగుటచేతను నిది ప్రకటింపఁదగినది.

యక్షగానములు

ఇప్పుడు బేర్కొనఁబడిన రచనములు గాక యక్షగానరూపముగా నున్న భాగవతరచనము లనేకము లున్నవి. అందుఁ గొన్ని రసోత్తరము లయినవి. సిద్ధేంద్రుఁ డనుయోగి రచించిన గ్రంథము వానిలోఁ బ్రఖ్యాతము. కూచిపూడి (కృష్ణామండలము) బ్రాహ్మణులు పారంపర్యముగా నాయతీంద్రునికృతిని బ్రదర్శింతురు. ఇంక నెందఱో రచించిన యక్షగానకృతులు నున్నవి. అన్నింటిలోను నసామాన్యముగాఁ బేర్కొనఁదగిన దింకొకటి కలదు. సంస్కృతమునఁ గృష్ణలీలాతరంగిణి యనుపేర భాగవతదశమస్కంధమును గేయరూపమున రచించిన పాపాసీయులు నారాయణతీర్థలవారు తెలుఁగున రచించిన పారిజాతకథ. ఇది భాగవతమందలి పారిజాతాపహరణకథమాత్రమే.

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడిన కవీశ్వరుల రచనములలోనఁ బ్రఖ్యాతము లయిన వానినుండి మచ్చుతునుకలఁ జూపుచును.

భాగవతము.

పారిభట్టు - షష్ఠస్కంధము.

గీ॥ శ్రీసమేత ! మిమ్ము సేవింప నొల్లక
మీటి శుభము లొందఁ గోరువాఁడు
చెంగలించి శునకలాంఛులముఖమున
నదిని దాఁటఁ గోరునట్టివాఁడు.

మీరగడ తలకలు

చ॥ అరయగడ బద్ధునంభివుండె నాత్మనినాసనగోజుగొల్లకాం
తరమున నుంకి తీరచవనప్రహితాధిపీచిచిహ్నికా
పరిమితఘోషభీతివిభావ్యమహాగ్నివసుండు మిగ్గుండై
పరువడితో మినుంచి పారము నొందెదగ్గి న్నివస్సెలా !

శా॥ ఓరాజీవదళాభిరామననునా ! యోసత్వసన్మగ్నాభా !
యోరాత్రించగకంతనాశదళ నా ! యోస్వలోకాధిపా !
యోరత్నాకరమేఖలాపరవృధా ! యోభక్తికల్పద్రుమా !
యోరాకాహరిణేందుఃస్వపది నా ! యోపద్యనాభాచ్యుతా !

శా॥ శ్రీవత్సాంకితమూర్తయే విమలరాజీనాక్షయుగ్మాయ ల
క్షీవక్త్రాంబుజపట్టుదాయ విషధామిత్రాయ సర్వాశ్రమే
భావజ్ఞాయ కృపాకరాయ హరయే భక్తాగ్రసంధాయినే
గోవిందాయ నమస్తదైత్యనివహక్రూరాయ తుగ్ధం నమః.

శా॥ ప్రస్కన్నామరరాక్షసుక్...భూభారాపహర్తా మహే
శస్కంధాదినుతప్రభావుఁ గమలాసంవాసరాజన్యహో
రన్ముక్ విష్ణుఁ దలంచి భాగవతపారాణీయ మైనట్టిష
ష్టస్కంధంబుఁ దెనుంగుఁ జేసెదను గృష్ణప్రీతిగా వేడుకొ.

సంజీవరాయకవి—ఏకాదశస్కంధము.

క॥ ఒకనాఁ డనోప్పటికిఁ గొం
కక కృష్ణసుమారు లేఁగి గర్వితులై కృ
ష్ణసుమారుఁ డైనసాంబుని
నెకనక్రెము మీఱఁ జేసి రింతిగ నగిపా.

ప॥ ఇట్లతినియుదరంబు వస్త్రగ్రంథి నున్నతొబై యుండునట్లుగా నంగ
నాజేషధారిఁ గావించి మనులకడకుం దోడ్కొని చని ప్రణతులై యిట్లనిరి.

తరల॥ పరమసంయుములారి యిచ్చెలి బాల గర్భిణి దీనియం

నరయఁ బుట్టెడుపట్టి నూనుఁడో యాఁడుబిడ్డయొ సిబ్బితిం
దెగిసి మి మృదుంగంగఁ జాలఁడు పేర్కొ జెప్పఁగ నొప్పు నీ
తగుణి మెచ్చఁగ మీకు హస్తగతంబు కాదె యశేషమున్.

మ॥ అనుకుం జాఱ్ఱని చిచ్చుఁ ద్రొక్కినవిధంబై యాత్మఁ గ్రోధంబుపె
ల్లనఁ గన్నుల్ దొగరూన పీరిపెన్నుతుల్లన్ బాపసున్న న్మహా
జనులం గేరద రించు నెంచి యదువంశం బెల్లఁ బోకార్పఁగా
ఘనమై పుట్టెడు నిన్నగోఁగలి వధూగర్భంబునం బొం డనన్.

గీ॥ యదుకుమారులు భయమున నవయవములు

వడవడ వడంక సాంబగర్భభవమునల
మపుడ కన్గొని యద్భుత మంది యెద్ది
గతియయో యని వగచిరి కారవేంద్ర.

ప॥ మాటియం.

చ॥ కటకట మందభాగ్యులము కాలగతిం గడవంగవచ్చునే
యిటు చనుదొంచి సాధుజనహేళన మే మొనరించుటంగదా
చటులగ మైనశాపమున భంగము వచ్చు గులంబు కెల్ల నా
రట మెర సంభవెల్లె వనరా జింక నే మనువాఁడో దీనికిన్.

ఉ॥ ఆకటి కోర్చి డప్పికి భయంపడ కాత్తిని శీతికాదులన్
గైకొన కింద్రియంబుల నఖండధృతిం గుడియించియం దుడిం
డీమలువోలఁ గ్రోధమునఁ జేసియె గోష్పదమన్నులై కటా
వ్యాకులతన్ నహింతురుగదా! భువిఁ గొందఱు నిష్ఠ డిందఁగన్.

చ॥ తఱుగుమదంబున న్నిజపదంబులకుం బ్రణమిల్లు దేవులం
జిఱునగ నొప్పుఁ జూచి మునిశేఖరుఁ డిట్లను పీరిలోపలం

మీఁగడ తఱకలు

దఱవ నొకర్లు గైకొనుడు దివ్యసభాస్థలములు గాఁగ న
క్కఱ గలదేని భీతివడఁగాఁ దగ దాత్మల మీ కొకింతయున్.

చ॥ వినుము విగాఢతర్షిత వివేకము మాని నుభుం బటంచు గొ
బ్బునఁ బశుహింస సేయుదురు భూమి దయారహితాత్ముల్ కటా
వెనుకను బంచతం బెరసి వేదన బొందుదురయ్య మున్ను
చ్చినపశుసంఘముల్ దము గ్రసించఁగ దిక్కటి ఘోరభంగులన్.

చ॥ ప్రియతమపస్తు వెద్దియుఁ బరిగ్రహయోగ్యము గాను దానఁ గ
స్తియ సమకూడు సౌఖ్యములఁ దెచ్చి నకుంచనభావ మెప్పుడున్
రయమున మింట నొక్క కురగం బెఱచిం గొనిపోవు చన్యముల్
పయిబడ దానిఁ బోవిడిచి పార్థివముఖ్య నహించ విర్వృత్తిన్.

మ॥ సరసావార్యవ గాహితలములై సంపుల్ల సూనచ్చటాం
తరణేహత్కరపశ్యతోహరములై నానాలతాలాసికా
చరణన్యాసవిధానదేశికములై సంచారమున్ సన్నె మం
ధరవాతంబులు సంయమింప తను నై దాఘంబువుల్ డిందఁగన్.

కోనేరునాథుఁడు—బాలభాగవతము.

ఉ॥ విశ్వముఁ గల్గఁజేసియును విశ్వములోనన యుండియున్ గృపా
శాశ్వతలీల విశ్వ మనిశంబును బ్రోచియు నొక్కవేళ న
వ్విశ్వము లీలకై పరిభవించియుఁ దా వెలుఁగొంచు నెవ్వఁ డా
విశ్వము దాన యైనకృతి వేడుక నిష్నాదు నన్నుఁ గాదుతన్.

మ॥ బిసినీపత్రములందుఁ గానఁబడునబ్బిందుచ్చటల్ సాటిగా
ననువుల్ సంచలనంబు నొందెడి సమోహం బయ్యెడిన్ మేను న
వ్యసనం బయ్యెడు నింద్రియవ్రజము దిక్కి ప్రోవ నన్యండు లేఁ
డసమానప్రతిభావ నా దయినమయ్యాలింపు వేగంబునన్.

మ॥ అమితబ్రహ్మహస్యహర్దిగమనాయాసక్తిమచ్చేతనే
విమలాచారిణుడే పదత్రయమితోర్వీం విష్ణురూపాయ తు
భిః సుహం సంప్రదదే నమో నమమ నిత్యస్థితిని స్తంచు ని
స్తముడై గ్రహున ధారవోసె బలి యుత్సాహంబు సంధిల్లగఁ.

మ॥ మమతాహంకృతు లుజ్జగించి మదిఁ గామిత్రేణి నిశేణికా
క్రిమణిభ్రాంతిఁ బరిత్యజించి శమసామ్రాజ్యస్థుడై యిందిరా
నిమణుక విష్ణు నశేషశేషిఁ గరుణాగ్రాశిం దీక్షయి కశే
షమితఁ మర్త్యుఁడు గొల్చు టెంతయు నభీష్టం బార్య నా కెప్పుడుక.

క॥ లోకప్రస్తుతశాస్త్రజాలముల వాలోకించియుం లీప్సచే
తై కొన్నట్టివిచారమార్గమున నొప్పం జూడఁగా నిశ్చితం
బేఁం బయ్యె బహుప్రకారముల లక్ష్మీశుండు సారాయణుం
డేకాలంబున నెల్లవారల కనుధ్యేయుండు సంసేవ్యుఁడుక.

క॥ ఎడ్డకుఁ జేయునత్యంతము వెంగలి కెచ్చినయట్టికన్నియల్ (?)
గ్రుడ్డికిఁ జూపునద్దములు కుత్సితవృత్తికఁ జేయుదానముల్
గొడ్డగునట్టిమాని కొనగూర్చినప్రోదులు చక్రహస్తపై
సొడ్డినధక్తి లేనిగతయుక్తికిఁ జెప్పినశాస్త్రజాలముల్.

రాచమల్లువారి శృంగారవృత్తము.

మ॥ అని యీవిద్య గురుప్రసన్నుఁడు దృఢస్వాంతుండు నాచిత్రకే
తున్మపాలాగ్రణి కచ్చి నారదమునింద్రుం డంగిగోయుత్తుడై
చనియెక బంకజగర్భశేషమున కాసర్వంసహాభర్త దా
ని నుపాసించి భజించె నేడహములక విద్యాధరాధ్యక్షతక.

మీఁగడ తలకలు

క॥ అనుటయుఁ గృష్ణద్వపా
యనతనయుం డిట్టు లనియె నచసోగమతిచే
విను మతిగుహ్యము నారా
యాకవచము భక్తనాంభితార్థప్రదమున్.

గీ॥ తత్తరమున నాపోశన మెత్తఁబోయి
భూనురుం డెత్తు నుత్తరాలోశనంబు.

సీ.గీతి॥ వలవడు భయంబు వా రెంతవారైన
నట్టివారలు మన కగ్గ మైనవారు
వారు నిరయంబుననుఁ గాపు నచ్చునాగ
లనుచు బుద్ధిగఁ జెప్పె మార్తాండసుతుఁడు.

గీ॥ తల్లియును దండ్రి డైవంబు తలఁచి గురుండ
కాఁడె యితఁ డేమి చేసినఁ గనలఁ దగునె
నాస్తికాధమ! యోరి! యన్యాయపుత్తి
నాస్తి తత్త్వం గుఱోః పగ మనఁగ నివచె?

చ॥ పెరిగినయీనున న్నైమలిపించుచులం బురివిప్పుఁ దోలునీ
సరసిరుహాక్షివేనలికి పాటిగ నిల్వఁగ నోడి చూచ్చె నిం
దిర శరణులు తేటిగమి నీలము లింద్రునిపేరు గాంచెఁ బె
న్నిరులు గుహాశ్రయంబు గనియెన్ నెఱి గల్గినవారి కోర్కె.

క॥ నెరసె నెఱసంజ చక్రక
సరసిరుహవిరహవేదనంనూచకమై...

క॥ అరిగి సమిత్రసవకుశాం
కురపక్వఫలోత్కరంబు గొని గృహమునకున్
మరలి యిట వచ్చునప్పుడు
ధరణీసురనందనుండు దనకట్టెదుటన్.

మధురకవితలు.

ప్రాచీనాంధ్రలక్షణకర్తలు తెలుఁగుఁగవిత్యంగును ‘ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము’ లనుసేష్టఁ జతుర్విధముల నిభజించిరి. యక్షగానాదు లందులో మధురకవిత్యమునఁ జేరును.

“మధురకవిత్యం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కిళికలు, సిభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్లు, గీతప్రబంధంబులు, చతుర్భద్రకాష్టభద్రకలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగఘోష, చతురుత్తిరసంఘటనలు, యక్షగానంబున వెలయుపదంబులు, దరువులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు, నుయ్యాలజోలలు, జక్కులదేకుపదంబులు, చందమామసుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపద ద్విపద త్రిపద చతుష్పదాష్టపదులు నివి యాదిగాఁ గల్గునన్నియు.”

— లక్షణసీక్తి.

మధురకవితలు ప్రాయీకముగా భాష, భావము, ఛందము దేసిగా నుండుటచే సంగీతసంస్కారము గలిగినసామాన్య జనుల నాలుకలమీఁద నాట్య మాడునవిగా నుండును, గాన తొలుత నవి యంతగా లిపి కెక్కక పోయెను. సంస్కృతప్రాయ

మీంగడ తిరుకలు

రచనలు గలచిత్రవిస్తరకవితల ప్రాబల్యమునకు గూడ వానికి నత్కవితలలో బరిగణన మంతగా లేకపోయెను. ఇటీవల కివులుగాఁ బురాణప్రబంధరచయితలే సరిగణింపఁబడుచుండిరి గాని మధురకవితారచయితలు లెక్క కెక్కకున్నారు. ఆంధ్రవాఙ్మయ వృక్షమున ముఖ్యమయిన మధురకవితాశాఖ యిందాఁకి నుపరిశీలనము లేకయే యున్నది. ఇక్కడ నాకిప్పుడు దేసి నాటకము లనఁదగినయక్షగాన రచనముల ప్రశంసయే ప్రసక్త మగుటచే వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములఁ గూర్చి మాత్రము నాకు సాధరించినవిషయములఁ గొన్నింటి వివరింతును.

దేశీదృశ్యరచనలు.

యక్షగానము లన్న పేరు గలదృశ్యరచనములు నన్నయ దుల కాలమున నున్న వనుటకుఁ బ్రబలధారములు గానరావు. కాని యానాఁ డేవో కొన్ని దేశీదృశ్యరచనము లున్న వని మాత్రము గుర్తింపవగును. నన్నయ కిన్నాజేంద్రకుఁ దర్వాత నున్న పాల్కురికి సోమనాథుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు.

“భ్రమరులు జాశెమల్ బయకముల్ మోసి

రమణఁ బంచాంగపేరణి యాడువారు

ప్రమథపురాతన పటుచరిత్రములు

క్రమమొంద బహునాటకము లాడువారు

లలితాంగ రసకళాలంకారశ్లేష

లలవడ బిరుదుల మోడెడువారు

* * * *

అమరాంగనలు దివి నాడెడుమాడ్కి

నమరంగ గడలపై నాడెడువారు

అవిహద్యతి యత్తు నాడెడునట్టి

భావన మ్రోకులపై నాడువారు

భాగతాదికథలు చీరమణులగుల

నారంగ బొమ్మల నాడించువారు

కడు నడుభతంబుగఁ గంభనూత్రంబు

లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు

నాదట గంధర్వయక్షవిద్యాధ

రాదులై పాత్రల నాడించువారు

పర్వతప్రసంగము — పండితారాధ్యచరిత్రము

పై ద్విపదలందు, నేటివీధినాటకములు, దొమ్మరాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు మొదలగునవి పేర్కొనఁబడినవి. ఇట్టి సంప్రదాయములు వీనిఁ జేర్కొన్న సోమనాథుని కిన్నాతేండ్ల పూర్వకాలమునఁ గూడ నుండుట సంభావ్యమే. తెలుఁగునకు సాటిభాష లగుద్రవిడ కర్ణాటభాషల సద్ధతులను బట్టియుఁ దెలుఁగులో నిప్పు డుపలభ్యమానము లగుచున్నకొన్ని ప్రాచీనదృశ్యరచనములతీరులను బట్టియు, ద్రావిడభాషాసామాన్యముగాఁ దొలుత వెలసిననాటకరచనల స్వరూపము కొంత గుర్తింప నచ్చును.

కురివంజి ¹

తొలుత డ్రావిడభాషలలో వెలసినదృశ్యరచనములు కురవంజి లనఁబడునని. ఆంధ్రస్థాన డ్రావిడదేశముల యరణ్యములలో వసించునాటనికులు, చెంచులు, కురివలు (క్రోవ, క్కోయ) అనువారు. అందుఁ గురివజాతివారి యంజె=అడుగు (నృత్యవిశేషము) కురవంజె' యనఁబడెను. చిందు, గంతు, గొండ్లి, అంజె, అంగ—ఇత్యాదులు నృత్యవిశేషములు. ఆంధ్రదేశమున ఒహుకాలముననుండి శివశ్చేత్రము లగుశ్రీస్తలము ఇంద్రకీలనగము (బెజవాడకొండ) మొదలగుపర్వతములమీఁదను, నృసింహశ్చేత్రము లగువేదాద్రులు (చెక్కు-లున్నని. మంగళాద్రి, సింహాద్రి, గరుడాద్రి, మాల్యాద్రి, వెంటటాద్రి,) మొదల

-
1. వాల్మీకి గుఱ్ఱరి విల్వేదు (?) దండలాస్యము కందుకప్రద యల్లికయును కొరవంజి(జె) శుభలీల గుజరాతి దేసి చాపపము జక్కిణి దురుపపము మదన పదబౌత్యమును జోగిపదచాళి శారదాసామ్రాజ్యమును చిందు సవతిమచ్చ రంబులు నాట్యకదంబంబు మొదలైన నాట్యముల పావణిండునగనజ్ఞు

(విజయరాఘవనృపాలుని ప్రహ్లాదచరిత్ర—యక్షగానము) ఇందు 'కొరవంజి' నృత్యవిశేషముగానే పేర్కొనఁబడినది.

2. కురవంజి, కురవ + అంజె (అంజ, అంజ, అంజును రూపాంతరములు) కురవంజియ కురవంజెలనుండి కురవంజి అనురూప మేర్పడి యుండవచ్చును.

గుర్యతములమీఁదను వర్షోత్సవములు (యాత్రలు, జాత్రలు, జాతరలు) జరుగుచున్న డక్కడికి నాగరకప్రజలు చేరుచుండు వారు. వారి వినోదమునకై యక్కడి యాటనికులు రాత్రు లందు నృత్యవిశేషములు నెఱపి ధనార్జనము చేయుచుండువారు. అక్కడక్కడి కొరవజాతులవారు చేయునృత్యములు కొరవంజు లనఁబడెను. కొరవంజె యన్నపేరు తొలుత వారి నృత్యమున కును, బిదప నృత్యవిశేష మయిన వారి చిన్నిచిన్ని గేయచనల కును, నాపై కురవజాతివారికిని గూడఁ బేరై నది. కురవజాతి వారు తొలుత చేయునృత్యవిశేషము కాలక్రమమున నాయా పర్వతప్రదేశముల స్థలమాహాత్మ్యకథలతోను, శివవిష్ణులీలాకథ లతోను మిళితము లయి గేయనిశిష్టనాట్యరూపములను బడ సెను. అపుడు మాయాకిరాతవేషు లగుపార్వతీశివులకథలతో నున్నకిరాతార్జునీయము, నృసింహస్వామి చెంచీతను బెండ్లాడు స్థలమాహాత్మ్యకథలు (చెంచీతకథ) కురవంజులుగా వెలసెను. ఇట్లు వెలసినయాదృశ్యరచనములు తొలుత నత్యల్పముగా గేయ భాగములును విశేషముగా నృత్యమును గలవై యుండెను. అవి సింగి, సింగఁడు — అని యిద్దఱు పాత్రములు గలవై సంస్కృత వీధీనాటకములఁ బోలియున్నవి. సింగి, సింగఁడు సంస్కృతనాట కములలోని నటీనటులవలె నాలుమగండు. వీరిద్దఱే కథాపాత్రము లగుచుండురు. కొన్నింటి గథాసంధాయకుఁడు — సంభవచనములఁ

మీఁగడ తఱకలు

జెప్పువాఁడు—విదూషకుఁ డనఁదగినవాఁడు—మూఁడనఁపఁత్రము—
కోణంగి యనువాఁడు — (పిదప చోడిగాఁడు) కాన నగును.
కోణంగి సంస్కృతనాటకములలోని విదూషకస్థానీయుఁ డగుట
స్పష్టముగాఁ గానవచ్చును. సంస్కృతనాటకములలోని ధ్రువా
గానమే కురవంజులలో దరు వనఁబడెను. దేశీరచనలలోనుండి
సింగి, సింగఁడు, కోణంగి, దరువు అనునవి నటీనటులుగను, విదూ
షకుఁడుగను, ధ్రువగను సంస్కృతనాటకములఁ జేరెనేమో యని
కూడ యోజింపఁదగినట్లున్నది. ఎంతో కాల విల్లు కొండపట్టు
లందు సాగుచుఁ బెంపొందినగేయనృత్యసందర్భములు నగర
ములకుఁ గూడఁ గ్రమముగా వ్యాపించినవి. చెంచులు, పరవలు
నడవులనుండి పులిగోళ్లు, అడవిపందికోఱులు, అడవిపండ్లు, నెదురు
బియ్యము, వెదురుబెత్తములు, పిల్లనగ్రోవులు, సూదంబురాళ్లు,
ఓషధులు, తేనె మొదలగునాటవికవస్తువులను నగరములకుఁ గొని
వచ్చి యమ్ముచు నప్పుడప్పుడు తమగేయనృత్యవిశేషములను నగ
రములందును, బల్లెలందును బ్రయోగించుటచే నవి నాగరకదేశ
ములందును వ్యాపించెను.

యక్షగానములు

ఇట్లు నగరములందు నభిరుచి గొల్వినయాగేయవిశిష్టనృ
త్యదృశ్యములు, జక్కులవారు(యక్షులు, కళావంతులు)తర్వాత

నగరములందును బ్రయోగింపఁ జొచ్చిరి. వీరి ప్రయోగములందు
దృశ్య మయిన నృత్యాభినయములతోపాటుగా నధికముగా గేయ
వచనరూప ప్రాసశ్రవ్యరచనము గూడఁ జేరెను. కురవంజులకంటె
యక్షగానములు సర్వాప్రమాణగా శ్రవ్యము లగుకవిరచనములు
గలవి. వీరిరచనములలో జహలవిధము లగుపురాణకథ తెల్ల
జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగడుపాత్రలు మాటి రాను
నల హరిశ్చంద్ర నీతా దమయంతీ చంద్రమత్యాదిపాత్రలు
వచ్చినవి. కాని వీనిలో నాటవికరచనాసంస్కారసూచకముగా,
'ఎటుకతసాని' పాత్రము వెలసినది. కురవంజులలోని దేవీరచనల
కంటె నత్యధికముగా వీనిలో దేసిస్సందోబద్ధము లగుగేయరచనలు
ప్రబలినవి. రాజసభలలో, దేవోత్సవములలో, ఊరిజాత్రలలో
యక్షగంధర్వాదివేషముల ధరించి 'వేశ్యలు ప్రదర్శించునవి గాన.

1. శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున ద్రాక్షారామభీమేశ్వర మహోత్సవ
సమయములందు సామలు (వేశ్యలు) నేషములు వేసికొని నాటకము వాడంగి
నిట్లు వర్ణించెను.

సీ॥ విరులండలతో శిశీణికాభాగంబు

కొంకంటి పిఱుఁడులఁ జొలిచి యాడ

మణికులారోటికోమలపుణత్కారంబు

గవలి మిఠైల హోత యవపుణింపఁ

గురుని నిండిన చిన్ని గుబ్బచన్నులమీఁద

మత్యాలైనరంబు మురువుఁ జూప

కాగడ తటకలు

నను, నృత్యధర్మములకంటె గేయధర్మము లధికముగాఁ గలవి కావునను నివి యక్షగానము లనఁబడెను. కళావంతులలో నొక టేగకు నేడు జక్కులవా రనుపేరు గలదు. యక్షాదివేషముల ధరించి నృత్యగానప్రదర్శనములను గావించుటచేతనే వారి కాపేరు వచ్చియుండవచ్చును. శ్రీనాథుడు క్రీడాభిరామమున జక్కుల వారిని గూర్చి కొంతప్రశంస నెఱపినాఁడు.

శీ॥ కోకాగ్ర సంఘర్ష ఘుమఘుమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప

సలమానతాటంక వజ్రాంకురచ్ఛాయ

లేతవెన్నెలఁ బుక్కిలించి యుమియ

సాని యాశానియై మహోత్సవమునందుఁ

శల నవచంద్రకాంతపుగిన్నె పూని

నిధి భిక్షాటన మొనర్చువేళఁ జేయు

బదులు నృత్యంబు జగముల ములు కొలుపు (ఆ. గ. ౧౦౫.)

౪॥ మహోత్సవమండపమునందుఁ బేలోలగం బుండి, కుండలీదండ .
లసకప్రేరణీ ప్రేంకణసింధుకందక ధమాళి చేల మత్తల్లిహల్లీసకాది నృత్యంబు
చఱియొకించుదు. (ఆ. గ. ౧౦౬.)

శ్రీనాథునికాలమునకే దేవోత్సవాదులయందు వేద్యలు వేషములుకట్టి
గాయకములఁ బ్రదర్శించుసంప్రదాయము ప్రబలినది.

“కీర్తింతు రెవ్వానికీర్తి గంధర్వలు-గాంధర్వము న యక్షగానసరణి”
భీమ కి-అశ్వా. శ్రీనాథునికాలమున యక్షగానములు ప్రబలియుండుట దీనిచేఁ
గవియునగును

మనీ బొగ్గు బోనాన నసలుకొల్పినకన్ను
 కొడుపుచే దాటించు నెడప దడవ
 శ్రుతికి నుత్కర్షణంబుఁ జూపంగ వలయునోఁ
 జెవితాడు బిగియుంచు డీవగట్ట
 గిల్కు గిల్కున మ్రోయుకింకిణీగుచ్చంబు
 తాళమానంబులో మేళవింప
 రాగముననుండి లంఘించు రాగమునకు
 సురుమ యూరుద్యమంబుపై నొత్తిగిల్ల
 కామవల్ల నుహలక్షిత్తైటభారి
 వలపు వాడును వచ్చె జక్కులపురంధి.

అప్పకవి యక్షగానలక్షణము నిట్లు చెప్పినాడు.

శీ॥ తుద నేమలఘువులు తొలగించి చదివినఁ
 ద్రిపుటకు వృషభగతిపదయుగము
 లలిఁ గడచల సకలఘువు మానిన జంపె
 మను ద్వీరదగతినమపదయుగము
 గురు తగురచ్చెరకుఁ దురగవల్లనా
 హ్వయ మేక తాళి యామధురగతికి(?)
 సంఘ్రి కిర్యదినాలు గటతాళమున మాత్ర
 లోలి విశాంతి పద్నాలుగింటఁ
 దెలియ నర్థంబు నర్థచంద్రికలు వీన
 యక్షగానప్రబంధంబు లతుకవచ్చు
 రగడభేదంబు లివి యండ్రు రసఁ గవీంద్రు
 లవితనిజనేవకస్తోమ! యభిధామ. !

పై పద్యమునుబట్టి చూడఁగా యక్షగానములందలి ప్రధాన కీరచనములు దేశీరచన లగుగడలలోఁ గొంతమార్పు జరిపి—
త్రపుట, జంపె, ఏక, అట, అను తాళముల ననుగుణముగాఁ గల్పింపఁబడినవిగాఁ గానవచ్చును. అప్పకవి రగడవికారరచనము లను తాళములపేరనే పేర్కొనెను గాని వానికి బేరులు వేత తొలుపలేదు. అప్పకవి పేర్కొన్నయీరచనములే కాక యక్షగానములలో నింకను ననేకవిధము లయినదేశీరచనములు చేరినవి. విలలు, జోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతులు, ధవళములు, చందమామసుద్దులు, వెన్నెలపదములు, విరాళిపదములు, తుమ్మెదపదములు, గొబ్బిపదములు, కోవెలపదములు, చిలుకపదములు, అల్లానేరేళ్ళు, సీసకందార్థములు, త్రిభంగులు, ద్విపదలు, త్రిపదలు, చౌపదలు, పట్టపదలు, మంజరులు, జక్కులరేకులు మొదలగునవి.

యక్షగానము లిట్లు వెలసినను ప్రాచీనము లయినసురవంజీరచనములును యక్షగానరచనావిధానసంకలితములై ఈకాలమునఁ గూడఁ గొన్ని సాగుచునే వచ్చినవి. దేవోత్సవరాజాస్థానాదులం దిట్లు వేశ్యలచేఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న యక్షగానములు పెంపొందుచుండు సీకాలమున, దక్షిణదేశమున విజయనగరరాజ్యమున కుపశాఖలుగా తంజావూరు మధురరాజ్యము లాంధ్రనాయకరాజుల పరిపాలనమున వెలసినవి. ఆంధ్రదేశమునందును, దక్షిణ

దేశమునందును నీకాలమున యక్షగానరచనము మిక్కిలి ప్రబలంబొచ్చెను. ఇది యిట్లు కలావతులచేతఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్న వాట గొంతగాఁ గనిపట్టియో యేమో కాని, కృష్ణాతీరము నందలి కూచిపూడిగ్రామమున సిద్ధేంద్రుఁ డనుయోగి యొకఁడు భాగవతకథలను పారిజాతము, గొల్లపి పము మొదలగుపేళ్ళతో యక్షగానములుగా రచించి శాస్త్రీయ మయినభరతనాట్య సంప్రదాయములకు రక్షగా, స్త్రీనిస్సహాయముగా, నాయూరి బ్రాహ్మణులచేతనే ప్రదర్శనము చేయున నేర్పాటు చేసెను. ఆయూర జన్మించిన బ్రాహ్మణుఁ డెవ్వఁడు గాని, ఒక్కతూరి యైనను, యక్షగాన ప్రదర్శనమున స్త్రీవేషమును ధరించి తీరవలె ననియు, నది వారి కులాభ్యుదయహేతు వనియుఁ గూడ శాసించె నట. నేడు కూడ కూచిపూడి బ్రాహ్మణులు శాస్త్రీయ మయినభరతనాట్యముతో భాగవతకథలను బ్రదర్శించువారుగా నున్నారు. ఈసంప్రదాయము వెలసినపిదపనే తత్ ప్రదర్శకులకు భాగవతు లనియు, తద్రచనములకు ఆటభాగవతము లనియుఁ బేరయ్యెను.

ఆటభాగవతములు.

ఈ భాగవతకథలలో పారిజాతహరణకథ హృద్యతర మగుటచే దానికిఁ బ్రచార మెక్కువయ్యెను. అది హృద్యతర మగుట కందలి సవతులకయ్యపుఁబట్టు ప్రధానకారణము. దీనిని

బట్టి యక్షగానసామాన్యమునకుఁ బారిజాతము అనియుఁ బేర
య్యెను. ఏయక్షగానముఁ బ్రదర్శించినను నందు సవతుల
కయ్యపుఁబట్టునకుఁ బ్రసక్తి గల్పించుటయో లేక సారిజాతము
నందలి తత్కథాఖండమునే స్వతంత్రముగాఁ బ్రదర్శించుటయో
పిదప నేర్పడెను. ఈసవతులకయ్యపుఁగఢపట్టు హృద్యతగ
మగుటచేఁ బ్రబంధకవులను గూడ నిది వలపించెను. కళాపూర్ణో
దయమున పింగళి సూరన్న సారిజాతకథలోని సవతుల కయ్యపుఁ
బట్టు ని ట్లనుకరించెను.

అంత మడింపకువే యని పల్కిన నంత మడింపకువే యనుచుకొ
గంతు లడంచెది లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెది లెమ్మనుచుకొ
రంతుల నేమి ఫలం బని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలం బనుచుకొ
బంతము చూడఁగదే యని పల్కినఁ బంతము చూడఁగదే యనుచుకొ.

నీ॥ ఒట్టునుమీ యన్న నొట్టునుమీ యంచు

నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ

గానీగదే యన్నఁ గానీగదే యంచు

నింకేల యనిన నింకేల యనుచు

నోసి పోవే యన్న నోసి పోవే యంచు

నొనంటి ననిన నొనంటి ననుచు

మఱువకు మీది యన్న మఱువకు మీది యంచు

నీ వెంత యనిన నీ వెంత యనుచు

నొకతెమగనికి నానించు టొప్ప దనిన

నొకతెమగనికి నానించు టొప్ప దనుచుఁ

బుచ్చియాడె నారంభతోఁ బ్రథమరంధ్ర

ప్రముఁడు నిలువన్న నిలువక పెద్దవొడుగ.

క. భా. ఆ. 3—౧౯౫, ౧—౬.

ఆంధ్రదేశమున వెలసినయీశూచిపూఁడి భాగవతముల ప్రయోగవై శారద్యము దక్షిణదేశమునకుఁ గూడ వ్యాపించినది. అనాఁడు కూచిపూఁడి భాగవతుల యాటభాగవతసంప్రదాయము నేటికిని దక్షిణదేశమునఁ గలదు. దక్షిణదేశమున బ్రాహ్మణులు పురుషులే నేడును భాగవతయక్షగానములను దెగుఁగువానినే ప్రదర్శింతురు. ఆంధ్రదేశమున వెలసినయక్షగానము లిన్నాటికిఁ బై చిలుకు పరిగణింపఁబడనవి. వీని ననుసరించి వెలసిన దక్షిణ దేశపుయక్షగానములు నున్నాటికిఁ బై చిలుకు గలవు. భక్తా గ్రేసరుఁ డనఁబడినశివనారాయణతీర్థులవారు (కృష్ణలీలాతరంగిణి కర్త), త్యాగరాజస్వామివారు పారిజాతాపహరణ మని, నౌకా చరిత మని భక్తిరసభరితము లయినయక్షగానములను రచించిరి. భాగవత్కథలతోఁ బురాణకథలతోఁ బెంపు వెలసిన యీ భాగ వతయక్షగానములు తత్ ప్రదర్శనములు నాయకరాజుల కాల మునను, మహారాష్ట్రరాజుల కాలమునను మితిమీటి యా యారాజుల శృంగారజీవితవర్ణనాత్మకములుగాఁ గూడ రచితములై ప్రదర్శితము లగుచు వచ్చినవి. దిక్ ప్రదర్శనలుగా కొన్ని కురవంజు లను, యక్షగానములను, భాగవతములను బేర్కొనుచున్నాను.

“కిరాతార్జునీయము, శ్రీగరిమరవంజ, గంగాగోరీనివా
నము, లాలమేలుమంగావిలాసము, ఎఱుకలవేషకథ, సిహాతి
వాక్యము, గరుడాచలము, త్రిపురసంహారిము, బారునసక్రీడ,
నలచరిత్ర, నిజలింగచిక్తయ్యకథ, కన్యకాచరిత్ర, హరిజాతాప
హరణము, పార్వతీపరిణయము, మృత్యుంజయవిలాసము, వివ
పారిజాతము, సముద్రమథనము, విజయరాఘవ చంద్రకాపిహా
రము, రఘునాథనాయకాభ్యుదయము. — ”

భిన్న పాత్రవేషధారణము లేక సింగి, సింగిడు (కొన్నింటిని
కోణంగికూడ) పాత్రలతో వెలసినవీధినాటకము అనబడు కుర
వంజులు యక్షగానరూపమునఁ బెంపొందినపుడు వేషభేదము గల
పాత్రభేదములును పెంపొందెను. ఇట్లు పాత్రబాహుళ్యముకూడఁ
గల వైనయక్షగానములందు సంధివచనములఁ జెప్పి కోణంగి లేక
నూత్రధారుడు ‘వచ్చెనమ్మా సత్యభామ -’ ఇత్యాదివిధము
లను, ‘అంతట హనుమంతుఁ డేమనుచున్నాఁడు’ ఇత్యాది విధ
ములను పాత్రములఁ బేర్కొనఁగాఁ దద్వేషధారులు వచ్చి తమ
యాటపాటలు నెఱపుదురు. ఇట్లొకను పెంపొందిన యక్షగాన
ములు తెరలు, రంగభేదములు కలవము కొంతసంస్కృతనాట
కచ్ఛాయయుఁ జొప్పడఁగా నాటకము అనుపేరను గూడఁ బదు
నెనిమిదవ శతాబ్దినాటికిఁ బేర్వలసినవి.

ఇంచుమించుగాఁ దెలుఁగున నేనుఁజేరితిదాఁకి లెక్కింపఁ
చగియున్న యక్షగానములలో సుగ్రీవవిజయ మొకప్రశస్తత్యతి.

దానికర్త.

కందుకూరి రుద్రకవి.

ఈతఁడు నిర్వహణావస్థాపకశ్చంద. కందుకూరికి జేరు
ననే పాలేటియొద్దనుఁ గలచింతలపాలె మనుగ్రామ మీతని
యూరు. ఆయూరినే తద్వంశ్యు లిప్పటికిని గలరు. రుద్రకవి
ములమున నానంశమువారికి 'కవివారు' అని యుపనామ మేర్ప
డినది. ఆవంశము రుద్రకవికిఁ దర్వాతఁ బలువురు రుద్రకవినామకు
యుండెరి. అందులొక రుద్రకవి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున నష్ట
విగ్రహము లనఁబడుకెని. తనమండుగురిలో నొక్కఁడుగా నుండె
నట* మల్కిబ్రహ్మంకాలమునఁగూడ నొక రుద్రకవి యుండెను.
ఇబ్రహీంకాలమునఁ గలరుద్రకవినో, కృష్ణరాయలకాలమున
బొలుండుగా నుండఁబోలును. చింతలపాలె మనుగ్రామము మల్కి
బ్రహ్మంప్రభువే రుద్రకవి కొంసఁగెను.

అద్యాశీతిః తుభ్యతేధిక సహస్రం వై శతాబ్దా గతాః

శ్రీమద్రామాయణే జయతీర్థో వానో న మాఘే తథా

* రుద్రకవి విషయమును చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ
జూచునది.

మీ గడతలు

పంచమ్యం ద్వయంత్రీణీనిపదం రుద్రస్య విష్వత్కమే

శ్రీత్యా శ్రీయభరామభూషణి గణాత్ శ్రీణీరామింశలః ||

ఇబ్రహీంప్రభు విచ్చినయగ్రహారమును నిన్న మొప్పులేని
దాకఁ దద్వంశ్యలే యనుభవించుచుండిరి.

సుగ్రీవవిజయము రచించినరుద్రకవియే నిరంకుశోపాఖ్యాన
మని గ్రంథాంతరము రచించెను. రెండుగ్రంథములందును
గర్తకు కందుకూరుజనార్దనభక్తిత్వము, పెదలింగనార్యపుత్రి
త్వము గలదు కావున రెండుగ్రంథములు నొక్కనినే యాడు
స్వప్నము. నిరంకుశోపాఖ్యానమున,

“చేరి నన్నడభూషణ చైతన్యపాశ్చాత్య

వృషతిక్తనమ గొంతెప్పవ దల్లిన్పు.

అని సీసచరణ మున్నది. అది నిద్రానగరమును దురుష్కులు
కొల్లఁగొట్టినదుస్సందర్భమును దెలుపుచున్నది. నిద్రానగర
వినాశము క్రీ. శ. 1568 నాఁడు జరిగినది. కావున నిరంకుశోపా
ఖ్యానరచన మటుతరువాత జరిగినదగును. అస్పృశ్యమున నిను
కొండలో గుంటుపల్లి భాస్కరయగారి సముఖమునఁ గందుకూరి
రుద్రకవి కవితాచర్చ జరపినట్లు కలదు. మనరుద్రకవి యాతఁ
డగునేమో! నిరంకుశోపాఖ్యాన సుగ్రీవవిజయకర్త క్రీ. శ. 1568
ప్రాంతములవాడేని, కొంతతర్వాతివాడేని కాఁగలఁడు. దక్షిణ

మధురకవితలు

దేశమం దిల్బముగా నాంధ్రదేశమం దధికముగా యక్షగానముల
రచనములు, ప్రయోగములు సాగుచుండిన కావ్యమిది.

సుగ్రీవవిజయము.

శ్రీమద్రామాయణమునఁ గలకథాఖండములలో సుగ్రీవ
విజయకథ యొక కండపట్టు. అత్యల్పకాలమున నడివడిగా గంట
లలో నడచిన యీకథపట్టు రామలక్ష్మణులు, హనుమంతుడు,
సుగ్రీవుడు, వాలి, అంగమడు, తారి అనుకథాపాత్రముల
శీలపు మేలిమి నొబ్బసి మెఱుంగుతత్తులు చూపినయొకగ
ల్లనందగినది.

కెలుగొని సత్తెనదీవిరామాయణాది లగురామాయణ
కేయకృతులలో నీసుగ్రీవవిజయపుగీతపట్టు చాల హృద్యరచన
ములతో నున్నది.

ఎంత పని చేసితివి రామా ! నిన్ను

శేవనమిది సాగ్విభోనా !

కెంత కిటు రాజే చెట్లలో దాగుం

వింతలగమును గొట్టుకథ నాదేనా బ్రతును !

ఇత్యాది కేయములను బలువురు పాడుచుందురు.

ఈరుద్రసివిసుగ్రీవవిజయమును గూడ శ్రీ, వృద్ధ, పామ
రాదులు పలువురు పాడుచుండు గంట! ఆయాపాత్రముల పాటలు
శ్రద్ధద్యేషభారులు వచ్చి పాడునట్లుగా వక్త్రీనసంధివచనాదులు

మీఁగడ తటకలు

ఒక్కొద్దలు సూత్రధారప్రాణులు వలించుట్లును నీనుగ్రహి
యము వీధియాటగా నాడబడుచుండెడిది. ప్రాచీన సామ్యమున
నాటకరచయితలు భావభవభూత్యాదు లీ సూత్రనిబిడయూ దివ్య
మును దమనాటకములలో నిమగ్నించిరి. శ్రీరాముని పితృముని
శ్రీవాల్మీకిరామాయణపద్ధతిని ననుర్థించిరి.

భవభూతి “యద్వా కౌశల మింద్రసూనుదమనే త్రై
వ్యభిజ్ఞో జనః” యని దీని యాచిత్యము నించుక వ్రాసెను. మున
రుద్రకవి సంస్కృతాంధరామాయణకవులు త్రోక్కినప్రాచీననే
త్రోక్కిన గాని యపూర్వకల్పనాంశము నేమాత్రము మించు
జేర్పలేదు.

ఆ యాపాత్రములు ప్రసిద్ధరామాయణములలో నెట్టి
యు క్తిప్రత్యుక్తులు గలవిగాఁ జిత్రితము లయ్యెనో యిందు నందే
తీరు గలదు. కాని యిది దేవరచనమునో గేయరూపమున
నుండుట విశేషము. ఇం దీక్రింది గేయరచనలు ప్రశస్తము
లయినవి !

హా నతీమణి ధర్మచారిణి హా గుణోన్నత జనకమత ననుఁ
బాసిపోయితి వింతలోనే పద్మనయన
లేటిమాయలు మదిని నలియఁగ లేక పాపపుష్కమునిచే
బోటి నిను గోల్పోతి నిఁ నా కేటిబ్రదుక !

* * * *

లలన నిను గల్గెన బాహుఁగఁ గలన నీ విట లేక గయూడినఁ

జలన మొందెను నాదున్నాద నును జలజనయన !

* * * *

తగణికలమునఁ బుట్టి పరనాపములఁ బట్టి
తరుణిఁ గోల్పడుకంటె మరణమే మేలు
నను శౌర్యవంతుఁ డని తనపుత్రి నిడినట్టి
జనకవిభుఁ డీవార్త విని వగవసున్నె.

* * * *

నాయు మెఱుగక చంపితివి నరనాథ పాపము గట్టికొంటివి
బోయ సింతియె కాక నీవొక భూమిపతివా ?

* * * *

శ్రీరామ నీరామఁ జెఱుగొన్న రావణుని
నాగధుల ముంచితిని వాలమునఁ జుట్టి
నికమాట నాకుఁ జెప్పక పోయితివి గాక
సకలదైత్యుల గున్మి బాసకని నేచె ?

* * * *

అలిఁ జెఱుగన పోయినట్టిపిశాచ్యుఁ డింకగ నిర్మిమిత్తము
నాని నేటికిఁ సంపదఁ గఁఘటించితిలకా !

ఇట్టిసాహసకర్మ మెచటిక నేరగ భగతుఁడు నీమ చెడలఁగఁ
గొట్టి రాజ్యము పుచ్చుకొన్నడఁ గువలయేకా !

నాయ మెటికిఁ దప్పితివి గఘనాథ బాసకితోడనే చెఱు
బోయెనే నీరాజనీతియు భూరిమతియుకా.

* * * *

శ్రీరామచంద్రమూర్తి చెట్టుచాటుననుండి వాలిమేను

మీఁగడ తఱకలు

గాడనేసినవాఁడిమలుకులకంటె నిక్కడ తార ప్రత్యక్షము నిలుచుండి శ్రీరాముని యంతరంగము నుచ్చిపోవునట్లు ప్రయోగించిన పలుకుములుకులు క్రొవ్వాడి గలవి.

సుగ్రవవిజయము వీరికి రుణరసభరితము. స్త్రీ బాలచామ రాదులు గూడఁ బరింపఁ దగినది.

ఆ యక్షగానమున నీక్రింది దేశీరచన లున్నవి. త్రిపుట, జంపె, కఱుచజంపె, అర్ధచంద్రికలు, ఆటతాళము, ఏకతాళము, ద్విపదలు, ధవళములు, ఏలలు. అర్ధచంద్రికలు త్రిపుటాపరిచనలు ఖండరచనలు గాఁబోలును. ఇందలియర్ధచంద్రిక లెల్ల నొక్కతెఱఁగునడక గలవి గాక భిన్నగతులతో నున్నవి. సంగీతతాళ లక్షణము లెఱిగినవారు వానిప్రభేదములు గుర్తింపవలెను.

కురవంజులు, యక్షగానములు నింతను మించిరచనములు గలవి కొన్ని యున్నవి. అవి యేవేని సుగ్రీవవిజయమునలె సుముద్రితము లైనచో నాంధ్రమధురకవితావిశేషములను సమ్పాదయు లింక సధికముగా నాస్వాదింపఁగల్గుదు.

—५४०—

౮

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు.

౧

కృష్ణరాయలయాస్థానమున నెనమండ్రు తెలుగుకవీశ్వరులప్రదిగ్గజములను సేర వెలసియుండి రనులోకప్రతీతిని పీఠేశలింగము పంతులుగారు విశ్వసించకపోయిరి. కృష్ణరాయఁడు కవితాప్రియుఁడుగాన యాయనయాస్థానమందు లేకున్నను బలుపురుషవీశ్వరుల నప్పటివారినిగా భావించి చామరలోకము కట్టుకథలు కల్పించె నని వారు నొనరిరి. వీరేశలింగముపంతులుగారితలఁపు యుక్తమయినది కాదని యిప్పుడు స్పష్టముగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ గందుకూరి రుద్రకవిచరిత్రమును నేను రుద్రకవివంశ్యులకడనుండియే కై కొని ప్రకటించితిని. రాయలయాస్థానమునం దప్రదిగ్గజములనఁబడు నెనమండ్రుకవులలో రుద్రకవి యొకఁ డనియు, నాతఁ డీశాన్యసింహ సనాసీనుఁడై యుండువాఁ డనియు నంకుఁ గలదు. అనఁగా రాయలసభాస్థాన మగుభువనవిజయమున నెనిమిదిదిక్కుల నెనిమిదిసింహాసనము లుండెడి వనియు, వానిపై దిగ్గజములనఁబడు నెనమండ్రుకవులు నాసీనులై యుండెడివా రనియు నర్థమగు

౧౧౩

చున్నది. రుద్రకవిచరిత్రమే కాని యీక్రిందిశాసనశ్లోకముగూడ
రాయలయాస్థానమం దప్పదిగ్గజము లనుకన్తు లుండెడినా రని
తెల్పుచున్నది.

శో॥ యత్కీర్తి ర్భవనైకభూషణ మభూ న్యస్య ప్రసాదా న్నరా
స్సర్వే గాజనమానతా ముపగతా స్సంప్రాప్య విత్తం బహు
యస్యాష్టై కవిదిగ్గజాః పృథుయశోభారాజగచ్ఛోభనా
యద్దానోదక సామ్య మేవ సరితా మానేతుశీతాచలమ్.

ఈశ్లోకము రాయలు నందిదుర్గమున సోమశంకరస్వామికి
నాలయము కట్టించినప్పుడు చెక్కించినశాసనమం దున్నది.
ఆశాసనమువ్రాతప్రతి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నున్నది.
కృష్ణదేవరాయుడు రచించినదిగా జాంబవతీకల్యాణ మని సం
స్కృతనాటక మొకటి కలదు. తంజావూరులై బ్రరినుండి దాని
ప్రతినిగొనివచ్చి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు చెన్నపురిలై బ్రరి
కొనంగిరి. దానిలోఁ బ్రస్తావన కొంత గ్రంథపాతములు గలిగి
యున్నది. గ్రంథకర్త కృష్ణరాయఁ డనియే యం దున్నది. కాని
గ్రంథాంతమం దీశ్లోక మున్నది:—

శో॥

... ..
కేషత్కృష్ణరనాయకస్య కృపయా సప్తార్థవీమధ్యగాం
రత్నకా గామిహ కృష్ణైరాయస్పశుశ్చి క్షీయా తస్మాద్రం సమాః.

ఈనాటకము ప్రాకృతబహుళమై సంస్కృతచ్ఛాయ లేక
గ్రంథపాతములతో నున్నది. కాన సరిగా ముద్రించుట దుష్క-

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠాలు

రము. దీని నేను జదివితిని. కృష్ణుడు జాంబవతిని బెండ్లాడుట యిందలికథావస్తువు. కథానాయకుఁ డగుకృష్ణుడు కృష్ణదేవ రాయఁడుగాను, నాయిక యగుజాంబవతి ప్రతాపరుద్రగజపతి కుమార్తె యగుభద్రాదేవిగాను నాకు స్ఫురించినది. ఈదృష్టితోఁ జూడఁగా నాటక మెల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయలకథను జెప్పునదిగా సమన్వయింపఁదగినట్లు నాకు గోచరించినది. అయినను నీవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగినది.

—

కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యమందే కాక సంగీతమందును మిక్కిలి యభిరుచి గలవాఁడు. ఈయన యాస్థానమున బండ్లారు లక్ష్మీనారాయణుఁ డని యొక సంగీతవిద్వాంసుఁ డుండెను. రాయల యంతఃపురస్థానమున నాయన నాట్యరసాభివృద్ధి వహించి యుండెడువాఁడు. అతఁడు రచించినది సంగీతసూర్యోదయ మని యొకసంస్కృతిగ్రంథ మిప్పుడు దొరకినది. దాని పీఠికలో విద్యానగరము, కృష్ణరాయల దిగ్విజయములు వర్ణితము లయినవి. రాయల దిగ్విజయవర్ణనములలో చపూర్వవిషయము లొండు రెండు గానవచ్చుచున్నవి. సంగీతసూర్యోదయకారు నకు నభినవభరతాచార్య, రాయలయకారి, శోడరమల్ల, సూక్ష్మభరతాచార్య బిరుదములు గలవు. కృష్ణరాయ లీయనకు.

మీఁగడ పాటలు

అంగారుపల్లకీ, ముత్తైసరులజల్లులు గలవి పెండు ముక్కొత్తపత్రములు, మాదపుటేనుగులు, మలహారీవాద్యమునొసంగెను. ఈయన విష్ణుభట్టారకులయొద్ద దత్తీల శోహలాది భరతమతగ్రంథములను సవ్యాఖ్యముగా నధ్యయనము చేసినాఁడు. తాళాధ్యాయము, స్మృతాధ్యాయము, స్వరగీతాధ్యాయము, జాత్యధ్యాయము, పంచాంగాధ్యాయము, సని చుయిదధ్యాయములతో నీతఁడు సంగీతసూర్యోదయము రచించినాఁడు. ఈయన గ్రంథావతరణిక నుండి కొన్ని శ్లోకములు.

శ్లో॥ కర్ణాటావ్యయదేశ సౌఖ్యజనని శ్రీశుంగభద్రావృతా
మాతంగోన్నతమాల్యవత్ కీర్తిధరశ్రీహేమకూటాన్వితా
పంపాక్షశ్శృంగవిట్టలేశ్వరకృపాబృష్టిప్రభావంజితా
శ్రీవిద్యానగరీ విభాతి ధరణీమిత్తలమణిర్భవత్.

* * * *

శ్లో॥ బాల్యే లసా సకలకలాకలామయన్త
స్వప్రాత్రా?ణం సపది విశత్వ గంగారాజం
భక్త్యా తచ్చివనసముద్ర ముత్కటంబ్ర
గావాసం వ్యతసుత నిర్భరం శివారామ్.

శ్లో॥ దుర్గం జిత్వా ధ సోఽసా పుదియగిరివరం తత్ర రామత్రరాజం
బందీకృత్వాశు హృత్వా యుధి మగవరే కొండపీడకొండపత్నా
శీవగ్రాహం సృహీత్వా గజపతినియం పాప్త నూగ్నట్టణాగ్రే
నిశ్చక్రాశ్చుక్రతాపో విరుదయుతిజయన్తం ముచ్చై గ్నైభానీత్.

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు

శ్లో॥ సోఽయం కృష్ణనరేశ్వరో గజపతిం జిత్యా తదీయశ్రియా
సాకం తస్య సుతా ముదూహ్య యవనక్షౌఢం సపాదం తతః
గోబూర్గునలవాసినం సరభసం జిత్యా సు విద్రావ్య తం
హస్తైశ్చాక్ స తదీయదుర్గ మతులం. . . . మారు మదత్తవాక్.

శ్లో॥ కృష్ణా ముత్తీగ్ని సోఽయం యవనజనపదుల వహ్ని సాత్కృత్య సర్వః
శేషోజాంబాదసించాద్యరు (శి) సగరసమాఖ్యాని దుర్గాణి జిత్యా
గజోత్తోష్టైః పాదసీకిం కలుబరగ భరిం ద్రాకృష్ణపార్థమానః ?
కాంతా (కా త్నా?) వ్యాకృష్టవాక్ దోర్బలభునత్రీన్ సురత్రాః పుత్రాన్.

గ్రంథకిర్త

శ్లో॥ తస్య శ్రీకృష్ణరాయస్య కృపాక్షి రాష్ట్రే చంద్రమాః
లక్ష్మీ శ్రీనారాయణో నామ వర్తతే సరపాగ్రణీః
సదాఽభినవశబ్దాదిభగతాచార్యనామకమ్
విరుదం ధరణీచక్రే ధత్తే చక్ర మి నాన్యుతః

శ్లో॥ శ్రీమత్కృష్ణనరేశ్వరస్య దీప్తయా స్వర్ణాంచితాం పాలకిం
ముక్తాగుచ్ఛకృతానుబద్ధవలయం ముక్తాతపతద్వయమ్
శశ్వన్మత్తవీతంగజా స్మలహారీవాద్యం నిజాంతాపుర
స్థానే నాట్యం సాధిపత్య మసకృల్లక్ష్మీపతిః ప్రాప్తవాక్.

శ్లో॥ సంగీతాగమలత్యులత్కృనిపుజై శ్రీవిష్ణుభట్టారకైః
జ్ఞాత్వా దత్తిలకోహలాదిభరతగ్రంథాక్ సుబీకాన్వితాక్
భూమా కీర్తిశరీరరక్షణధయా గ్రంథః కృతోఽయం మయా
..... యోగ్యతాధికతర స్సంగీతసూక్ష్మదయః.

గద్యము.

ఇతి శ్రీమద్విష్ణుకులవర్య భండారుపట్టభివేషిరనందిన
సూక్ష్మభరతా (లిఖితా?) చార్య రాయబయకారి పోడరమ
ల్లాభినవభరతాచార్య శ్రీలక్ష్మీనారాయణవిరిచివే సంగీత
సూర్యోదయే.

ఇంకొక విశేషము.

ఈ భండారులక్ష్మీనారాయణుఁ డిట్లు కృత్రిక ర్త యగుట
కాక మఱి కృతిభర్తయు నయిన ట్లెఱుగఁబడుచున్నాఁడు. భాను
కవి యని యొకతెనుఁగుకవి యితని కంకితముగాఁ బంచమంత్రిని
దెలింగించినాఁడు. చిట్టయమంత్ర) (చిట్టమరసు?) ప్రేరణచే
నరసింహభట్టు, నరసమంత్ర), అవధానము కృష్ణమనుఁడు, భర
తము విష్ణుభట్టు (ఈతఁడే లక్ష్మీనారాయణునకు సంగీతాగమము
మపదేశించినవాఁడు) అనువారు సమ్మతించి ప్రోత్సహపఱుపఁగా
లక్ష్మీనారాయణుఁ డీభానుకవిని దనపేరఁ బంచమంత్రిని దెలింగింపఁ
గోరినాఁ డట! భానుకవి తనకృత్రిక సంగీతసూర్యోదయము
రచించె నని చెప్పలేదు గాని యాతనిబిరుదములను, సభినవభరతా
చార్యాదులను దఱచుగా గ్రంథమునఁ జేర్కొన్నాఁడు.

క॥ పతికంటె మంత్రి బలిసిన క్షితి యాతని దై తనర్చు సిద్ధము సతి దాఁ
బతికంటె తవరి యైనను బతికార్యము చెడును సూక్ష్మభరతాచార్యా !

శ్రీష్టరాయల విద్యాగోష్ఠులు

విద్యానగరము నీతిఁ జిట్లు ప్రశంసించినాఁడు.

సీ॥ పంపావిరూపాక్ష భైరవవిటలేశ్వరముఖ్యదేవతావ్రజముచేత
పరిపంథిగర్వవిభాళఁ శ్రీకృష్ణరాయభూషణభూజరక్షచేత
భటనటశ్చోభిషపా రాణికి ధీమగ్నిచక్షుణసత్కవీశ్వరలచేత
సంతితమదవాహినారుశుండాలస్ఫుటాజవప్రకటఘోటములచేత

గీ॥ రమ్యమై యుండువిద్యాపుంబునందు
నిమ్మహాకృతి భానుకవీశ్వరుండు
తెనుఁగుబాస న'నరెన్న వినుతి కెక్క
నవని నాచంద్రతారార్క మగుచుఁ దనఁ.

ఈ పంచతంత్రిలోని కథలోఁ గూడ నీతిపద్యములు కృతి పరిసంబోధనముతో నున్నవి. “కరణికలక్ష్మి, సూక్ష్మలిఖితా చార్య, విటయలక్ష్మధీమణి” ఇత్యాదులు. ఇట్టి సంబోధన ములవలన నీతిఁడు సంగీతాచార్యుడే కాక మంత్రియు నని యెఱుంగ నగుచున్నది.

మాదిరి కొకపద్యము:—

సీ॥ విద్య కవులయందు విశ్రాణ నందును
బ్రహ్మగిరివిభులందు బాహుబలము
శరణాగతులయందుఁ గరణాకటాక్షుంబు
నృపకార్యములయందు నీతిగరిమ
బంధుసంతతియందుఁ బరమసంతోషుంబు
నాశ్రితులందుఁ బాయనితలంపు

మీరిగడ తరికలు

ధర్మమార్గమునందు దగ్గరినది శ్రవణము

సత్యవాక్యములందు జగదగ్గరినది

గీ॥ గగ్గరి రేచివ్యాడు మోలెను జగత్త్రయమున

నతనికీర్తులు బుభుక్షువోంధతెమను

పటల మణిగిందు జంద్రికాప్రభలయ్యును

లతగుణధుర్య ! నిట్టయలన్మృతాగ్య !

3

కృష్ణరాయలు రాజ్య మేలుదుండగా నీవ్వరదీక్షితుడు
డనుసంస్కృతవిద్వాంసుడు పొకడు వాల్మీకిరాజుగారు అనుసంస్కృత
బృహద్వివరణ మని లఘువివరణ మని రెండు వ్యాఖ్యలు రచించి
నాడు. శ్రీకృష్ణరాయల కలువదిగడించులలో రానూ, గుణ
మేడుకాండలు వినిపించి యాయసప్రోభునఁ జ్ఞానకుటుంబున
(హంపి) నుండి రామాయణవ్యాఖ్యలు తాను రచించినట్లా
తఁడు చెప్పుకొన్నాడు.

శ్లో॥ బృహద్వివరణం చైవ తథా వివరణం లఘు

వృథా ద్రామాయణే వ్యాఖ్యాన్వయ మిశ్వరదీక్షితః.

శ్లో॥ కర్ణాటాధీశ్వరే రాజ్యం కృష్ణరాయే ప్రశాసితం

రామాయణం చిత్రహాటే న్యాఖ్యా దీక్షితదీక్షితః.

౪

నగరు, తగరు, తొగరు, చగరు అని చరణాద్యక్షరము
లుండునట్లు రామాయణ, భాగవత, భాగవతసరములుగా

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు

మూడు సద్యములు చెప్పు నుని పెద్దన సమస్య యడుగఁగా
నల్లే చెప్పి సత్కృతుఁ డయినచింతలపూడి యెల్లయకవికి
శ్రీకృష్ణరాయలు రాధామాధవుఁ డని బిరుదనామ మిడెను.

శా॥ రాధామాధవ యద్యుతాంకితము గాఁ బ్రాథ్మికము జెప్పి త
నాధుర్యంబునఁ గృష్ణరాయవిభుఁ గర్తాపేతు మెప్పించి నా
నాధాత్మప్రతిమ నసత్కృతులలోనక భూషణ శ్రేణితో
రాధామాధవ నామ మందినజగత్ప్రఖ్యాతచారత్రుఁడన్.

ఈరాధామాధవకవికృతులు రాధామాధవము, విష్ణు
మాయావిలాసనాటకప్రబంధము, తారకబ్రహ్మరాజీయము నను
నని దొరకియున్నవి.

౫

ఆముక్తమాల్యద కృష్ణదేవరాయవिरచిత మని గ్రంథమం
దున్నను పెద్దన రచించిన దని లోకమునఁ బ్రతీతి కలదు.
వ్యాఖ్యాతలు లాక్షణికులు కొందఱు అట్లే గ్రంథములందును
జెప్పినారు. ఆముక్తమాల్యదావ్యాఖ్యాత శ్రీనివాసకవి—

ఉ॥ ఉయ నగువిష్ణుచిత్తతనయౌద్యహనంబును సంస్కృతాంధవా
గ్గోమ నలంక్రియారససఖం బగునట్లుగఁ బెద్దనార్ముఁ డు
దుగభణితిక రచించె నది దుగ్ధటబోధము గావునక భరత్
సిగి మగుచుండునట్లుగను జేసెదఁ డీక సవిస్తరంబుగాక.

మీఁగడ తఱకలు

గుడిపాటి వెంకటకవి—

గీ॥ ప్రేమ నల్లసాని పెద్దన యాముక్త
మాల్వదాఖ్యకృతి సమంచితముగఁ
జేసె నీవు టీక చేయుము చెఱువనఁ
బండు పండినట్లు లుండుఁ గాన.

నీ॥ కర మర్థిఁ గవిరాయగండపెండేరంబు చెల్లించుకొన్నట్టిబల్లిదుండు
కవులలోపల నాంధ్రకవి తాపితామహాశిరుదాంతుఁ డైనగంభీరమూర్తి
మనుచరిత్రాదిసమ్యక్కావ్యురచనలఁ జల్పినవైష్ణవచక్రవర్తి
కృష్ణరాయలు తన కేలమ్మిచే నెత్తఁ బల్లకి యెక్కినభాగ్యశాలి

గీ॥ యలఘుఁ డలసానిపెద్దన యాఘసండు
మహిమఁ జేసినయాముక్తమాల్వదాప్ర
బంధ మెచటఁ దదీయధీపతిమ యెచట ?
నాకు శక్యంబె దానికిఁ డీక నేయ ?

రంగరాట్టపొందస్సులలోఁ గూడఁ బెద్దన చెప్పినయీముక్త
మాల్వద యని యున్నది.

౩

విశౌఖపట్టణమండలమున ‘ప్రపంచదర్పణ’ మని యొక
సంస్కృతగ్రంథము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలవారికి దొరకినది.
అది సంధానగ్రంథము. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి యనేకవిషయము

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు

లందు సకలనము చేయబడినవి. అం దీక్రిందిశ్లోకము లున్నవి.
అల్లసానిపెద్దనాశ్చేణ సత్యావధూపరిణయే—

శ్లో॥ అంగుళీషు కురంగాశ్చా శ్శోభతే చుద్రికావళి
ప్రోతేన బాణైః పుష్పేషా న్సాత్మలక్ష్మపరంకరా.

అల్లసానిపెద్దనాశ్చేణ నావ్యేవ ముక్తం రసమంజర్యామ్—

శ్లో॥ ఉడురాజముఖీ మృగరాజకటి ర్దజరాజగతిః పంచభారనతా
యది సా రమణీ హృదయే రమతే క్వ జపః క్వ తపః క్వ సమాధిమతిః.

మొదటిశ్లోకము గలగ్రంథముపేరు సత్యావధూప్రీణన
మయి యుండు నేమో! ఆము క్తమాల్యదలోఁ గృష్ణరాయల
కృతులుగా నీగ్రంథములు గలవు గదా!

“ సే॥ పశ్యేత్ కుత్సేత్సోపమల ”—

ఇత్యాది పద్యమున—

“ భావధ్వనివ్యంగ్యనేపథి గాఢం జెప్పితిమి సత్యావధూప్రీణనంబు.”

మఱియు—

“ రసమంజరీముఖ్యమధుర కావ్య, రచన మెప్పించుకొంటి

గీర్వాణభాష ”

ఈ సంధానగ్రంథమున నీపేళ్లతోఁ బెద్దవార్యకృతులను
జేర్చొనుట వింత గదా! కృష్ణరాయకృతులలోనివిగాఁ గూడ
నందు శ్లోకము లున్నవి.

మీరిగడ తఱకలు

కృష్ణరాయ స్వామికారసారసంగ్రహే—

సిందూర రవి మింగు మనన మసౌ ధమ్మిల్ల రాహుల్ గ్రహో
ద్యబ్దాథం గ్రహతీతి తన్ను గురుదై ర్విజ్ఞా మ్మాహ్మికామ
జోశే చంచలతా భవిష్యతి హతా తస్మిన్ కుంతలే కర్మణః
కాల..... హే..... అంగే మహా స్వంగరం.

ఇందుఁ గూడఁబడినశ్లోకములు సుభాషితరత్నభాండా
గారమునఁ గూడఁ నున్నది. “అంగుళిమ” ఇత్యాదిశ్లోకము
బిల్వణునిదిగా నందుఁ జెప్పఁబడినది. తక్కినవి యెన్నఁగు రచించి
నవో యందు లేదు.

ఆగ్రంథసంధాత యోధుఁడు. ప్రసిద్ధగ్రంథములసేష్టితో
నెక్కడివో తెలియరానిమంచిశ్లోకములఁ గూడఁ నాతఁడు గూర్చి
యుండు నని సందేహించుట కందుఁ గొన్ని చోట్ల నెవఁడు గలుగు
చున్నది. ఈ శ్లోకము లట్టి వయి యుండవచ్చు నేమో!

—ॐ—

౯

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర మపూర్వసత్త్వబంధములలో నొక్కటి.
దీనికి

కర్త తెనాలిరామలింగకవి

అనగానే దీని సత్త్వబంధత్వము గొంత సమర్థిత మగును గదా ! తెనాలిరామలింగకవి యని తెనాలి రామకృష్ణకవి యని యొక్కనినే యటు నిఘా గూడ లోకము పెర్కొనుట గలదు. తొలుత నాతఁడు శైవుఁడనియు, నప్పుడు రామలింగఁడని పేరయ్యె ననియు, దర్వాత వైష్ణవము పుచ్చుకొనె ననియు, నప్పుడు రామ కృష్ణుఁ డని మార్పుపే రయ్యె ననియుఁ బ్రతీతి. దీనిని వీరేశలింగము పంతులుగారు మొదలగువారు గొందఱు నమ్మిరి. మఱి కొందఱు నమ్మరయిరి.* ఆలెండుకేళ్లు నొక్కనివే యని నేనును విశ్వసించు చున్నాఁడను. అట్లు విశ్వసించుట కిదివఱు కున్న యాయైతిహ్యము మాత్రమే కాక యపూర్వముగాఁ గొన్ని యాధారములును నా సగనడినవి. తెలుపుచున్నాఁడను.

* విశ్వకర్మవంశ్యుఁడు, ధోజువనోదయకర్త, తెనాలి రామలింగ కవి యొకఁడున్నాఁడు. అతఁడు వేఱు.

రామలింగదే—రామకృష్ణుడు

రామకృష్ణకవికృతములుగా నిదివఱకు దొరక ప్రకటితము లయ్యున్న గ్రంథములు రెండు. అవి సాండురంగమాహాత్మ్యమును, ఘటికాచలమాహాత్మ్యమును. రామలింగవిక్రీతిగా నిష్పాద క్రొత్తగా దొరక ప్రకటిత మయినది యుద్ధటారాధ్య చరిత్రము. తొల్ల నాతఁడు శైవుఁడుగా నుండి తర్వాత శైవుఁడుగా మారెననియే నేనిందు ముందు నిరూపించునన్నదిగాన యుద్ధటారాధ్యచరిత్రము మునుపటి గ్రంథముగాను తిక్కన రెంటిని దర్వాతివానిఁగాను బెలుపుచున్నాఁడు.

ఉద్ధటారాధ్య చరిత్రమున రామలింగవిక్రీతిని మిట్లు తెల్పుకొన్నాఁడు:—

సీ॥ కాండీస్య మనిరాజమాండలేత్సవం పాథోధ్యవసుధాభిరముక్ష
బాలసమేతః పవనయోజద్వయాధ్యానధారణసముదాత్తచిత్తు
మానితాయాతయామానామభావితవిపులమహాయోగ్యైవపేజి
రామేశ్వరస్వామిరమణీయకగుణావిశేషసాక్షిత్వం లసికసమగ్న

గీ॥ సహజసాహిత్యమాధురీయముతాత్మ
లక్ష్మమాంబు మునుచుశోలక్ష్మి నెలయా
రామధీనుణికిని బుత్తు రామలింగ
వామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్మయధురీణు.

గద్యమునందును, “ ఏలేశ్వర గురువగ్యే చరణారవింశతి

షట్పరణ సకలకలాభరణ రామనార్యసుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర
కుమారభారతీబిరుదాభిరామ రామలింగయప్రణీత ” మని
యున్నది.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణకవి యిట్లు
చెప్పకొన్నాడు.

సీ॥ శైవవైష్ణవపురాణావళీనానాథ

ములు నీకుఁ గరతలామలకి నిభము

గీ॥ లంఢ్రభూమికుచ్చాగ్రహారాభ మైన

శ్రీతెనాల్యగ్రహారనిరేత వగ్ర

శాఖికాకోకిలమ వీవు సరసకవివి

గమ్యగుణకృష్ణ ! రామయరామకృష్ణ !

క॥ కాండిన్యసగోత్రుడ వా

ఖండలగురునిభుడ వఖిలకావ్యరసనుధా

మండనకుండలుడవు భూ

మంతలవినుతుడవు లక్ష మావరతనయా !

“కారదనీరూపము రామకృష్ణ కవించంద్రా ! సాంద్ర

కీర్తీశ్వరా”

క॥ వాక్కాంతాశ్రయు భట్టరు

చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తి

నిక్కపుభక్తి భజించెద

నిక్కావ్యకళాకలాప మీఁజేటుటకున్.

మీఁగడ తఱకలు.

గద్యమున—ఇది శ్రీమత్పరమపదనాథనిరవధికృపాపరి
పాకపరిచితసరసకవితాసనాథ రామకృష్ణకవినాథ ప్రణీతం బైన—
అని యున్నది.

రామలింగకవి	రామకృష్ణకవి
కాండిన్యగోత్రుడు	కాండిన్యగోత్రుడు
శుక్లయజుర్వేది	శుక్లయజుర్వేది
తండ్రి, రామయ్య	తండ్రి, రామయ్య
తల్లి, లక్ష్మమ్మ	తల్లి, లక్ష్మమ్మ
మూరభారతీబిరుదాభి	శారదనీరూపము రామకృష్ణ
రామడు	కవించా !

ఉద్భటచరిత్రము బాల్యమున రచించినది గాన ‘కుమార
భారతి’ యని బిరుదు చెప్పుకొన్నాడు. పాండురంగనూహత్మ్యము
ముదినయనున రచించినదిగాన ‘శారదనీరూపము’ అని కృతిపతి
తన్ను సంబోధించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. కాన యీభేదము
సంగతమే. ఇన్ని సరిపడి యున్నను సుద్భటచరిత్రమున రామ
లింగయ యని గ్రంథకర్తపేరును పాలగుమియే శ్వరు డని గురుని
పేరును, పాండురంగనూహత్మ్యమున రామకృష్ణ డని గ్రంథ
కర్తపేరును, భట్టరు చిక్కాచార్యుని గురునిపేరును గానవచ్చుట,
గద్యములరీతులు భిన్నములుగా నుండుట రెండు నొక్కనివేల్చే
యనుసిద్ధాంతమునకుఁ గొంత బాధకముగాఁ గానవచ్చును.
ఈభేదములు మతము మాటుటచే నేర్పడినవే యని నేననెదను.

అందుకు సాధకములు

ఇందుమతీపరిణయ మని తెనాలిరామభద్రకవికృతి
యొకటి కలదు.* అం దిట్లున్నది.

.....కవిత్వాఘనతామహు మత్పితామహుఁ
రామయ రామకృష్ణకవిరాజుఁ దలంచి నుతించి మొక్కెదఁక.

గీ॥ తదనుసంభవగుణిని సుదక్షిణాప
రిణయముఖకావ్యరచనాధురీణు నాంధ్ర
కవికదంబములొనఁ బ్రఖ్యాతి గన్న
యన్న పకవీంద్రు ధీసాంద్రు నభినుతింతు.

* * *

సీ॥ ప్రాధి మీపెదతాత పాండురం గాదిన
తృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
యనుజుఁ డన్నప్ప మీపినతాత రచియించె
బరఁగ సుదక్షిణాపరిణయంబు
మీతాత శ్రీగిరి చాతురీవిఖ్యాతి
శ్రీశైలమాహాత్మ్యకృతి యొనర్చె
కడిమి మీతండ్రి యిమ్మడి రామకృష్ణాఖ్యుఁ
డనఁ గీర్తి గనె సంస్కృతాఁద్రములను

* ఇది తంజావూరుపు సరస్వతీపుస్తక భాండాగారమునఁ గలదు.
శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవి, యం. ఎ. గారు దీనివిషయము 1914 సంవత్సరాది
సంచికలో “తెనాలికవులు” అను వ్యాసమునఁ దెలిపినారు. వారే దీనిప్రతిని
చెన్నపురి గవర్నమెంటు లైబ్రరీకిని నొసంగినారు.

మీఁగడ తఱకలు

గీ॥ నార యనిపించె మీయన్న పీఠరాఘ

వాఙ్మకవి సర్వకవితామహత్త్వమునను

ని న్ననూచానసంతాను నెన్నఁ దరమె?

ప్రాజ్ఞహృదయాబ్జరవి రామభద్రమకవి!

దీనింబట్టి చూడఁగాఁ బొందురంగమాహాత్మ్యదు
లను రచించినతెనాలిరామకృష్ణకవియును, సుదక్షిణాపరిణయము
రచించిన తెనాలియన్నయకవియును నన్నదమ్ము లని యేర్పడు
చున్నది. దీనికి సరిగానే సుదక్షిణాపరిణయమున :

గీ॥ నవ్యసుగుణాభిరామ తెనాలిరామ

పండితాగ్రణిసత్పుత్ర భవ్యమిత్ర

హరపదాంభోజసాముఖ్య నన్నపాఖ్య

నన్నుఁ బిలిపించి యాదనోన్నతి వసించి.

*

*

*

గద్యము—“ఇది శ్రీమతెనాలి రామేశ్వరశాస్త్రికృపా
కటాక్షులక్షితకవితాభిరామ రామయపండితమహార నహజ
శైవాచారసంపన్నధీమదన్నయనామధేయప్రణీతం బైననుద
క్షిణాపరిణయమందు ” అని యున్నది.

ఈ సుదక్షిణాపరిణయపద్యములనలనఁ గూడఁ దెనాలి
రామకృష్ణుఁడు, తెనాలియన్నయ, యన్నదమ్ము లగుట యితర
ప్రమాణనిరపేక్షముగానే యేర్పడుచున్నది. ఇద్వరును రామయ
పండితునికొడుకులే; తెనాలివారే; ఒకకాలమువారే. (అది

ముందు తెలియగనును.) అంతే కాక రామలింగుడే రామకృష్ణుడు యొక్క ననుటను గూడ నీసుదక్షిణాపరిణయమే స్వతంత్రముగా సాధించుచున్నది. ఉదాహృతగద్యపద్యములవలన నన్నయ సహజశైవాచారుఁ డనియుఁ దెనాలిలో నెలసినరామేశ్వరస్వామిఁ యున్నగ్రహమునఁ గవిత చేర్చినవాఁడనియు, మఱియు,

గీ॥ కాళిదాసాది సంస్కృతకవులఁ దలఁచి
యాంధ్రభాషావిశేషభాషాధిపతుల
నన్నపార్యదులను బుద్ధి సన్నుతించి
పాలగుమిభిమగుచుని సప్భక్తిఁ గొలుతు.

అనుపద్యమువలనఁ బాలగుమిభిమయశిష్యుఁ డనియు నెఱుంగుచున్నది. దీనినిఁబట్టి యన్నయకుఁబుంబమువారును సహజముగా శైవాచారసంపత్తి కలవారనియు, తెనాలిరామలింగ స్వామిభక్తులనియు, బాలగుమివారిశిష్యులనియుఁ దలఁపఁ గూడును.* మనస్రస్తుతగ్రంథ మగునుద్భటచరిత్రమును రచించిన రామలింగకవి యిట్టిలక్షణములు గలవాఁడు. అట్లే శైవాచార

* పాలగుమివా రారాధ్యులు గాఁబోలును. రామలింగకవి కింకను నూ శేండ్లకు ముందొకఁ డా యింటిపేరివాఁడు శైవాచార్యుఁడు కొండవీటి గొడ్డెరాజ్యమున నున్నట్లు కానవచ్చును. ఇట్లే, పాల్గుమిశ్రీకంఠగురొఁ పంచాక్షరమంత్రపానరుక్త్యస్య; శిష్యాదు శిష్యపరిపద్రతు చాక్షిణ్యసత్కటాక్షస్య. ౧౩86 నాఁటిది పెదకొమటి మాచాగడ్డిభాసనము. శృంగార శ్రీనాథము వనుబంధము చూచునది.

మీఁగడ తఱకలు

చిరతి యుద్ధటచరిత్రమున స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు నాతఁడు ‘రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావిశేషపోషిత విలసిత సమగ్ర, సహజసాహిత్యమాధురీసంయుతాత్మక’ ననియు ‘పాలకుమేలేశవదపయోజద్వయీభ్యాసధారణ సముదాత్తచిత్తుడ’ ననియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. పాలగుమియేలేశ్వరుఁడును బాలగుమి భీమేశ్వరుఁడును నన్నదమ్ములో తండ్రికొడుకులో యయి యుందురు.

మఱి యన్నయ తన యన్నయని రామలింగనిఁ (లేక రామకృష్ణనిఁ) బ్రస్తుతింపకున్నంతమాత్రాన వారి సాదర్యవిషయము సందేహింపఁ దగిన దేమో యనరాదు. తేనాలిరామభద్రకవి తనతాతలన్నదమ్ములు ముగ్గురనియు, మొదటివాఁడు పాండురంగమాహాత్మ్యకర్త రామకృష్ణుడనియు, రెండవవాఁడు తన తండ్రితండ్రి శ్రీగిరి యనియు, మూడవవాఁడు సుదక్షిణాపరి నాయకర్త యన్నయ యనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు గాన యిట్టిసందేహమునకు సందు లేదు.

అన్నయకవి మతము మార్చుకొన్నాఁడన్నయనాదరముచే నన్నగారిని బ్రస్తుతింపక పోయెనేమో! ‘సహజశైవాచార’ యన్నపద మాయన్న నడుమఁ దెచ్చుకొన్నవైష్ణవాచారము మీఁది వైవానస్యముచే జేర్చుకొన్నదేమో! రామకృష్ణకవి తన మతము మార్చును దెలుపుకొనుచున్నను, బాండురంగమాహాత్మ్య

ముస ' శై వవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థరచనా పటిష్ఠైకరమ్యమతివి'† అని తన శై వప్రబంధరచనమును దెలుపుకొన్నాడు.

తెనాలిలో నుండుటచేతనే తర్వాత తెనాలివారని యింటిపేరేర్పడినది గాని యంతకుముందు వారియింటి పేరు గార్లపాటివారని ప్రాత్రవాత్రలలో నున్నది. గురుజూడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారును వీరేశలింగముపంతులుగారును దీనిని జెప్పిరి. తెనాలిలో నున్న రామయపండితుడు శై వాచారపరుడు గాన యక్కడ వెలసియున్న రామలింగస్వామిపేరే తనప్రథమపుత్త్రినికీ బెట్టుకొనె నని నేను దలచుచున్నాడను. అన్నయ చెప్పుట చేతనే కాక యీక్రిందిసాధనముచేతఁ గూడ నాతఁడు శై వాచారపరుఁ డని రామలింగేశ్వరస్వామిభక్తుఁ డని యేర్పడుచున్నది.

తెనాలిలో రామలింగేశ్వరస్వామి యాలయమున నొక యుత్సవవిగ్రహముపీఠముమీఁద నీశ్లోక మున్నది.

శ్లో॥ శ్రీ తెనాలినగరే వ్యరాజయ ద్దర్శపాటిపురరామపండితః

శుక్లమాఘసిత పంచమీ గురౌ రామలింగ మమయోత్సవాకృతిమ్

† 'శైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము' అని పాఠాంతరము కలదు. పాండురంగమాహాత్మ్యమున నీపద్యము పాళభేదములతో నున్నది.

*ఈ శ్లోకమునుగూర్చి గుంటూరిలో శ్రీమల్లాది సోమయాజులుగారు నాకుఁ జెప్పిరి. పిదపఁ గొంతకాలమునకు దాని నేను జూచితిని. ఇప్పుడొకమిత్రుఁడు చూచి వ్రాసి పంపెను. శుక్ల సం॥ మాఘ శుద్ధ పంచమీ గురువారము స్వామికణ్ణాపిళ్లగారి పుస్తకమును బట్టిచూడఁగా సరిపడకున్నది.

రామలింగని యింటిపేరు గార్ల సాటివా రని యిదివఱకు
 వ్రాసినవా రెవ్వరు గాని యిట్లాకము నునికి నెఱిగిపట్టు తెలియ
 కాలేదు. రామలింగని యింటిపేరు తొల్ల గార్ల సాటివా రనుట
 శిశాననల్లోకము స్థిరపఱచుచున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రలో
 రామలింగఁడు తన యింటిపే రేదో పేర్కొననే లేదు.
 రామకృష్ణుఁడై పాండురంగమాహాత్యమునకు బేర్కొనలేదు.
 'శ్రీతెనాల్యగ్రహరనిర్ణేత' నని మాత్ర మందుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు.
 అప్పటికిఁ దెనాలివా రని యింటిపేరు స్థిరపడకుండవచ్చును.
 అన్నయ సుదక్షిణాపరిణయమునఁ 'దెనాలి' యింటిపేరు
 చెప్పుకొన్నాఁడు.

మనుమఁ డగురామభద్రకవి చెప్పుటచేతను, దల్లిపేరు
 మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను రామకృష్ణుఁడను, నన్నయయు
 నన్నదమ్ము లని స్పష్టపడినది. ఉద్భటచరిత్రమందుఁ గానవచ్చు
 రామ (లింగే) శ్వరస్వామి మనుగ్రహము, పాలగుమివారి శిష్య
 ల్వము, శైవాచారము మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను, లోక
 మందుఁ బారంపర్యముగా వచ్చుచున్నవ్రతీతికిఁ గూడ నిర్వాహ
 సేర్పడుటచేతను, నుద్భటారాధ్యచరిత్రకర్త యగురామలింగ
 మయే వైష్ణవమతము పుచ్చుకొని రామకృష్ణుఁడై పాండురంగ
 మాహాత్యము రచియించినాఁ డని, వారు వేఱుపురుషులు గా
 రని, నిర్ణయించుట ప్రమాణదూరము కాదు.

పోలికలు

రామలింగకవియే రామకృష్ణుఁ డయ్యె ననుట కింకిను
 మఱియొక బలవత్ప్రమాణము చూపెదను. సాండురంగ
 మాహాత్మ్యమున 'శై వైష్ణవపురాణావళీనానార్థరచనాపటిష్ఠైక
 రిమ్యమతివి' యని చెప్పఁబడుటచే నాతఁ డేవో శై వపురాణ
 కథల రచించి యుండవలె ననియు నీయుద్భటారాధ్యచరిత్రము
 వానిలోనిది యగు ననియు ననుకొంటిమి. తొలుతఁ దాను
 శై వుడై యున్నపుడు రచించిన యుద్భటారాధ్యచరిత్రము
 లోని పద్యములే మార్చి మార్చుకుండఁ దర్వాత వైష్ణవుడై
 రచించిన ఘటికాచలమాహాత్మ్యమున నాతఁడు చేర్చుకొన్నాఁడు.
 ఇవిగో చూడఁడు.

సీ॥ అచలనుతాభర్త కర్పించి మఱి కాని
 మృగములు లేఁ బూరి మేయ పచట
 నసవలోచనునకు నర్పించి మఱి కాని
 యశులు క్రొవ్విరిలేనె లాన పచట
 సంధకధ్వంసిక నర్పించి మఱి కాని
 తోయిల లిగురాకుఁ గొఱుక పచట
 సంగజారాతికి నర్పించి మఱి కాని
 చిలుకలు పండ్లు భుజింప పచటఁ
 గీ॥ దక్కుఁ గలజంతువులు శంభుఁ దలఁచి కాని
 యుచితవర్తనములఁ గోరి యుండ పచట

మీఁగడ తపస్కులు

వదనములు వేయుఁ గలయంతవాని కైన

నాయరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవి యగు నె?

మ॥ హరిణంబుకొ బులి చెంచు సింగ మొగి సయ్యాటంబు లాడుకొ గరికొ
బురినీడకొ ఫణిడింభజాలముల నిల్పుం గేకి, చిట్టెల్లలకొ
గరుణకొ బిల్లులజాలముల్ బెనుచుఁ గాకంబుల్ నిశానేశ భీ
కరఘాకంబులపాంతఁ గన్ను మొగుదుకొ గాంక్షించి తద్బాములకొ

గీ॥ తబిసి మొత్తంబు తేపాడి తానమాడ్చి

డిగి యలచేరువలను బూదినను యలందు

కాలమునఁ బల్కును 'ద్రుమంబకం యజామ

హే' యటంచును జలపక్షు లెల్ల యెడల.

ఉ॥ సామగుణంబుఁ గ్రోల్చుఁ బికళాబకపంక్తులు నైవధగ్నిముల్
ప్రేమ నుపన్యసించు శుకబృందము లీశ్వరయోగకాస్త్రముల్
కోమలరీతి శారికలు గూడి సతించు వినోదలీలలకొ
గామవిరోధిఁ బాడు నధికంబుగ నచ్చట స్థంగపోతముల్.

సీ॥ అభ్రగం గాప్రవాహము లెన్నియొ కాని

తల ధరియింతు రందఱును నదులు

పదినూలుపడగలపాము లెన్నియొ కాని

యందఱు నురగేంద్రహారయుతులు

డాలోందుచంద్రఖండంబు లెన్నియొ కాని

యందఱు ధరియింతు రిమ్మతకరుని

విషరాశిఁ బుట్టినవిషము లెన్నియొ కాని

యందఱు హాలాహలాంకగతులు

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

గీ॥ గంధగబ్బిల్ల శుభ్ర శృంగారో కాని యందు
 బుద్ధులగుచున్న పుష్పగారు ప్రేమవారు
 కన్న బంధులు.....
 క్రమగోపనిండు నిగింపజాలుదునులు.

—ఉద్భటచరిత్ర

సీ॥ మొదటి శేటలలు మూల నుట్టవు తేనియల్
 శ్రీమధుకాసి కర్పించి కాని
 గోకిలమ్మలు చివు గానులు గొలుకవు
 శ్రీమనమాతి కర్పించి కాని
 శేటచ్చిక్క గబ్బింపవు హరిణముల్
 శ్రీనీలమూర్తి కర్పించి కాని
 ఫలభుజిక్కినులనుఁ జిలుకలు దలఁచవు
 శ్రీనూధవునకు నర్పించి కాని

గీ॥ యితగజగుఱువులును హరి మునిఁ దలంచి
 కాని యేన న్నమననుఁ బూన వనిన
 నానపోననమానోత్కృష్ట మభినుతింప
 నలవియే వేమంగంబులచిలువ న్నన.

మ॥ పులు లేగుకొ న్పుగకాబకంబుల హగుల్ వోషించు నత్సాధ్యతిక
 గలభాసీకముఁ గాకముల్ మెలఁగు ఘాకశ్రేణితోఁ బిల్ల రె
 ల్కలఁ గాచుకొ శిఖికొటి లేజిలువలకొ లొలించు నుత్పల్లబ
 గ్గాలనచ్చాయల నుంచి యచ్చటియగజ్యానీప్రదేశంబులకొ.

క॥ ఒకచిత్ర ముఁటి జటిపా
 లికి ముకొ సంజలను గ్రుంకి లేచి సమాధికొ

మీఁగడ తొలికలు

సకలశకుంతలంబులు తా

రకమంత్రోచ్చారణాభిరతి మంత్ర బొడిబుక్క.

మ॥ శుకముల్ ప్రామినుతుల్ గుణించు గణించుచున్ ధర్మమర్చెతివా
సకధల్ కారిక లీరికల్లాను నునీషుక్ కేషభాపావితే
పకభాకాస్త్ర ముపన్యసించు బకముల్ సాత్రాజితీపాణనా
యకనామాళి నశుల్ పఠించు సత్రోద్వేగీతికాచాతురిక్.

సీ॥ నునుగాలిదూడపానుపు లెన్నియో కాని

యందఱు కంటనీకృతాహివగులు

సురలోకవాహిని యిదియు లెన్నియో కాని

యందఱు దివ్యతీర్థాంబుపదులు

నీట జనించుమానికి చు లెన్నియో కాని

యందఱు కౌస్తుభవోగియులగులు

చలివేడివెలుగులసాము లెందఱో కాని

యందఱు నిందుకింజా పద్మశులు

గీ॥ ఖగకులాధీశు లెందఱు కలరొ కాని

యందఱును బుల్లరాటక్కియములవారు

నారు వోసినరీతి నున్నారు ధీరు

లన్నగరియందుఁ గాపురం బున్నవారు

—ఘటికాచలమహాత్మ్యము.*

* ఘటికాచలమహాత్మ్యము తెనాలిరామకృష్ణకవిరచిత మయినను నది యాతని మనుమనికాలమున (ఆమనుమని పేరు లేదు) ఖండోజిరాయడను మహారాష్ట్రనకుఁ గృతి యాయఁబడినది. కాన యందుఁ గృత్యవతరణిక రామ కృష్ణుని రచనము గాదు. రామకృష్ణుని విషయ ము దేమియు లేదు. అది కల్పా సతీ ముద్రాక్షరశాలలో 1902 సం॥ ముద్రిత మయ్యెను.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము

ఉద్భటారాధ్యచరిత్రపద్యముల ఛాయ గలపద్యములు బాండురంగమాహాత్మ్యమునఁ గూడ లేకపోలేదు కాని ప్రౌఢ తర మయినరచన మగుటచేఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమున నీవిధ ముగాఁ బాడినపాటయే యనఁదగుపద్యములు గానరావు. ఈ సాధనము లన్నియు రామలింగఁడే రామకృష్ణుఁ డయ్యె ననుసిద్ధాంతమును నిర్వివాదముగా నెలకొల్పఁగల వని నానమ్మకము.

ఇంకొకసాధకము

ఇన్ని సరిపడినను ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనాకాలమును, బాండురంగమాహాత్మ్యరచనాకాలమును నొక్కపురుషుని జీవిత సరిమాణమునందుఁ బొందనివిగా నుండినచో నిక నీ వాద మెల్ల వమ్మయి పోవలసినదే యగును. ఆచిక్కు లేకుండ నదియుఁ గుదురుచున్నది. ఒక్కనికే రెండుపేళ్లనుసిద్ధాంతము నిర్వివాద ముగా నిల్పుచున్నది.

ఉద్భటచరిత్ర రచనాకాలము

కొండవీడుదుర్గారాధ్యక్షుఁడుగా నున్ననాదిండ్ల గోప ముత్రికడ ముఖ్యోద్యోగి యయినయూరెదేచమంత్రి యుద్భటారాధ్యచరిత్రము కృతి గొన్నాఁడు. అది యెల్లఁ గృత్యవతరణికలోఁ జూడఁదగును. శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు ౧౫15 సం॥ కొండ వీడు జయించెను. అది మొదలుగాఁ గృష్ణరాయల యేల్బడి కది

మీఁగడ తఱకలు

లోపడినది. రాయలమంత్రి యగుసామ్యతిమ్మరసు కొంపివీటికి పాలనమును దన హేనల్లుఁ డగునాదిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. నాదిండ్ల గోపమంత్రి సుప్రఖ్యాతుఁడు. గోపమంత్రి క్రీ. 1517వ దేచమంత్రి కొక యగ్రహారము నొసఁగెను.

దేచమంత్రి శై వాచారసరాయణుఁడు ప్రోలహ రాధ్యుని వంశమువాఁ డగుచంద్రశేఖరవాచంయముని నిష్ఠ్యుఁడు. మఱియు మహావిద్వాంసుఁ డగులొల్లలశ్రీఘ్నధరపండితునకుఁ బరిశిష్యుఁడు. ఆలశ్రీఘ్నధరుఁడు కటాక్షింపఁగా నివసించ న్నది త్రిమి వ్యాఖ్యానము రచించెను.

అందు:—

శ్లో॥ “ నాదిండ్ల గోపపువతే రూరేదేచప్రధానతా

క్వచి దగ్ధః క్వచి మైత్రీ క్వచి ధ్వజః క్వచి ద్యుతః

* * * *

.....యస్మా దస్త్రే మదా దభిలముపశిం దేచయామాత్యవగ్య
సోస్తి ఓయం క్షీనంబ్రహ్మర్షి ర్జయతి గురువగ్ || ప్రోలహ రాధ్యవంశ్యః,
సచాయం దేచయామాత్యో మాహిను స్తనపంచకాన్
లక్ష్మీధరకటాక్షేణ యుతే గురుతేజసా. ”

(ఈగురునిఁగూర్చి యుద్భటారాధ్యచరిత్రము నవతరణినిఁ గ్రంథావసానమును గూడఁ జూచునది.)

దేచమంత్రి గోపమంత్రిచే నగ్రహారాది సమ్మానముఁ బడసి ప్రఖ్యాతుఁ డయినదిదననే యుద్భటచరిత్రము కృతి నగడ

యుండును. ఆకాల మించుమించుగా క్రీ. 1525 అని తలఁపవచ్చును. దీనిచేఁ దెనాలి రామలింగకవి కృష్ణదేవరాయలసభలో నున్నాఁడన్నలోకప్రతీతి సదాధార మయి సంరక్షితమగుచున్నది.

† పాండురంగమాహాత్మ్యరచనాకాలము

పాండురంగమాహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రిమంత్రి కంకితమయినది. ఆ వేదాద్రిమంత్రి కందాళ యప్పలాచార్యుల శిష్యుఁడు. మంగయగురువరాజు కుమారుఁ డగుపెదనంగ భూపాలునొద్ద వ్రాయసకాఁడు. చిత్రభారతకృతిపతితండ్రి పెద్ద తండ్రులును, వై జయంతీవిలాసకర్త యగుసారంగుతమ్మకవియు నీ కందాళ యప్పలాచార్యులకు శిష్యులు. క్రీ. 1542 పరాభవ వత్సరమున గండికోటప్రభువు కందాళప్పలాచార్యులకు భూదాన మొసగినశాసనము గలదట. దీనిబట్టి పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాల మించుమించుగా క్రీ. 1550, 1560 అగునని తలఁపవచ్చును. మరియుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణనిచే

భట్టరు చిక్కాచార్యుఁడు

తన గురుఁడుగా స్తుతింపఁబడినాఁడు. ఈచిక్కాచార్యు

† శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'తెనాలి కవులు' అనుకేర 1914 ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంకేతలో వ్రాసినవ్యాసమానఁ బాండురంగ మాహాత్మ్యరచనాకాలమును జక్కఁగా నిర్ణయించినాడు. దానిసారమే యిక్కడఁ జూపఁబడినది.

మీ గడతలకలు

నికీ బలువు రాంధ్రకవులు విషయములు చెప్పిరి. చాళుఖ్యుని
టికాహూహిత్యము, ఆనందకాననమహాహిత్యము మొదలగు
ప్రబంధములను రచించిన లింగమకుంట రామకవి (లింగమ
తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుడు) యు నాచార్యులగు పాప
గమకుంట తిమ్మకవియు నీ చిక్కాచార్యులను విషయములు.

క॥ గురురాయవట్టభద్రుని

సరిహరు శ్రీరంగనాయకాంధ్రపుక

ట్టరు చిక్కాచార్యుల వా

దురలఁ దలఁచి యడుగులకు నతుల్ గావించుక.

— లింగమకుంట రామకవి.

నీ॥ శ్రీవైష్ణవహితుండ జక్కయట్టరు

శిష్యుండ..... లింగమకుంట తిమ్మకవి.

మఱియు రామకృష్ణకవులచే గామగదనము కృతిగ వ్రా
వాడు కొండ్రాజు తిమ్మరాజుకొడుగు పేరకటాద్రియ నీ
యాచార్యుని శిష్యుడే.

క॥ శ్రీచంద్రభట్టరుచి

క్కాచార్యవరార్యశిష్య యగులితశోగ్య

ప్రాచుర్యవర్య గుణర

త్వాచల జయలిత ధైర్యనయత్త్వనిధి.

(కామందకము కృతిపతి సంభోధనము)

* సులక్షణసారకర్త (లింగమకుంట తిమ్మకవి) అప్పకవికంటే
దర్శాతివాడని కం. వీ. గారు వ్రాయుట ప్రామాణికము.

మఱియు నీకామందకి కృతీపతి, పాండూరంగమాహాత్యై కృతీపతి యగువిరూరివేదాద్రిమంత్రి నేలినప్రభు వై నపెదనంగ భూపాలునకుఁ జెల్లెలి కొడుకు. శా. 1505, క్రీ. 1584 స్వభాను నత్సరమున వేంకటరామకృష్ణకవులచే నా కొండ్రాజు తిమ్మరాజు కొడు డగువెంకటాద్రి కామందకకృతి నందుకొన్నాఁడు.

మ॥ రమణీయంబుగ శాలివాహనకవర్షంబుల్ గతంబై సహ

స్రము శేనూఱును నాఱునై వెలయఁగాఁ బ్రాథిం దెనిగించి రా
ర మహిం దిమ్మయ వేంకటాద్రివిభుపేరక వేడ్కఁ గామందకీ
యము వేంకటరామకృష్ణులు స్వభాన్వబ్దంబునక రూఢిగాక.

నీనిఁబట్టి చూడఁగాఁ బాండూరంగమాహాత్యైరచనా కాలము క్రీ. 1565 ఇంచుమించుగా నగు చని యేర్పడుచున్నది. అనఁగాఁ దెనాలి రామలింగకవి యించుమించుగా క్రీ. 1525 ఉద్భటచరిత్రమును, మఱి ముప్పది యేండ్లకుఁ బాండూరంగ మాహాత్యైమును రచించి యుండు నని చెప్పనొప్పుచున్నది. మనకవి తమ్ముఁ డగునన్నయకవి సువక్షిణాపరిణయరచనా కాలము కూడ నిందుకు సరివచ్చుచున్నది. మఱి పెక్కుమార్గ ములచేఁ గూడ మన కవివర్యుని కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును గాని యామార్గములు కొంత కొంత తిరుగుడుగా నుండుటచేతను, నిస్పష్టమైనట్టి కాలమునకే చేరుననిగా నుండుటచేతను విడనాడి నాడను.

మీరగడ తటకలు

కవిస్తుతులు

నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గవిస్తుతులలో ‘రామలింగకవి’
యన్న పేరే కానవచ్చినది. నడుమఁ దెచ్చిపెట్టుకొన్న రామ
కృష్ణనామము ప్రాచీనకాలమునఁ బ్రఖ్యాతము కాలేదు కాఁబో
లును ! పాండురంగమాహాత్మ్యప్రాధిమ ప్రఖ్యాత మైనతర్వాత
రామకృష్ణనామము గూడ రహి కెక్కినది.

ఉ॥ రంగుగఁ జొండరంగినితెఱుంగ లలరంగ రచించి వేడ్క మీ
అంగ ఛలోత్తులక నృపుఁ గగంగ నొనర్చుహఱుండు నింగి ము
ట్టంగ మెలంగునేరుఫుఁ గగంగి చెలగునభంగనమ్మిలో
లింగుని రామలింగ శిశింగిక్తభానిధిలిక గణించెచిక్క.

(నాగ్న శ్రీపరిణయము-నల్లూరి పరిసింహకవి)

క॥ శృంగారరసాంగిని

రంగత్కవితానదీతంబు మృదయ

త్వంగద్భజంగ మాంగిని

లింగమ్ము తెనాలిరానింగముఁ దలఁతుక.

(నృధుచరిత్రము-సాన్మనీ సోమయాజి)

పై పద్య మాతఁడు లింగధారి యనికూడఁ జెప్పుచున్నది.

“రంగనాథుని రామలింగకవిని”

(కూర్మ పురాణము-రాజలింగకవి)

“రామ, లింగకవి రామభద్రుల లీలఁ దలఁతు”

(అధ్యాత్మ రామ పురాణము-శరభవళవి)

“భీమకవి రామలింగిని”

(చంద్రికా పాసము-జగన)

ప్రబంధరత్నావళిలోఁ దెనాలి రామలింగకవి కృతులు
కందర్పకేతువీలాసము, హరిలీలావీలాసము ననువానినుండి కొన్ని
పద్యము లుద్ధరింపఁబడినవి. వానిఁగూర్చి ముందుఁ దెలుపు
దును. అందును రామలింగనామమే యున్నది. మఱియు
నీచాటుపద్య మున్నది.

ఉ॥ లింగనిషిద్ధుఁ గల్వల చలింగని మేచకకంధశం ద్రిశూ
లింగని సంగతాళి లవ లింగని కర్దమదూషిత స్మృతా
లింగనిఁ గృష్ణచేలుని హలింగని నీలకచక్ విధాత్మనా
లింగని రామలింగకవి లింగనికీర్తి హసించు దిక్కులక్.

అప్పకవి మొదలగువారు మఱియుఁ బెక్కురు రామలిం
గఁడనియె పేర్కొనిరి. అయినను ఆతనియల్లు డగులింగమకుంట
రామకవియు, మనుమఁ డగురామభద్రకవియు రామకృష్ణనామ
మును బేర్కొనిరి.

చతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్య
ము ననుకృతులలోఁ :—

సీ॥ శ్రీరామసేవాప్రసిద్ధుఁ గాశ్యపగోత్ర
శుభదకాత్యాయననూత్రపాత్ర
లలితచారితుఁ గాశ్యమంత్రికిని గోస
మకును బౌహిత్రు సర్వకవిపాత్రు
తిరుమలాంబాగర్భవరవాధి పూర్ణేందు
ఛన్యాత్మ్య లక్ష్మప్రధానపుత్రు

౧౪౫

మీఁగడ తఱకలు

నిజపాలక జనకనిష్ఠాగరిష్ఠ రా

మనచివలభ రామజపధర్మ

గీ॥ రామకృష్ణాఖ్యజామాతఁ బ్రకటవిభవు

శుక్లయజురధ్యయనుఁ బేర సూరిమాచ

యానుజునిఁ దిమృద్ధీనిధి క్షగ్రజాతు

ననఘు లింగమకుంట రామాయనన్ను.*

ఇట్లు అట్లు డగురామకవియుఁ, బూర్వోదాహృత పద్యమున మనుమఁ డగురామాభద్రకవియు, రామకృష్ణ నామము పేర్కొనుటకు వారు వైష్ణవమతమం దెక్కునగా నభినివేశము గలవారగుట కారణము గావచ్చును. వారి వైష్ణవమతాభినివేశ మాయోగ్రంథములఁ జూడవచ్చును.

మఱికొన్ని కృతులు

తెనాలి రామలింగనికృతులు మఱియొండు తెలియవచ్చుచున్నవి. వానిపేర్లు కందర్పకేతువిలాసము, హరిలీలావిలా

* ఆనందకానన మాహాత్మ్యములో ‘నిజపాలకజనక’ అనుచోట, ‘నిజజనకాగ్రజ’ అనియున్నది. దీనిచే నాతఁడు తనపెద్దతండ్రికి దత్తుఁడయ్యెనని తెలియనగును. లింగమకుంట రామఁ వి తెనాలి రామకృష్ణకవి యజ్ఞుఁడని లింగమకుంటవారెల్లరు నేటికిని జెప్పుచున్నారు. నేడు లింగమకుంటవారి యల్లురగు శ్రీకొండ వెంకటప్పయ్యసంతులగారివల్ల తొల్లిది విని తర్వాత లింగమకుంటలో విచారించి రామఁ విశ్రాంత సంపాదించి యందును జూచినేనిది తథ్యమని నమ్మితిని.

సము. ఆప్రబంధము లిప్పుడు కాసరావుగాని, వానినుండి కొన్ని సద్యములు ప్రబంధరత్నావళిలో సుద్ధృతము లయినవి. వాని నాగ్రంధమునఁ జూడఁదగును. ఇవి గాక పాండురంగ విజయమని మఱియేమో అని యీక్షానికృతు లున్నట్లు కొందఱు పేర్కొందురు గాని వానివిషయము నమ్మఁదగినది గాదు.

కథలు

శైవాలిరామలింగని కథ అని దక్షిణహిందూదేశమెల్లఁ బ్రఖ్యాతికెక్కి పెక్కుకథ లున్నవి. వానిగూర్చి మాన మేమియుఁ జెప్పఁజాలము. అతఁడు హాస్యచతురుడై యుండవచ్చును. నిజముగాఁ గొన్నికథ లాతనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. లోకులు మఱియు ననేకాద్భుతకథ లాతని తలకుఁ దగిలించియు నుందురు. పెక్కుగథలు శ్రీకృష్ణదేవరాయల గోష్ఠిలో జరిగినవిగా నినవచ్చును. రామలింగుడు రాయల సమకాలముఁ వాడే. కావున నవి సంభాష్యములుగావచ్చును. చాటుపద్యముఁ మంజరిలో నే నాతని కథలకు సంబంధించిన చాటుధారలఁ గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను క్రొత్త దొక్కటి యిక్కడ చూపుచున్నాడను.

క॥ ఓయమ్మలారీ! మందులు

వేయేల మకారకొమ్ము వివరవి గానికొ

వాయెత్తకుండఁ జేసిన

వాయెత్తదు రామరాయలనుధేశునకుకొ.

అభయరామరాయనికి వాయురోగము వచ్చెనట! అంతః
పుర స్త్రీ లాతనికి మందుల నిష్పింపఁ దంటాలు పడుచుండగా
రామలింగఁ డీపద్యమును జెప్పినాడట. మకారకొమ్ము విష
కివిగాఁ డనఁగా మూర్తికవి. ఆతని వాయి=నోరు, ఎత్తికుండఁ
జేసినచో రామరాయలకు వాయి=వాయురోగము, తలచూప
దని పద్యార్థము. మూర్తికవి విషకవిత్వప్రయోగముచే రాయ
లకు రోగమువచ్చెనని స్త్రీలను నమ్మించి యాతని యుద్యోగ
వైభవము నూడఁగొట్టించుట కెత్తిన యెఱ్ఱిగాఁబోలునిది !

ఇఁకఁ గవివిషయమును విడిచి ప్రస్తుతగ్రంథమును గైకొం
చును. శైవారాధ్యులలో నొక్కఁ డయినయుద్భటారాధ్యుల
చరిత్ర మిందు వర్ణిత మయినది.

పాల్కురికి సోమనాథకవి రచించిన బసవపురాణ
ములో సప్తమాశ్వాసమున నీయుద్భటుని చరిత్రము నర్ణితమై
నది. ఆకథనే మనకవి ప్రపంచించి ప్రబంధముచేసినాడు.
తెలుఁగున మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడును, నన్ని చోడఁడును
నుద్భటుని స్తుతించిరి.

॥ హరలీలా స్తవరచనా

సీరనిరుపమభక్తిఁ దనదుదేహముతోడక

సురుచిరవిమానమున నీ

పురిమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె మద్రా!

—శివతత్త్వసారము.

క॥ క్రమమున నుద్భటుడు గని

త్యము మెఱయఁ గుమారసంభవము, సాలంకా

రము, గూఢవస్తుమయ కా

న్యముగాహరు (ర?) లీల, చెప్పి హరు మెప్పించె.

— కుమారసంభవము.

పయిపద్యములఁబట్టి యుద్భటుడు హరలీల, కుమార సంభవము, అలంకారగ్రంథము (కావ్యాలంకార సంగ్రహము) రచించినాఁడని తెలియనగుచున్నది. ఇందుఁ గావ్యాలంకార సంగ్రహ మొక్కటితక్కఁదక్కిన విష్ణుడు కానరాకున్నవి. అతని కుమారసంభవమునుండి కొందఱ తాలంకారికులు కొన్నిశ్లోకముల నుద్ధరించిరి. *ఉద్భటుడు కాశ్మీరరాజగు జయాపీఠునిసభలో విద్యాపతిగా నుండెనని (క్రీ. 779 నుండి 813 వఱకు) రాజతరంగిణిలో నున్నది.

అంద్రకపు లీతని శివకవులలోఁ బేర్కొనుట మన కథా నాయకు డీతఁడే యనుటకు సాధకముగాని యీకథలోనాగ్రంథముల స్మరణము లేకపోవుటయుఁ గాలముసరిపడకపోవుటయుఁ గొంతబాధక మగుచున్నది. ఈప్రబంధమున నుద్భటుడు ముంజభోజునికి శై వదీక్ష నొనఁగిన గురువుగాఁజెప్పఁబడినాఁడు. ముంజభోజుఁడు దశమశతాబ్దివాఁడు. ఉద్భటుని గ్రంథము లీభోజుని కింకను బూర్వకాలముననే పుట్టినవి. ఈయుద్భటారాధ్యచరిత్రలో ముంజభోజుని పేరున్న ను దీని కాకరమయిన బసవపురాణమున భోజుఁడనిమాత్రమే యున్నది. పలువురు భోజు లున్నారగాన

* నన్నిచోడని కుమారసంభవము పేరిక చూడుము.

నీరాగడ తరికలు

యీతే ^{1.} డాక్టరునువా వసుదను గానచ్చును. నీ జభో...
ఉనుట రామలింగకని స్వకల్పితముగాన చుది చున్నాడనుచు
...తోసివేయవచ్చును. ముదిగొండవారిని యిప్పు డాంధ్రదేశమున
బ్రాహ్మణులుగా నున్న యీరాధ్యబ్రాహ్మణుల కీయుద్భటారా
ధ్యుడు మూలపురుషుడు డని యీ ప్రబంధమందుఁ గలదు. ఆయి
చ్చిటుని దగ్గఱనుండి ముదిగొండవారి వంశక్రమముగూడఁ గొంత
గ్రంథాంతమున గానవచ్చుచున్నది. ఈవంశ క్రమము పాల్కు
రికి సోమనాథుని గ్రంథమున గానరాదు.* కర్ణాటభూమిలో
నూడ నుద్భట చరిత్రములు గలవు. సోమరాజుని బసవాలికిని
మనువా రిద్వరు వానిని రచించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుడు
కుమారపాలఘోరరునిదిగాఁ జెప్పినకథనే కర్ణాటకకవు లుద్భ
టుని కథగాఁ జెప్పిరి. ఆకర్ణాటకకవులకింటె మనసోమనాథుడు
...య్యడు. కుమారపాలున కుద్భటదేవుఁ డని నామాంతర
ముగా నా యుద్భటదేవచరిత్ర పీఠికలో శ్రీశ్యామాచార్యులు
గారు వ్రాసిరి. అదియెట్లా? మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు
సోమనాథుడు, వారినిద్వరను వేర్వేరుగాఁ జేర్చిరి. కుమా
రపాలుని చరిత్రమున నానిని కానామాంతర మున్నట్లు చెప్ప
వయిరి. పాల్కురికి సోమనకథ చొప్పున రచియింపఁబడిన యీ
యుద్భటారాధ్య చరిత్రమునకును, నాకర్ణాట ప్రబంధములకును
కేమియు సంబంధమును గానరాదు.

* చంద్రశేఖరగురునివఱకు నావంశక్రమమున్నది. ఈచంద్రశేఖరుడే
పాల్కురికిగురుడగునని నేననుకొనుచున్నాను.

౧౦

మ ను చ రి త్ర

ఆనాఁడు దిగ్విజయయాత్రలో శృష్ణదేవరాయల వారు విజయవాడలో విడిసి యున్నప్పుడు పెద్దనకూడ వెంట నుండెనట. అప్పుడు విజయవాడవిద్వాంసులకు తన మనుచరిత్ర మును వినిపించి కూడ నుండవచ్చును. శృష్ణదేవరాయలవారు ;

కం॥ మనువులలో స్వారోచిష

మనుసంభవ మరయ రసనమంచితకథలక

వినిపింపు కలిధ్వంసక

మనఘ ! ఘచ్చతురంశన కనుకూలంబుక.

కావున మార్కండేయ పురాణోక్తప్రకారంబునఁ దానిఁదన కంకితముగాఁ జేయుఁ డనిరఁట !

ప్రపత్తివరుఁ డయినపెద్దన కలిధ్వంసకము కానికథను చెప్పఁడుకదా !

ఇప్పుడు దొరకుట లేదు గాని శతకోపయతి కర్పితముగ 'హరికథాసార' మని మఱియొక గ్రంథమును పెద్దన రచించినాఁడు. పట్టక్రవర్తుల, అష్టవసువుల, చతుర్దశమనువుల, షోడశమహారాజుల చరిత్రలు కలిధ్వంసకము లని పురాణోక్తి.

ఈ మనుచరిత్రలో కడపటిపట్టున స్వారోచిషమనువు

మీఁగడతఱకలు

పుట్టుక కలదు. గనుక దానితో ననుబంధము గలప్రబంధ మంతయును కలిధ్వంసకమే యగును గదా యని పెద్దన తన మనమును సమాధానపఱచుకొని యుండును.

కాని యథార్థమున కీకథ కలి యనెడి గంధర్వుని ధ్వంసము చేసినది గనుక కలిధ్వంసక మని చెప్పకొనుట యుక్తము.

మనుచరిత్రలో వరూధినికై తలమార్చుకొని, దొంగ వేషము వేసికొనినగంధర్వునిపేరు కలి.

మేఘసందేశమున కాళిదాసు యశః సనామధేయునిగాఁ జేసినట్లే మనుచరిత్రమునఁ బెద్దన్న కూడ గంధర్వు సనామధేయునిఁ జేసినాడు. 'కలి' యన్నపేరు మోసనలేదు.

ప్రధానముగ వరూధినీప్రవరుల సమాగమ కథను హృదయమున నుంచుకొనియే రాయలవారు సయి విధముగ మనుచరిత్రము రసనమంచితకథలలో నున్న దనియు, కలిధ్వంసకమనియు, పెద్దన్నచతురరచన కనుకూల మయిన దనియు పలికి యుందురు.

రాయలవారి కోర్కె గావుననే పెద్దనామాత్యుఁడు, స్వారోచిషమనుసంభవకథను గ్రంథము కట్టకడపట నెక్కడనో రెండు ముక్కలలో నెత్తుకొని ముగించినప్పటికిని, వారి యవ్వాతాతల కథను మాత్రము—అనఁగా వరూధినీప్రవరుల, వరూధిని

గంధర్వుల కథను—మూఁ డాశ్వాసముల పై దాఁకఁ బెంచి ప్రబంధీకరించినాడు.

నేడు మనుచరిత్ర మనఁబడునీప్రబంధమునఁ దొలి నాలుగయి దాశ్వాసముల రచనను స్వరోచిస్సంభవ మనియు, నా తరువాత నాఱవ యాశ్వాసము తుదిదాఁకఁ గల రచనను స్వరోచిష సంభవ మనియు వేర్పఱచి రెండు ప్రబంధములుగా నేను పేర్కొందును. రెండు ప్రబంధములను రాయల కంకితముగా నొక కృత్యవతరణికతో నొక సంపుటముగా సంధానించినాఁడు గనుక మొత్తము సంపుటమును మనుచరిత్ర మని పేర్కొనుచుందును.

పయిరెండు ప్రబంధముల తీరులు పరిశీలనార్హములే యయినను ప్రస్తుతము నేను తొలి ప్రబంధముగ పరిగణించుచున్న స్వరోచిస్సంభవమును గూర్చియు, నందులోని కథారసౌచిత్యమును గూర్చియు మాత్రమే యించుక ప్రపంచించును.

ఈ కథలో నాయక వహుధిని. దేవయోని జాతులలో, ననఁగా—గంధర్వ, విద్యాధర, యక్ష, కిన్నర, కింపురుషాదులలో నొక టయినయప్పరోజాతివడుచు. అప్పరసలు దేవ వేశ్యలు. వారికిఁ బద్మసంభవ, వైకుంఠ భర్గ, దేవేంద్ర సభలు సంగీత నాట్య విద్యల సాముగరిషీలు. కామకలావిలాసములు వెన్నతో నేర్పిన విన్నాణములు.

మీఁగడ తఱకలు

గంధర్వ విద్యాధరానులతోడనే కాన భువినుండి దిగి
విచ్చేసెడిక్షోభిప్రమాది యాజులతోఁ గూడ శృంగారవిహార
ములు వీరి కులాచారధర్మములు. వారు వీ రనుహద్దు లేక
అందఱిఁతోడను వినోదించెడివారు గనుక నీ వేశ్యలు సామాన్య
వనితలు.

భూలోకమున నెవ్వరైన దీవ్రతసము చేయుచు నింద్ర
పదవికే ముప్పు దెచ్చున ట్లుండఁగో వారి తపనూను తెలుచుటకు
దేవేంద్రుఁడు వీరినే స్రయోగించుచుండును. వీరు నిత్యయా
వనులు. ఎప్పుడును ముప్పదేండ్ల నయోగిలాసముతో నుండు
వారు. వ్యాధులు, జరామరణాదులు వీరి కుండవు.

ఇట్టి యప్పరసను, నరూధినిని, వీరితోఁ గలసి మెలసి
విహరించుజాతిలోనివాఁడే యయినగంధర్వుఁ డొకఁడు కలి
యనువాఁడు వలచి, తత్కాలమునను వలపించుకొన లేక ఉపా
యములు వెదకుచు వెంటాడుచుఁ దంటాలు పడుచుండినాఁడు.

ఉ॥ ఒక్కొక్కవేళఁ పద్మములు లొల్లమి సేయుదు రొక్కవేళఁ బె
న్మక్కువ నాదరింతురు తూతూముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్
పక్కున వేసఱక జన దుపాయములకొ దగు నిచ్చకంబులకొ
జక్కుగఁ జేసి డాసి సతిచిత్తముఁ బట్టి నుభంపగాఁ దగుకొ.

అనుకొనుచుండును.

వనూధిని పురుషముఖ మెఱుగని, వివాహితగాని భార
తీయార్యకుల నారీరత్నము కాదు సుమండి ! ఆమె సదా ముప్ప
దేండ్ల నయస్సుదే ! ననుక ప్రస్తుత కథాసందర్భమునకు ముం
దెందఱినో గంధర్వ విద్యాధరాది దివ్యపురుషులను, భువినుండి
దివికి విచ్చేసిన శ్రోత్రియులను, వినోదపఱచి వారితో వినోదిం
చినదే ! మర్త్యలోకపు, మర్త్యవేషపు శ్రోత్రియులమీఁద
మక్కువ రేగినదో యేమో ! హిమాలయ పర్వతాగ్రమున
తేనిణి వేసియున్నది. హిమాలయము భూలోక స్వర్గలోక
ముల సంధానస్థలము. దేవయోనుల కక్కడ దేవభూము
లెన్నియో మున్నవి. నేడక పుట్టినప్పు డెల్ల దివ్యులచట
విడిసి విహరించుచుందురు. మన పెద్దలకు కొడైక్కానల్
ఊటీ సిమ్లాల్హో నెట్టి సౌఖ్యసరికరము లుండునో యట్టివే
సేరికని అచట గలవు. ఆ పర్వతాగ్రముల కప్పుడప్పుడు సిద్ధ
పురుషులు, మహాయోగులు మొదలగువారు, భూలోకవాసు
లును వెళ్లగలుగుచుందురు.

గ్రహచారము చాలియో చాలకయో యార్యావర్త
మున నెచ్చటనో యున్నయరుణాస్పదపుర వాస్తవ్యుఁ డొకఁడు
శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణ కుమారుఁడు, ప్రవరాఖ్యుఁడు సాదలేపము
లభింపఁగనే వెనుకముందులు చూచుకొనక, శ్రీ టిక్కట్టు
దొఱికినదే తడవుగా రైలుప్రయాణమునకు సిద్ధపడు నాత్రగాని

మీఁగడ తఱకలు

వలె, హిమాలయమును దర్శింపఁ బోయినాడు ! వానలేశము కరఁగి పోగా నప్రయోజకుడై దిగుల్పడుచు వరూధిని యుండిన కోసలోని కేసినాఁడు.

వరూధినికి వంటయింటిలోఁ గుండేలు చిక్కినట్లు నది. ఆకలి గొన్నమాంసాహారి వంటయింటి గుండేటిని నిడువనట్లే వరూధిని ప్రవరుని వలపుఁజూపుల వలలోఁ జిక్కించుకొని దక్కించుకోఁ దంటాలు నడినది. తన వలపుపాలుపులు దులపరించినది. తుటారించినది. మిటారించినది. ఆదరించినది. జెదరించినది. ప్రార్థించినది. పైఁబడినది. కాగిలిపట్టుగఁ బట్టుకొనినది. వెన్నతోఁ దినిన నిద్రనంతయు గ్రక్కినది. వెక్కి వెక్కి యేడ్చినది. ఏమి చేసినను నెంత యేడ్చినను లాభము లేకపోయెను.

ప్రవరుఁడు గురువులయొద్ద నేర్చినసదాచార సంపదను నిలువఁ ద్రొక్కుకొనినాఁడు. ఆసాచేష్టలకు చీదరించుకొని నాఁడు. బదుల్లు చెప్పినాఁడు. కాగలింపగా శ్రీహరీ యని యోరమో నిడి తదీయాంసద్వయం బంటి పో పొ మ్మంచుం దొలంగఁ ద్రోచినాఁడు “ఋణయా యావజ్జీవం హోమ్యామి” అను మాటదక్కించుకొనినాఁడు. తన బ్రహ్మచర్యసముచిత ప్రజ్వలింపించుకొనినాఁడు. అగ్ని దేవుని నారాధించి, ప్రార్థించి,

యా యశ్చేత్యరుని యనుగ్రహముతో నాకాశ మార్గమున నెగసి యరుణాస్పదపురమునకు వెళ్లిపోయినాడు.

వరూధినికి దగినపరాభవ మయినది. గంధర్వునికి దననలనఁ గలిగినయవమానమే ప్రవరునినలనఁ దనకు చాపురించి నది. పొంచి గుర్తించుచుండినగంధర్వుఁ డిదేయద ననుకొని ప్రవరవేషమునఁ దయారయి వరూధిని దక్కఁగొన్నాడు. ఈ వేశ్యావిషయికరతీలోని చమత్కారవిశేషమును గుర్తింపఁ జాలనిచో వరూధినీ కథానారస్యముఁ దెలియఁజాలము. వేశ్యలును, వదానస్త్రీలు నయిననాయికానాయకులు పరస్పర మొకరి కొకరు విశులు కానిచో దబ్బటలు, తాటోటులు, తబ్బిబ్బలు జరపి, మూసాలు చేసి, వేమాలు వేసి కార్యము సాధించుకొను చుందురు. నాయికానాయకులు పొంది సొసఁగుట జరిగిన పిదప శొత్తటి దుమ్ముత్యములు, రసాభాసములు ప్రజ్ఞా ప్రయోగములుగను, రసోత్కర్షాదాయకములుగను మారి సామాజికులలో రససిద్ధిని గల్గించును. ఈ పద్ధతినే గంధర్వుని నడవడి గుఱవట సహర్షినీయము కాఁగలదు. కాని యిట్లు సమర్థించుటకు గంధర్వుడు తన ప్రజ్ఞాప్రయోగములను వరూధినికిఁ దెలియఁ జెప్పి మెప్పుపొందు టత్యావశ్యకము.

ప్రేమ లేనివరూధిని దొంగవేషము వేసికొని గంధ.

మీఁగడ తఱకలు

ద్వంద్వం కలసినట్లు కాదు — చెఱచినట్లు వర్ణించుట రోత !
కాని కొందఱు సహృదయు లీ విషయమున నిట్లనవచ్చును.

ప్రవరుని మర్యాద, వరూధిని కఠిర, గంధర్వుని ముఱు
పాటము దక్కినది గదా! ఆ మువ్వరి హృద నాములలో నెన్నో
హృదయములోను కలుగని రోత మీఁకల కలుగనవలెనండీ! అని.

రసానుభూతి కథాశ్రోతలకుఁ బ్రేక్షకులకు సంబంధించినది
గాని కథాపాత్రలకు సంబంధించినది గాదు.

వరూధికి వాఁడు వేషధారి యయినగంధర్వుఁ డను
సంగతి తెలియదు గాని మనకుఁ తెలియును. కనుక ఇది
రసాభాసమే. రసాభాసమే కాదు — నేటి శిక్షాస్మృతి ప్రకారము
కొన్ని యేండ్ల శిక్షకుఁ దగిన క్రమిణ్ కేసా కూడ!

గంధర్వుఁడు కొన్నాళ్ల తరువాత రహస్యము నెల్లడించి
వరూధినిచే మెప్పు సొంది సత్కృతుఁడయినాఁ డనియే నిజమి
పుచ్చుకోవలెను. లేనిచో రసాభాసమే! పక్షానిధాన మంతయు
రోతయే!

గంధర్వుఁ డిట్లు తన మామూల్యత్వము వరూధిని ముఱు
దఱ నెల్లడించుట సంభవించుచో దాని కాదు నాచ్చుకొనుట
తటస్థింప దేమో యనెడినందియను విషయాలు సహజము! ఆ
మె నిజమునకు ప్రవరునే ప్రేమించినది గాని, యా నాళ్లలో

గంధర్వునిఁ బ్రేమింపలేదు. ఆమె మృచ్ఛకటికలోని నసంతసేన నలె గుణానురక్తగఁ బ్రేమించినది.

ఇచట వరూధిని ప్రవరునిఁ బ్రేమించిననాళ్లలో దదేకాను రక్తగఁ బ్రతివ్రతగానే వర్తిల్లినది. అయినను నామె మాయా ప్రవరుఁడు మాయమైన తరువాత ధర్మశాస్త్రప్రకారము పండ్రెండేండ్లు ప్రతీక్షించి యాపై భర్తకు శ్రాద్ధము చేసి కలకాలము విధవగనే యుండిపోయిన దనుకొనుట సరికాదు.

ఆమె నిత్యయావన గాన కొన్నాళ్లకు మఱియొకనిఁ బ్రేమించితీరెడిదే అనుకొనక తప్పదు ! నిన్నటివఱకు నామెతో నూయావేషమున విహరించినగంధర్వుఁడు రత్నమువంటి బిడ్డ పుట్టిన తరువాత వానినిఁ జేరదీయఁ డనియు, వరూధినిపై నితన వలపులవినరును— నందామె చిక్కుపడుటను దెలిపియుండఁ డనియుఁ దలఁచుట సరికాదు.

నే నిట్లందును. వరూధిని యా గంధర్వుని ముం దెన్నఁ డెఱుగనిది గాదు. ఇట్టి వారి నెందఱిలో యింతకుముందు బుట్టను బెట్టినదే ! గంధర్వుఁడుకూడ నిట్టి కుచోద్యము లన్ని యో చేసి యెందఱిలో దక్కఁగొనినవాడే ! ఇట్టి వారికి సంబంధించి యుండును గనుకనే యాలంకారికులు కొందఱు వేశ్య సామాన్యవనిత యనియు, నామెకు సంబంధించినశృంగా

మీఁగడ తుఱకలు

రము రసాభాసనే కాని శృంగారము కా దనియు నందురు. అది కాదని వేశ్యలను విడనాడిన శృంగారసమునకుఁ బరిపోషనే కలుగ దనియు, వారు శృంగారసర్వస్వ మనియు మఱి కొందఱ జూలంకారికులు దానిని ప్రతిఘటింతురు.

గంధర్వుఁడు మాయావ్రవరుఁడుగా మాయ మైనను వరూధిని నంటిపట్టి యున్నాఁడనియు, నామె ప్రసవించి స్వరోచి కొన్ని నెలలో యేండ్లో పెరిగిన తరువాత ప్రవరుని రాక కెదురు చూచిచూచి చీకాకుపడుస్థితికి వరూధిని రప్పించి తన పుత్రమును చెలికత్తెలకుఁ జెప్పి, వరూధినికిఁ జెప్పించి, ప్రవరునిపై నన్నగఁ బాను జెప్పి, ఛీ! ఛీ! పో నాతోఁ గూడినవాఁడు నిజప్రవరుఁడే యని యామె తిరస్కరింపఁగా తిరస్కరింపఁగా, తాను మాయావేషమునఁ గలసి యున్ననాల్గలోనే యిందు జాగ్రత్తపఱచి వ్రాసి యుంచుకొనినయేకాంత రహస్యముల డై రీని వెల్లడించి, వీలగుచో ననలు ప్రవరుఁడే యబద్ధమనియు నది యంతయుఁ దన వేషనే ననియుఁ జెప్పి తమ పరస్పర ప్రేమ సాక్ష్య మయినకుమారుని స్వరోచిని గొగలించుకొని (ఆ కుమారుడును శృంగారలోలుఁడై గంధర్వుని సంతానము సుమా యనిపించుకొనినాఁడు గాని ప్రవరుని బిడ్డఁ డనిపించు కొనలేదు.) వరూధిని నబ్బురపుచ్చి, తన నేర్మిని మెప్పించి ద్విగుణీకృతప్రేమతో మరల వరూధినీనమ్మనమున వర్తిల్లినాఁ

డనుకొననిచో వరూధినీప్రవరకథ రసాభాసాత్మకమై రోత గొల్పును.

పెద్దనగా రీనందర్భము నీవిధముగ నిర్వహింపక పోయినను సూచనగా నైన నిట్టితీరున దెల్పియుండవచ్చును. తెల్పక పోయినను మన మట్టి కథను గట్టుకొనుట కవకాశ మేనిఁ గల్పించియుండవచ్చును.

కాని, మాయమై పోవునవయమున మాయాప్రవరుని తలఁపుల నీవిధముగఁ దానే విప్పి చెప్పి తంటా తెచ్చినాఁడు !

క॥ అంత వియచ్చగు డభిమత
పాంతయు సమకూటుటయును నచ్చర గర్భ
క్రాంత యగుటయును గనుఁగొని
యంతట నివోచ్చు వదల కేనిక నున్నాఁ.

క॥ పంచన యెఱిగిన మఱి శపి
యించునొ సురకాంత చెప్ప కేఁగినఁ బ్రేమం
బంచ శరశరచరంపరఁ
బంచత ప్రాపించి మీఁదిఁ బాపంబిడునో.

వ. అని వితర్కించి యుక్కపటవిప్రుం డెఱింగించి యనిపించుకొనియ
పోవువాఁడై... — మనుచరిత్ర

ఏవేవో స్రలాపించినాడు. ఆ యనినవన్నియు వట్టి యబద్ధములే ! అబద్ధములే కాక మోసపునీతివాదములు కూడ ! అమరుఁ డైనగంధర్వుఁ డమరకాంత యైనవరూధినికిఁ ‘బంచత’

మీఁగడ తఱకలు

ప్రాపించునేమో యనుకొనుట విరుద్ధము. (వియచ్చరుఁ డని వాక్యమునఁ గర్తృపద ముండగా మరల 'కిపటవిప్రుఁ' డనుట యనన్వితముగనున్నది.)

ఈ విధమున ప్రవరవేషధారి యయినగంధర్వుని యంత రంగపుఁదలఁపులను వెల్లడించుట శ్రోతల హృదయములలో నిష్పన్న మయ్యెడిశృంగారరసమును జెఱుచుట యనిపించినది.

వరూధినికిఁ బ్రవరునియందే గాని గంధర్వునియం దను రాగము లేదు. నిజప్రవరునికిఁ దన సోమిదమ్మయందే గాని వరూధినియం దనురాగము లేదు.

“యాం చింతయామి సతతం పయి సాగరిక్తా
సా చాన్య మిచ్ఛతి జనం స జనో న్యరక్తః
అస్మత్కృతే చ పరితప్యతి కాచి దన్యా
ధిక్తాంఛ తం చ మదనం చ ఇహం చ మాంఛః”

అనినభర్తృహరి సుభాషిత మిచ్చట సరిపోవును.

ఈ విషయ మిట్లుండినప్పటికిని వరూధినీ ప్రవర సంవాద ఘట్టమునఁ బెద్దన నిర్వహించిన నా జాణతనపుఁగవన మాంధ్రః సారస్వతమంతకు నద్వితీయ మయినది.

పెద్దన్నగారు శృంగారధర్మవీరముల కనుఁడు, శృంగార శాంతముల కనుఁడు, ఎల్లన్నను నిక్కడ నడిపించినపోరాటము,

యుక్తిప్రయుక్తులు, రచనాచమత్కారము, శయ్యాసౌభాగ్యము, భాషాసౌందర్యము నిస్సామాన్య మయినవి. కృష్ణరాయలవంటి మాహారాజు దగ్గఱనుండి, నేటి తెలుగు సహృదయు లందఱిదాక నీ రచనాఘట్టము పెద్దనగారిపై నఖండిశౌరవమును, మనుచరిత్రకు నఖండప్రఖ్యాతిని గల్పించినది.

ఈ కథ కల్పించిన రసపారవశ్యమున, నాఁటినుండి నేటిదాక సహృదయప్రపంచము దానిలోని లోపములను వేసివెదకి పట్టుప్రయత్నము సేయలేని దయినది.

వరూధినీకామాగ్నిలో మైనమై కరఁగి పోక వజ్రహృదయుఁడై నిలిచి శీలరక్షణ చేసికొన్నప్రవరుని మహనీయతను ప్రజ్వరిల్లఁ జేయుటలో పెద్దన నిర్వహించిన నెఱజూతన మాంధ్రసారస్వతమున మఱి యన్యత్ర దొరకనిది. అద్భుతమైనది.

ఈ కథా ఘట్టమే రాయలసభలోఁ బెద్దన నష్టదిగ్గజములలోఁ దూర్పుదిగ్గజముగాఁ గావించినది. అగ్రహారము లిప్పించినది. రాయలరాజ్యములోఁ గడలూరి గవర్నరుగాఁ జేసినది.

మనుచరిత్రను దెలుఁగురసికు లందఱుఁ జదువుచునే యుందురు. నాల్గాశ్వాసముల దాఁకనే ; నూటికిఁ బదిమంది మైనను దరువాత కథను జదువరు. చదివినను వరూధినీ గంధర్వ సమాగమము మరల నెక్కడ నయినను రాఁగల దేమో చూత మనునాశతోఁ జదువుచుందురు.

మీరగడ తఱకలు

పయి విషయములే గాక, పెద్దన్న కవిత్వరచననుగూర్చి చెప్పినయుత్పలమాలిక, కృష్ణరాయ నిర్యాణానంతరము చెప్పిన సీసపద్యములు రెండు, మఱికొన్ని పెద్దన చాటుపద్యములు నాంధ్రసారస్వత మున్నంతదాక నిలిచి యుండఁగలవు.

పెద్దన్న సీసపద్యము నొకటిమాత్ర మిచ్చటఁ జదివినచో యాన ఘనతను స్మరింపుడు :—

సీ॥ ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రము నిల్పి
కేలూత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె,
విరు దైనకవిగండ పెండేరమునఁ కీవె
తగు దని తానె పాదమునఁ దొడిగె
మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బూరి మేఁగఁ
బల్లకిఁ దన కేలఁ బట్టి యెత్తె
కోకట్రామా ద్యనేకాగ్రహంబు
లడిగినసీమలయందు నిచ్చె

గీ॥ నాంధ్రకవితాపితామహ యల్లసాని
పెద్దనకపీంద్ర యని నన్నుఁబిలుచునట్టి
కృష్ణరాయలతో దివి కేఁగఁ లేక
బ్రతికి యున్నాడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

దక్షిణ దేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

క్రి. శ. ౧౮౦౦ తరువాతనుండి తురుష్కులయు, గజ పతులయు నలబడి ఆంధ్రదేశము నత్యధికముగ నలముకొన్నది. ౧౮౩౦ ప్రాంతపుటలబడిని చూడలేక తాళ్ళపాక యన్నమా చార్యుఁ డిట్లు సంక్షిప్తనరూపమున విలపించినాఁడు.

రామక్రియ

పల్లవి

తతిగాని యీపాటు దైవమా విచారించనే
కతలాయఁడెప్పు నేఁడు కలికాలమహిమా॥

చరణములు

తులుములై భూనురుల తుండెములు మొండెములు
నిటువలె భూతములు యెట్లు మోచెనో
అటు బాబుల రొదలు ఆకాశ మెట్లోరిచెనో
కటకటా యిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

అంగలాచ్చేకామినుల యంగభంగపు దోఁపు
లింగితాన మింట నూర్చుఁ డెట్లు చూచెనో
పొంగు నానాజాతిచేత భువన మెట్లానెనో
కంగి లోక మిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

౧౬౫.

మీరగడ తరికలు

అరుదు గోహస్త్యలు నేరంగ దూడ లంగలూర్గి
సరిధర్మ దేవ త్తెట్టుసమ్మతించెనో
పరిధనచూరి కెట్టు పట్టాయెనో లక్షి
కరుణ యెం దిణంగెనో కలికాలమహిమా

3

దేవాలయాలు నానాదేశము తెల్లం పోవు
దేవంగా నెట్టుండిగో దేవతలు
తావు శేషరాజులను ఏయ గొంతు పుట్టనామ
కావగి మేఘనమానుం గలికాలమహిమా

4

నిరపరాధులం జంపి నెత్తును నానందంగాను
తెరల కెట్టుండిగో దిక్పాలులు
విరసవర్తను లుండే విపరీతకాలమున
గరువాలుం గపటాలె కలికాలమహిమా

5

ఉపమించి దంపతులు వొక రొకరినిం జూడ
చపలదుఃఖములతో సమయగాను
తపములు జపములు ధర్మము లెం దిణంగెనో
కపురంబాపాలు నిండే కలికాలమహిమా

6

తలలు వట్టిడువం గాను తలులు బిడ్డల వేడు
తల పెట్టుండెనో మంత్రారామికి
మలసి చుక్కలు గోయ నారుండెట్టు వోరి వెనో
కలకలే ఘనమానుం గలికాలమహిమా

7

దీనతలో బడి నుండెడిగు లనునుమరులు
వాని నెట్టు లోంగొనెనో వాయుదేవుండు

దక్షిణదేశముందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

గూను వంచి తిల్లి చూడఁ గొడుమఁ గుత్తికఁ గోయఁ

గానంబడె నిం లేసి కలికాలమహిమా ॥

౧

పలుమాట నమ్మించి ప్రాణములు గొనగాను

యిలఁ దనులోఁ బ్రాణా లెట్లుండెనో

శాస్త్ర శ్రీ సంగతి మేల నీవే యెరుంగదువు

కలుగును ఘనవగాయఁ కలికాలమహిమా ॥

౨

(అమ్మమాటానికై ఆంధ్రవాఙ్మయంకీర్తనములు ౩౭౩ తేపు ౧ వ పాట)

క్రీ. ౧౫౧౦ నుండి ౧౫౬౫ దాకఁ నష్టదిగ్రాయ భయం
నిరుండనినస్థితి దేవరాయఁడు మొదలగురాజులు దక్షిణాపథ
మును సురక్షితపఱచి భాగ్యలక్ష్మిని, సాహిత్యసరిస్వతిని చాలఁగ
సంవర్ధింపఁజేసిరి, గాని నిద్యానగరనివాసము తరువాత ఆంధ్రరాజ్య
యొక్క ఆంధ్రసాహిత్య సరిస్వతి, దక్షిణదేశమును అనగా అరవ
దేశమునధికముగ నాశ్రయింపవలసెను. కారణ మాదేశము రాజ్యో
పస్థివము, దౌర్భాగ్యము లేని రాజస్వంతముగా నుండుటయే.
తంజావూరిలో చెవ్వుప్ప నాయకాదులు, మధురలో నాగమ
నాయకాదులు, పుదుక్కోటలో కోటవారు, రాజ్యము లేలుచు
నాంధ్రదేశమునుండి కవులను, గాయకులను, గాయనులను, అభి
నేత్రులను, శిల్పకారులను, వ్రాయసగాండ్రను, నింకను రాజ్యాంగ
మునకు వలసినవిద్యావ్యవహార, వినోద, ముఖ్యతంత్రములవారి
నెల్లను వెంట గొనిపోయిరి. అరవదేశమున విఖ్యాతులుగ
నున్న విద్వాంసులను, గాయకులను, వ్యవహారదక్షులను సంపూర్ణ

మీఁగడ తఱకలు

ముగఁ దమకు సహాయపఱచుకొని సర్వసామరస్యముతో రాజ్య
రక్షణము గావించిరి.

తొలుత చాళుక్యరాజ్యమునను, దర్వాది కాశతీయ
రాజ్యమునను సంప్రదాయవరంపరాగతము లగుచుండు గ్రంథ
సంచయమును గూడఁ దమతో వా రా యారాజ్యములకుఁ గొని
పోయిరి. అట్లు కొనిపోయిన గ్రంథసంచయము తంజావూర
మహనీయముగఁ బెంపొంగినది. ద్రవిడదేశమున నెలకొన్న
నాయకరాజులు తమ పాలనతంత్రమును దమ పూర్వులు కృష్ణ
దేవరాయాదులు నిర్వహించినతీరుననే నిర్వహించిరి. శ్రీ కృష్ణ
దేవరాయాదులు తమ పూర్వపునంగమవంశపురాజుల తీరును,
వారు తమ పూర్వపుఁ గాశతీయుల తీరును, వారు తమ
పూర్వపుఁ జాళుక్యులతీరును ననువర్తించి రాజ్యతంత్రముల సాగిం
చిరి. విద్యానగరమున నుండి తంజావూరికిఁ జేరిన గ్రంథములలో
నట్టి రాజ్యవరంపరాయాతము లనేకము లున్నవి. చాళుక్యుల
యభిలషితార్థచింతామణి, సంగీతచూడామణులు సామ్రాజ్య
లక్ష్మీవీరీకాతంత్రము మొదలగుగ్రంథము లీ రాజ్యసారంపర్య
సంప్రదాయములను వెల్లడించునవిగా గుర్తింప నగుచున్నవి.
ప్రధానముగఁ బై మూడు గ్రంథములు శ్రీ కృష్ణరాయల రాజ్య
నీతి, రాజ్యతంత్రవిధానములకును, నట్లే తంజావూరిరాజుల రాజ్య
తంత్రరాజ్యనీతివిధానములకును సరిపోలునవిగా నిరూపణ కెక్కు

చున్నవి. రాయవాచకమునను, నాముక్తమాల్యదలోను నున్న రాజ్యనీతివిషయములు చాల సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రమునను, నభిలషితార్థచింతామణిలోను నున్నవి. రాయవాచకమున కృష్ణరాయల దినచర్యాది విధానమునే తంజావూరి రాజులును బాటించిరి. నేటికిని మైసూరురాజ్య మావిధానమును గొంత పాటించుచున్నది. తంజావూరిలో నాట్యశాలాది నిర్మాణములు అభిలషితార్థ చింతామణి, సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రాది గ్రంథోక్తరీతుల ననువర్తించుచున్నవి. ఆయా విషయముల నెల్ల సరిపోల్చి చూపుటకు ప్రత్యేక పరిశీలనము చాల గావలెను.

తంజావూరిగో చెవ్వప్పనాయకుడు, అచ్యుతప్ప నాయకుడు, ప్రధానముగ రాజ్యపాలన స్వాస్థ్యములయం దధికముగా నాదరము చూపిరి. కాని రఘునాథ, విజయరాఘవ నాయకులు శ్రీ. శ. ౧౬౫౦ ప్రాంతములనుండి రాజ్యవై భవానుభవములతో పాటు దేవాలయాదినిర్మాణములు, తదుత్సవాదివిశేషములు, సంస్కృతాంధ్రద్రవిడరచన ప్రోత్సాహములు, తత్కవితాకారములు, సంగీతవిनోదములు, నాట్యవినోదములు, అందు సధికముగ నాంధ్రకవితాగాననాట్యవినోదములు గలవారై యఖిండానంద మనుభవించి, ప్రజాసామాన్యమును గూడ ననుభవింపఁజేసిరి. ఏవంవిధవినోదమునఁ బాల్గొనువారికి నింతరాన్నదాన సత్రములను వెలయించిరి. ఆనాఁడాంధ్రదేశమునుండి సత్కా

మీఁగడ తఱకలు

రముఁ బడయుట కెందఱో తంజావూర్వాదిస్థలముల నేరగి.
రాజాదరము పడసి యక్కడనే నెలకొనిపోయిరి. వారు రచించిన
గ్రంథము లనేకము లున్నవి. ఆ మాఱువుల గ్రంథములు జాబితాల
నిక్కడ ప్రకటించుట నాపని కాదు. అది సుందరమును గాదు.
లభించిన యన్ని గ్రంథములనుగూర్చి విమర్శము నెలయింప
టయు నల్పవ్యవధిలో నంత సుకరము గాదు.

తంజావూర్గ్రంథములలో విశిష్టయోగ్యత గల గ్రంథ
ములను గొన్నింటినిగూర్చి మాత్రమే, విశేషాంశములనే, కొంత
వానినే యిక్కడ వివరింపఁ బూనితిని.

తంజావూర్లో రఘునాథనాయని విద్యావినోదము భోజ
మహారాజువిద్యావినోదమును, గృష్ణదేవరాయని విద్యావినోద
మును దలపించునంతటిది. స్వయము రఘునాథరాయఁడు భోజ
నంత మహావిద్వాంసుఁడు. అతని కుమారుఁడు విజయరాఘవ
నాయకుఁడు మహారసికుఁడు, కవి, మహాదాత, గాయకుఁడు,
పరమవైష్ణవుఁడు.

రాజసభలో నారితేరిన కవిచొడుప్ప రఘునాథరాయని
రాజసభలో —

“శేరుతు నని మాటాడను,

వారిజభవునంతవాని పశమా తంజా

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

పురి రఘునాథరాయని

గారి సుధిను గుండవూపుల గవిచేడపాపా !”

“తను దామె వస్తున్నట్లు,

క్రిమి మెరిసినదాతకడను గమ్మన్నారా

కన్నులందు లున్నట్టికి

ప్రహరణల నమృతేంద్రు రఘునాథస్వపా.”

అనను. ఈనాడు విజయరాఘవనాయని రసీకతను మెచ్చి
యాత్రిని గొప్పపదము రచించెను. అది శృంగారరసగుళికలు.

రఘునాథనాయనాడు సంస్కృతమున గూడ గొప్ప
విద్వాంసుడు. యజ్ఞనారాయణదీక్షితు సంతవానికి కావ్యా
లక్ష్యత నాటకాది సాహిత్యవిద్యలో గురుత్వము నెఱపినవాడు,
అనేకులచే సంస్కృతగ్రంథముల గృతు లందినవాడు, తన
చరిత్రమునే యనేకులు, ఒకచే యనేకవిధముల రచింపగా విని
తనిసినవాడు వయసు దాను కవీశ్వరుడయి సంస్కృతమున
కీర్తి పడెలుగుననే పలుగ్రంథములను రచించెను. అందు రామా
యణభాగము, వాల్మీకిచరిత్ర, నలచరిత్ర ముద్రితము లయి
యున్నవి.

రఘునాథరాయాడు సంగీతమున గొప్ప విద్వాంసుడు డగు
టచే నందు గూడ గొప్పగ్రంథము రచించెను. రచింపించెను.

మీఁగడ తటకలు

రఘునాథనాయని సంగీతసుధ, వెంకటమఖచతుర్దండిప్రకాశ
నాటి సంగీతగ్రంథములు.

రఘునాథనాయనినాటి గ్రంథములెల్ల సంస్కృతాంధ్ర
ములలో శాశ్వతప్రతిష్ఠ గాంచదగినవే కాని తేలికపాఠురచనని
గావు.

ఆంధ్రమునఁ జేమకూగి వెంకటకని గ్రంథములు సర్వ
సహృదయవిదితములే కదా ; ఆతఁడు

“తా రసపుష్పిమై బ్రతిప

దంబును జాతియు వార్తయుం జను

త్కారము సర్గగౌరవము

గల్గ ననేకకృతుల్ ప్రసన్నగం

భీరగతిఁ రచించి మహి మించినఁ

నిక నమ్రు లెవ్వర

య్యా ! రఘునాథభూపరసి

కాగ్రణికిం జెవి సోక జెప్పఁగాఁ.”

అన్నాఁడు. రఘునాథరాయఁడు కృతిగొన్న గ్రంథ
ములలో నైషధపారిజాతీయ మొక్కటి ; తద్గ్రంథకర్త కృష్ణా
ధ్వరి సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్పకవి. ఆంధ్రమునకంటె నఁ
స్కృతమున మఱీ గొప్పకవి. రఘునాథరాయలపేర నాతఁడు
సంస్కృతమున నైదుగ్రంథముల రచించినాడు.

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము.

“ నవరస ‘ శ్రీరఘునాథభూపాలీయ ’
 నామభామాభీష్ట నాయకుండు
 సగస ‘ నైషధపారిజాత ’ కావ్యయకావ్య
 పర్యాస్వయంపరవల్లభుండు
 కల్యాణ ‘ కాముదీకందర్ప ’ నాటక
 కన్యోద్వహనబద్ధకంఠుండు
 అమరుకాహంకారహరి భంగీకశృం
 గాగసంజీవనీకాముకుండు

తాళచింతామణివధూతత్పరుండు
 మంచిజానూతి రఘునాథమనుజనేత!
 తెలియ (తెలుఁగు ?) నైషధపారిజాతీయకృతియు
 నేవు రక్కలచెల్లెలై హెచ్చు ననుచు.

పగడోష ౭ సగయోష
 పగభాషాగహితభూమిపాలకఋషికి
 మారుదుర్వీధిగదర్వీ
 కగగుర్వీడ్యప్రతాపభువనేముషికి.

నాణీనిపుణసభాంత
 ర్వాణి హితసునస్తున హితవాదాన్యకయు
 క్షాణికి బరగిరిచిరుడకృ
 పాణికి రఘునాథభూమిపాలగ్రాణికి.

— నైషధపారిజాతీయము.

వర్ణవస్తువు మంచిదై నపుడు కవి యెట్టివాడయినను
 వర్ణనము ప్రశస్తముగానే యుండు ననుటకు రఘునాథరాయనిఁ

మీఁగడ తఱకలు

గూర్చి వర్ణనలు చేసిన సంస్కృతాంధ్ర కవుల రచన లన్నియు సాక్షులే — విజయవిలాసకథారచన మొక పెడ, దాని స్ఫూర్తిని తరణిక యొక పెడగాఁ ద్రాసులో మలదూఁగ దగిన యోగ్యత కలది రఘునాథరాయవర్ణన.

కృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయని గూర్చి చెప్పిన సద్యసుల ను దాహరింపక విడనాడఁజాలను.

నైషధపారిజాతేహర

నిర్వృత్తిభాసమృతవృత్తి

శ్రేష్ఠగతిప్రబంధము రచించిన

మారిఘనాభశౌం సం

తోపము సందునకొకణకతో

దశదగయశోభితస్యతో

భూషణ మైనయాశ్చర్యకీర్తనానిఁ

బ్రౌఢ నిరూఢ చేసి గాక.

ఘణింఘణింద్రులూ ! రస

భాసవశంపదభావనాగూఢం

ఘణితమదుక్తిఁగోరఁబల గల్గిన

తప్పలు దిద్దరఁచుకొ

దుణ మగుఁబు దూషణ

మదూషణ మా ననువారు గాక త

దుణము గుఁబు దూషణము

దూషణ మా ననువారు లాఘవ

దక్షిణ దేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము.

అలంకారికహాస్య మత్కృతీవరం

బాబానసారస్వత

శ్రీలుం డొరఘనాధశౌరిఁ గవి

హర్షింపంగ నన్యలో పృథా
సూలంభావుకు లైనకొందఱు దృఢ
న్యూత్తోష్ఠతాసూచితో
పాలంభు ల్లనకున్న నేమి కుహనా
హల్లోహలుల్ లోహలుల్.

అబిజితాంకోటినతి

నన్వహ మన్న సువర్ణదానసం
పూజిత విప్రకోటిసుతిఁ
బొందుదు నార్దురు చక్రవర్తులకొ
రాజులఁ జేయునట్టిరిఘు
నాథనృపాలుండె చక్రవర్తియౌ
నీజగమందు నేడు మొద
లిర్వదియిద్దఱు రాజు లెన్నగక.

అయతక్షీర్తిభౌతహరి

దంచలు డంజనలక్షణాభిధో
పాయదృఢప్రయోగపరి
పాటి గృతులో రఘునాథభోజభూ
నాయకు డందు గాక
విగుణస్ఫుటదోషము లాఘుతాక్షఁ
న్యాయజడప్రబంధముల
నందు మనం గల్గనైన నందునే.

మీరగడ తటకలు

స్వయముక్తాత్మకృత్స్థుతుల్ జడులు భా
 మేమంజరికై లింగని
 ర్థముకై గొంత సమానచక్రము క్రియల్
 వైఘంటికాఖ్యల్ నిగి
 స్వయతం గూర్చి కవిత్వ మంచు సభిలకై
 వర్ణింప విద్యతగ్రవి
 ప్రేయ మానాపదవాక్యమాననువచ
 శ్రీవిత్కృతుల్ చిక్కగకై.

— నే సగ్గిపారిజాతీయము.

కావ్యములలో నాశ్వాసాద్యంతిపద్యములున్నను వానిని
 బాఠకులు, శ్రోతలు సంతగా బాటించి చదువుట, వినుట
 యుండదు. ఈగ్రంథమున నా కవి చవిగొల్పుచు జడువను, విని
 పింపను సముత్సాహపఱుచుచుండును.

కృష్ణాధ్వరి రచించినరఘునాథభూషాలీయాని గ్రంథము
 లయిదును సంస్కృతగ్రంథములు. అందురఘునాథభూషాలీయ
 మలంకారశాస్త్రగ్రంథము. దాని వ్యాఖ్యాన మొక యతీశ్వరు
 డానాంజనేయరచించినాడు. కడమగ్రంథము లిప్పుడు గానరాని.
 సంస్కృతిమున గొప్ప గ్రంథకర్త యగుకృష్ణాధ్వరి రఘునాథ
 రాయఁ డాంధ్రకవిత నధికముగా నభిమానించు నని యాతని
 వినోదపఱుచుటకై పరిమోక్షుకలతోఁ బ్రయత్నించి యతి
 ప్రౌఢముగా వాంఛకవితారచన నలవఱుచుకొని యీగ్రంథము

రచించినాఁడు. నైషధపారిజాతీయ మాముక్త మాల్యదరచనమును దలపించుచు గూఢప్రాధశబ్దార్థశ్లేషాలంకారచిత్రితమై యొప్పురుచున్నది. రాఘవపాండవీయము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము సీగ్రంథమునకు మేలుబంతులే యయినను నా గ్రంథముల సీతఁడు గ్రంథరచనోపక్రమమున మాత్రమే యనుకరించె ననవచ్చును. కవి తానే దీనిని వ్యాఖ్యానించియుండిన బాగుగా నుండెడిది. పెక్కెండ్రకు ముందే యథామాతృకముగా దీని ప్రతి వ్రాయించుకొని సవ్యాఖ్యానముగాఁ బ్రకటింప నుత్సాహపడితిని గాని పెక్కుచోట్ల శ్లేషచమత్కృతి దుర్గ్రహముగా నుండుటచే నింతదాఁక దానిని ముగింపజాలకుంటిని. కుదిరినంతవఱకు కయిన లఘుటీక గూర్చి ప్రకటింపవలెను. దీనిని బ్రకటించుటలో కృష్ణాధ్వరిమీఁది గౌరవము గాని, శ్లేషకవితమీఁది యాదరము గాని, యముద్రితగ్రంథప్రకటనముమీఁది యాత్మస్వకము గాని కారణములు గావు. మహనీయుఁ డయినరఘునాథరాయలమీఁది యాదరమే యేతద్గ్రంథప్రకటనమునకు నన్నుత్సాహపఱుచుచున్నది.

ఈతని గ్రంథములోని రచనాచమత్కారములు గొన్ని చూపుదును. కథారంభపద్యము.

“ బలభద్రస్థితివైరివర్గము నడం
పక్ష సత్యభామాదులు

మీఁగడ త్రిటకలు

జ్వలసామ్రాజ్యభ్రాంతి నలునఁగా

శౌర్యాఖ్యచే మాగధా

దులు దీర్ఘానతవర్ణతం లలగ నె

వోషిత్రాత్రికుఁడ

నలభూమిపతి గారివించె మహిని

న్యాయంబునక రుక్మిణి.

— నై నధపాదజాతీయము

ఇందు నాల్గవ చరణమున రెండవములకు పరివర్తనము నల—అల, 'న్యా' యతి కలదు. బలభద్ర, సత్త్విభామాదులు, శౌర్యాఖ్య, మాగధాదులు దీర్ఘానతవర్ణ త్రి, నై నధపాదజాతీయము, మహిని రుక్మిణి—వదములు రెండవములకు గుదురుపడునని.

“అకార మన్నమణిగిరి

రాకన్నెల చూచు సొంపు రా నీమబున

వ్యాకుల నప్పురి బుణ్య

శ్లోకుఁడు గనె భావికుశలమూచిననుండై.”

“పాద మూచినచోట బగదాలధగిధగ

లింపారఁ బుటికల నింపవచ్చు

గలు సోకినచోట గంపులచకచకల్

సొంపార గంపల ముంపవచ్చు

నంగ మంటినచోట నవరంధ్రధగిధగల్

పొంగార గాడల బోయవచ్చు

నిక్కి చూచినచోట నీలాలనిగనిగల్

నిండారఁ గణబాల నింపవచ్చు

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

నాత్మభూయత్న రుచితమోహోరివిభవ
పూరమాటోప మేజాడఁ బొగడువాడ
నిందజాలంబో మాయయో యెఱుంగ నైనఁ
జూడఁ గలుగుట మామకసుకృతఫలము.”

* * * *

“వచ్చివాడమ్మ నీ వాంఛితాభిలప్తార్తి
వైభవంబున దేవవల్లభుండు
చనుదెంచెనమ్మ నీ సౌభాగ్య ములరింప
వర తేజమున హవ్యవాహనుండు
జేంచేసెనమ్మ నీ వేడుక లీడేర
దాక్షిణ్యవర్తన ధర్మరాజు
ప్రాపించెనమ్మ నీ భాగ్యంబు ఫలియింప
రిత్నసంపద సింధురా జటంచు
వలపు దెలియంగ నమరశంభవులు దెలుప
విశ్రవరసూక్తి విద్యుతజీవితఫలంబు
స్వామ్యవర్తనమహిమ నన్నులవిభుండు
హరిదయావహమూర్తి గా కన్యఁ డగునె?”

రఘునాథరాయని కుమారుండు విజయరాఘవనాయఁడు
చాల రసికుండు. సంగీతసాహిత్యకవితాగాననాట్యనాటకవినోద
పరాయణుఁ డగుటే కాక వైష్ణవమతై కాభిమానహామితృఁడై
విష్ణ్వలయములకే విశేషవై భవముగల్పించుచు వెలుంగొందెను.
అతని కాలమున ఆంధ్రకవితారచన శృంగారరసై కమయమై
వలుచుబడినది. గుజిలీపుస్తకములలోఁ బెద్దిదాసుచరిత్ర మని యొక

అప్పుడంతయు ముద్రితమై దొరిగినట్లున్నది. అందుచేత భావానుభవము పెద్దదాను. విజయరాఘవనాయకుని నాటివాడని అతడు విశేష భక్తుడు. విజయరాఘవనాయకుని జాతిని గూర్చి చెప్పి గూర్చి నేషమును గాడిదకుం గల్పించి యున్నారేమిటనువనానాచితము! అభక్తుని సంకీర్తనములును, రాయని మనుకీర్తనములును నాలక్ష్మకృతిలోఁ గానవచ్చును. భక్తులొకని పట్ల చరిత్రానిమిట చేతనే యాతని రాజ్య మంతరించె నని గూడ చెప్పుకొన్నట్లున్నది. అందెంత సత్యము గలదో కాని యాతడు సంగ్రహసాహిత్యాది లోలుఁ డగుట తథ్యము. అతని నాటిస్మృతులు చాల యుత్తమములు. రఘునాథనాయని చరిత్రము నాతడు ద్వైతకావ్యముగా రచించినాడు. ఇప్పటి కించుమించుగా నలువదియేండ్లకు ముందు నే నాయాగ్రంథములెల్లను బరిశీలించి ముఖ్యాంశములు వ్రాసకొని వచ్చితిని. రఘునాథరాయచరిత్రమందలి తంజావూరి రాచమగరి వర్ణనాదులఁ బట్టి యాయా రాజసభాదిష్ఠానములను గుర్తించి యప్పు డక్కడి పండితులకుఁ బ్రజలకు వాని నెఱుకపెట్టించి వచ్చితిని. తంజావూరి యాంధ్రరాజుల చరిత్ర మని పుస్తకముగా నాయావిషయముల సంగ్రహమును బ్రకటించితిని. ఇప్పటి దివి రణములోని విశేషములనే యిందు వెల్లడించుచున్నాను. విజయరాఘవనాయని నాటి యక్షిగానములలో రచనాచమత్కృతులు కొన్ని :

దక్షిణదేశముందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

విజయరాఘవుని పట్టంపుకవి యైనకామర్పు వెంకటపతి
సోమయాజి 'విజయరాఘవచంద్రికావిహారి'ను—

చోళదేశవర్ణన

కాపు సొంతురు చోళదేశము, దివ్య
కావేరీవారిప్రకాశము ;
నవరత్నము లున్నచోళము, సు
నాయకరాజ్యసంకాశము ;
చెఱుకురాజనంపుటైరులు, కాపు
సేమము గలిగినయూరులు,
తీగముగాఁ బ్రవహించు నేలులు, చోళ
దేశంబున వెదకొనుటలు.

ఆ రాజ్యగమకు మంజీరము, అల్ల
అమరావతికన్న సాగము
భూగమణీమణిహారము, తంజ
పురము సంపదలకొటారము.

నవరత్నంబుల పేటలు, దివ్య
నారికేళంబుల తోటలు,
నవగణ నేసినకోటలు, వీట
నగనులు నూతానుకోటలు.

కలరాయనిమీఁది యేలలు, చాల
పర్ణింప నేర్చినబాలలు

మోక్షాగ్రహ తాతకలు

విలసిల్లునాటఁ శాలలు, అందు
 వింతనింతలు కృష్ణలీలలు
 పరులను గల్పింపజాలు, మెచ్చ
 పాలింతురు దినరాజులు
 సరిలేని విద్యాభోజులు, వీట
 సడిసన్న రాజాధిరాజులు.

ఆ రాజధానికి రాజై రాజ్యురాజచంద్రుని నానిని పట్టం
 పుంగవి యేమని కొనియాడుచున్నాడు—

శ్రీరామగోపాల సేవచే జాల
 బేరు గాంచినతీడు విరుదుమన్నెడు
 లక్షజాన్వితుడు కళావతీసుకుడు
 దాక్షిణ్యశాలి యుక్తమరాజమూలి
 రణముల జగజెట్టి రఘునాథుపట్టి
 గుణరత్నములదీవి గురుజన సేవి
 బహుదానపరుడు భూపాలశేఖరుడు
 సహజకీర్తిహ్నాత్రి సర్వజ్ఞమూర్తి
 రతులకు రతిరాజు రాజుల రాజా
 వితరణగుణహారి విభవజంభూరి
 జగదుపకారి బైష్ణవమతోద్ధారి
 తగవుల వీడు చింతామణి జోడు
 నీతికి మాంధాత నియమసంధాత
 జాతివార్తల మేటి శౌర్యకీరీటి
 సరసుండు నెఱజాణ చక్కనివాడు

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

పగమన్న స్థువులచేపట్టుకుంచంబు
 బాహువిక్రమశాలి భరతకోవిదుఁడు
 సాహిత్యభోజుండు సంగీతవేది
 కోరినవారికిఁ గొంగుబంగారు
 చేరుచుమేరు వాక్రీతవర్ణమునకుఁ
 బేదలపాలింటి పెన్నిధానంబు
 వేదకోవిదులకు వెలలేనిసామ్యు
 పలికి బొంగనిరాజు పరమవివేకి
 నిలుకడ గలవాఁడు నిత్యాన్నదాత
 పట్టభద్రుండు కృపాసముద్రుండు
 చుట్టలనురభి రాజుల మేలుబంతి
 వరదరణాగతవజ్రపంజరుఁడు
 నరులపాలింటిపున్నమచందమామ
 ఏకవీరుండు జగదేకవదాన్యుఁ
 డాకారమస్మధుం డసమసాహనుఁడు
 మానినీనూతనమకరతీతనుఁడు
 భానుసమానుండు పరతత్వవేది
 అనుమానమునఁ దేలి యావనమాలి
 చనవరి యిల్లాలిచనుబాలుఁ గోలి
 పెరిగినయన్నగోభిలమానికన్న
 పరతత్వయచి గన్నపాయంపుమిన్న
 విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
 భుజబలకంసారి పూర్ణసంహారి
 అన్నిట నవధాని యారాజధాని
 మన్ననతో నేలు మహి మేలు మేలు.

మీఁగడ తఱకలు

[విజయరాఘవ నాయకుని విప్రనారాయణచరిత్రమున నందము]

హరిభక్తి దప్పింతునా నానా

ననురక్తి గప్పింతునా

పరమపాపను డీబాపడునిను జూచి

పడసేవాడు గాడే, ఓ చెల్లె

విటునిగా నడపింతునా దాసరి

నటపలు విడిపించునా

కటకట నీ కింత గగ్గ మేల నీ

డటువంటివాడు గాడే, ఓ చెల్లె

గీతము వినిపింతునా మరునికై

జీతము కెనయింతునా

నాతిరో హరికీర్తనకు జొక్కువాడు

నీ గీతమునకు దక్కునా, ఓ చెల్లె

అడపము గట్టింతునా వానిచే

మడుపులు చుట్టింతునా

గడిచేరి చలికేవు కైంకర్యపరుడు నీ

కడపము గట్టునట్టే, ఓ చెల్లె

[వదం, కాంభోజరాగం, అటతాళం]

చదివేది దివ్యప్రబంధము, మాకు

పైపదు సంసారబంధము

ఎద నుండు హరిభక్తి గిగంధము యో

గీంద్రులతోనే సంబంధము

మాతో మీ కేటి మాటలు, విన

బాతి గాదు మీ పాటలు

దక్షిణ దేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

భవనంబులు పర్వతాలలు మా
 పాటలు హరిమిదియెలలు
 తగిలి యుందురు ముక్తిబాలలు మా
 దాపురములు హరిలీలలు
 మే మున్నయూరు శ్రీద్వారకా ముక్తి
 కామినిపై నె మా కోరిక
 స్వామిభక్తి మాకు చేరికె వో
 కోమలి నీ విక పూరకే, పోవే
 ఆలుబిడ్డల పొందు కోరము మేము
 కోరేది హరిభక్తిసారము
 నీలవర్ణని గొల్చువారము మీ
 యాలాపములు విన నేగము
 పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
 పరిధానములు నారచీరలు
 సరిపోవు మీకు మా మేరలు మా
 సంగడివాండ్లు పక్షిరులు.

* * * *

శంపాలతలు నటింపఁగఁ
 దుంపురులై చినుకు లగుచుఁ దోరణ లగుచు
 జంపకగంధి చలింపఁగ
 సంపాజాలంపువాన లప్పుడు గురినెన్.

* * * *

తాటోటు బాపనదాసరి నీవు
 తోటపసుల్ నేనీ తొడు నెల్ల మాని

మీఁగడ తటకలు

వోరి మాయంటి కెందుండి వచ్చితివి
పూరకే నాబిడ్డ యోజలు చెఱిచి.

*

*

*

*

తిరుమణి యేమి నీ తిరుచూర్లు మేమి
కరమున శంఖచక్రంబు లిజేమి
దాసరితన మేమి తాపడా లేమి
నీసరివా రెల్ల నినుఁ జూచి నవ్వ
జడియక రావణసన్యాసి వగుచు
నడుచుచున్నావు స్తవ్యవ్రుడవా నీవు.

[వదం, కాంభోజి, ఆటతాళం]

ద్రావిడవేదము చదివినవాడనే
ధవళాక్షి నీవు న స్నేహవే
ద్రావిడవేదము చదివినవారు కం
దర్పిని వేదము నిందురా
అంగన నున్నార దళిగ ప్రసాదమూ
పొంగలి చవిగొన్నవాడనే
పొంగలి చవిగొన్నవానికి వనితల
యెంగిలి చవి మనసాయనా
ఆరామక్షంకర్య మాచరించి మ
న్నారని గొలిచినవాడనే
ఆరామక్షంకర్య మాచరించువాని
కీరామక్షంకర్య మేలయా

దక్షిణ దేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము.

నలున మన్న రుపాదతులసీదళములు
 శిరిసున ధరియించువాడనే
 శులసీదళములు ధరియించువానికి
 తొలుతటి ముడిపువ్వు లేలయా.
 [పదం. శంకరాభరణం]
 అయ్యయ్యో నిను నమ్మవచ్చునా, యి
 పైతే దైవము మెచ్చునా
 నీయందు వేటు లేనైతిగా, నేను
 నిను నమ్మి యిటు బేలైతిగా
 బాస లిచ్చి తప్ప నంటివి, నా
 భావ మెల్ల జూఱగొంటివి
 ఆని జూపి వద్ద నుంటివి, ఇంత
 దోస మేల కట్టుకొంటివి
 బెల్లించి యెడబాయ నంటివి, అట్టు
 తల్లిమాటలే వింటివి
 తెల్లని వెల్లూపా లొనా, ఇట్లు
 కల్ల లాడితే మే లొనా.

* * * *

పై విధమున విజయరాఘవనాయని రచనలు, నాటి కవ
 యిత్రులయు, కవులయు రచనలు, పలుకుపాంకము, పాల
 భ్యము, మృదుపాకము గల వయినను, బరువము దప్పిన పచ్చి
 శృంగారముతో గోవాళ్లను ద్రోవ దప్పించునవిగా నున్నవి.

మీగడ తటకలు

యక్షగానములే యం దనేకములు. తులనానాథి నాటక భావనా
నా యక్షగానములను బిరుదుపూత్ర లభివలయునునారు. విజయ
రాఘవనాయనిగా రాయా బిరుదుపూత్రులని శారదాధ్యక్షుని
లొనఁగి సత్కరించుచుండునారు. అంతయు నెఱుఁగించుచును,
పాటలమయముగా విజయరాఘవనాయుని స్తోత్ర విగాఢ్యము,
నాయకరాజులతర్వాత నచ్చినమహాగాస్త్యరాజులు గూడ నీ
యక్షగానవిసోదములలో మునిఁగి వేలుచుండునా నమఁచి వా
నాళ్లలోఁ గూడ వెలసినయక్షగానము లనేకములు లోకాల్ గలవి.

రఘునాథరాయలవారి నాటి రచనలే తులనానాథి రచన
లలోఁ బ్రశస్త మయినవి. రఘునాథరాములు, పేనుకూ
వెంకటకవి, కట్టా వరదరాజు, ముకుందయోగి, శ్రీకృష్ణశర్మ,
చెంగల్వ కాళయ, చల్లపల్లి రంగస్వామి, వెంకటాచలమూర్తి,
మొదలగువారి రచనలు తంజావూరురాంధ్రరచనలలో ముద్దులనవి.

అన్నింటిలోను కట్టా వరదరాజు ద్వినదరామాయమును
ముద్రితమై ముందర వెలయఁదగినది. అతని శ్రీరామాయా
త్మ్య మొక్కటే ముద్రిత మయినది. సురసుభాగనాథరాము
సమగ్రముగా దొరకకున్నను ముద్రింపఁదగినదే.

* తంజావూరులైబ్రరీవా రిటీవలనే దీనిని ముద్రించిరి.

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

కవిత లంటే విసువు పుట్టే

కాలమున శృంగారరచనల

దవిలి యేదే వ్రాయబోతే

తారుమారు లవుకా

అవకతపకలు నా నికేమో

అవును, గావున రసికయువకులు

సవరణలతో సయిరణలతో

జడువుకొనవలయుకా.

- - - - -

కొలచెలముద్ర

బహుమహాగ్రంథములకు వ్యాఖ్యాతయై పరిష్కృతసార స్వతముద్రను విప్పి చూసినమల్లినాథసూరి యింటిపేరు—కోణాచల, కొలచల, కోలచర్ల, కొలచలను—అని యిన్ని పేరులు వ్రాతప్రతులలోను నచ్చులోను వాడుకలోను గానవచ్చుచున్నది. పలువురు పండితు లీపేర్లు గలగ్రామములుగార్చి చర్చించియున్నారు. ఒకరు కోణాచలమును మరొకములు దువెడకి కనుగొనిరి. ఇంకొకరు ‘పండుపాడు’ అను గ్రామనామమునకు గీర్వాణీకరణ మనిరి. మఱొకరు కన్యాశుమారినిగ నున్న కొలచర్ల యనుగ్రామ మగునో యని యధికముగాఁ బరిశోధించిరి. ఇదమితథ మని యిదనఱు జరిపినపరిశోధనలవలన నిర్ధారణ మేర్పడలేదు. నామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ కొలిచిన అన్నార్య, యం. ఎ. గారు ఈ విషయమును గూర్చి యాసక్తితో పరిశోధించియున్నారు. వారియింటిపే రగుకొలిచిన మల్లినాథసూరి యింటిపేరి వికారమే యగు నని వారు తలంచినారు. కోణాచలము శ్రీనివాసరావుగారు మొదలగువారు దమయింటిపేర్ల మల్లినాథసూరియింటిపే రని తలంచిరి. నీ రిద్వరును జేలుగాణ్యలే యయినను గోత్రభేదము గల దంట. ఒంగోలు ప్రాంతములందుఁ దెలుగాణ్యులలోనే కొలచలను యని యింటిపేరు

గలవారు గూడఁ గలరని వినుచున్నాను. వీరిలో మల్లినాథ
సూరి వంశపరంపరలోనివా రెవ్వరగుమరో నిర్ణయింపఁదగిన
యాధారములు కానరావు. మల్లినాథసూరిగోత్ర యేమో
మనకుఁ దెలియరాలేదు.

చంపూరామాయణమునకుఁ బదయోజన మనుపేర మన
మల్లినాథసూరివంశజుఁడు నారాయణపండితుఁడు వ్యాఖ్యాన
మొకటి రచించెను. వీరికాశ్లోకములను బట్టి చూడఁగా
నాతఁడు మనయెఱుకలో నున్నమల్లినాథసూరి కెనిమిదవ తర
మువాఁ డగుచున్నాఁడు. అతని వీరికాశ్లోకముల నాధారపఱుచు
కొని ప్రధానముగా నీ వ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. అశ్లోకము
లివి:—

కొలచెల్మాన్వయాద్ధీందు ర్మల్లినాథో మహాయశాః
శతావధానవిఖ్యాతో వీరరుద్రాభివర్షితః
మల్లినాథాత్మజ శ్రీమాన్ కపర్దీమంత్రకోవిదః
అఖిలశౌతకల్పస్య కారికావృత్తి మాతనోత్
కపర్దితనయో ధీమాన్ మల్లినాథోగ్రజ స్సత్రుతః
ద్వితీయ స్తనయో ధీమాక్ పెద్దిభట్టో మహోదయః
మహోపాధ్యాయ ఆఖ్యాత స్సర్వదేశేషు సర్వతః
మాతులేయక్రతా (కృతా) దివ్యే సర్వజ్ఞా వాభివర్షితః
గణాధిపప్రసాదేన ప్రోచే మంత్రపరాన్ బహూన్
వైషధశ్శృతిమచీనాం వ్యాఖ్యాతాఽఘో జగద్గురుః

మీఁగడ తఱకలు

పెద్దిభట్టసుతఁ డ్రిమాన్ పునాగి స్వామిసంజ్ఞకః
 ప్రతాపరుద్రయాభ్యానవ్యాభ్యాతా కిచ్చసగ్రిమః
 తనయా స్తస్య చత్వానః మాహాదేవ స్త్రీభాగ్రిమః
 మాహాదేవాత్మజః శంభు స్సప్తప్రకృతుభిః నిష్టవాన్
 తతో విశ్వజితం కృత్వా యజ్ఞం సగ్విష్వపక్షిణమ్
 శంభుయజ్వాత్మభూః ర్థిమాన్ భాస్కరో భాస్కరద్రుభః
 శ్రీనాగేశ్వరయశోభ్యా భాస్కర స్యాత్మసంభవః
 పుత్రాః పౌత్రా శ్చ నాహితాః చత్వానః జేపవేదినః
 జామాత్రుకోఽపి చత్వార వేదై ర్మన్వంతితాభ్యుదయః
 సర్వతోముఖపద్మాస్తై స్సర్వక్రతుభి రప్తవాన్
 తస్యాత్మజః కొండుభట్టో ద్వివీర్యో వేదవిత్కవీః
 శ్రీనాగేశ్వరయశోభ్యుః కొండుభట్టసుతః స్పృహః
 నరసక్రాభ్యుదయాశ్చ శ్రీనాగేశ్వరయశోభ్యుః
 వారాయణేన పుష్కరా కలచెల్మాన్వయేందువా
 చంపురామాయణాభ్యుస్య ప్రబంధ స్యానువారీః
 వికృతిః క్రియతే క్రేమా యథామతి సమాసితః

మీఁదిశ్లోకములందు వారియింటిపేరు “కొలచెలమ” వా
 రని యున్నది. ఈవంశమువారికి ఓరుగల్లు రాజధానిగా రాజ్య
 మేలిన ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తిగోను రాచకొండ రాజధానిగా
 రాజ్య మేలినసర్వజ్ఞ సింగభూపాలునితోను సంబంధము గల దని
 యీశ్లోకములు చెప్పుచున్నవి. వీరియింటిపే రగుకొలచెలమ
 గ్రామముకూడ నక్కడను జేరువగా నుండఁదగును. కొలచెలమ

గ్రామనామ మని — యది యోరుగల్లు రాచకొండల చేరువను
గలదని — యీక్రింది వెలుగోటివారి వంశప్రశస్తిపద్యములు
చెప్పుచున్నవి—

సగర్. వీరుం డా యాచప్పశ్రీవిభుడు.....ఘోరాజి
ధాటిఁ జెల్లం గొలచెలమపురీఘోటికాశోటిఁ దెచ్చెన్.

సీ॥ కొలచెల్మకాడను బలియుడై తురకలఁ గొట్టి యశ్వములను బట్టినాడు

ఇట్లు చూడఁగాఁ బురాణములందలి కోలాచలము గాని
శ్రీకోలాచలం శ్రీనివాసరావు మొదలగువారు నిశ్చయించిన
పందిపాడు గాని కన్యాకుమారికడ నున్న కొలచెల్ల కాని మల్లి
నాథసూరి యింటిపేరుగా నేర్పడిన గ్రామము కాదనవచ్చును.
ఇంటిపేరు కొలచెలమ యని నిర్ణయించుకొందము.

కొలచెలమ మల్లినాథుడు.

ఈయన శతావధానము చేసి విఖ్యాతిఁ గాంచినవాడు.
నేటి కాలమున నస్మద్గురువర్యులు శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరు
లఖండప్రతిభతో నాచరించుచున్నట్టియు — నాంధ్రదేశమందే
విపులప్రచారము గల్గినట్టియు నీశతావధాన మానాఁ డిమల్లినాథ
సూరి నిర్వహించినాడు. మనకుఁ దెలియవచ్చిన శతావధాన
చతురులలో నెల్ల నీతఁడే ప్రాచీనతముడు. అద్భుతప్రతిభా
ప్రదర్శక మైన యాశతావధానచాతుర్యమునకు మెచ్చి కాకతీయ

ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి మన పండిత సరమేశ్వరునకుఁ గనకాభిషేక సత్కారము గావించినాఁడు.

సామ్రాజ్యలక్ష్మీసీతకాంత్ర మని యొక గొప్పతంత్ర గ్రంథము తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారమందున్నది. అందు రాజధర్మములు వారి దినచర్యాదులు మిక్కిలి సుక్ష్మగాఁ బ్రశంసించబడినవి. రాజాస్థానమునఁ బండితగోష్ఠి నెల్లు నెఱప వలయునో — విద్యద్వివాదము నెల్లు సుదాపవలెనో — జయించిన వారి కెట్టిసత్కారము కావింపవలెనో యందున్నది. విద్యద్వివాదమందు విజయ మందినవారికిఁ జేయఁదగినసత్కారములలోఁ గనకాభిషేక మొకటి. అభిషేకించిన స్వర్ణముద్రితాదుల నష్ట డచ్చటికి విచ్చేసియున్న పండితులకుఁ గవులకుఁ దదితరులకుఁ బంచిపెట్టవలె నట ! స్రావీనపండితగాఢలను బరిశీలింపఁగా నీకనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవా రాంధ్రులే పెక్కు రగపడుచున్నారు. ఈ వంశమువాఁడే యగుపెద్దిభట్టు, శ్రీనాథుఁడు మొదలగువారు.

ఈ మల్లినాథునికొమారుఁడు కవర్తి. ఈతఁడు శ్రోత సూత్ర కారికావృత్తికారుఁ డని, మంత్రవేత్త యని చెప్పఁబడినది. కవర్తిస్వామి వైదికబృందమునకు సుపరిచితుఁడు. ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రాదులకు భాష్యములను రచించెను. కవర్తికారిక లని చెప్పఁబడెడుగృహ్యకారికలను రచించిన కవర్తిస్వామి

యీతఁడే కావలెను. కపర్దిస్వామి గ్రంథము లివి తెలియ
వచ్చుచున్నవి. ఆపస్తంబగృహ్య సూత్రభాష్యము, ఆపస్తం
బగృహ్యపరిశిష్టభాష్యము, ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్రభాష్యము,
దర్శపూర్ణమాసభాష్యము, భారద్వాజగృహ్యసూత్రభాష్యము,
ఆపస్తంబగృహ్యకారికలు. ఇందు ఒకటి రెండు కంటె
నెక్కువగ్రంథము లుచ్చపడలేదు. ఈతఁ డాంధ్రుఁడు,
కోలచెలమవంశమువాఁడు నగుట యిదివఱకుఁ బ్రఖ్యాతముగా
నెఱుకఁపడినవిషయము కాదు. ఈయన కిద్దఱు కుమారులు. పెద్ద
వాఁడు మల్లినాథుఁడు. జ్యేష్ఠుఁ డగునీమల్లినాథుఁడు విద్వాం
సుఁడుగాఁ జెప్పఁబడలేదు. కనిష్ఠుఁడు సెద్దిభట్టు. ఈతఁడు
మహోదయుఁ డని — సర్వదేశములందును మహోపాధ్య
యుఁడుగా విఖ్యాతిఁ గాంచె నని — సర్వజ్ఞ (సింగ) భూపాలు
నిచేఁ గనకాభిషేకసత్కారము గాంచె నని — గణాధిపప్రసాద
ముచే ననేకమంత్రములను [?] జెప్పె నని — నైషధాదికావ్య
ములకు జ్యోతిషగ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు రచించె నని — చెప్పఁ
బడినది.

కోలచెల మల్లినాథకృతులుగా నా నైషధాదివ్యాఖ్య
లను వానిగద్యములనుబట్టి మన మిప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాము.
కాని యిప్పుడుదాహరింపఁబడినశ్లోకము లాగ్రంథములు రచించి
నవాఁడు మల్లినాథుఁడు గాక యాతనితమ్ముఁడు సెద్దిభట్టారకుఁ

డని చెప్పుచున్నది. లోకమునఁ గూడఁ బెద్దభట్టు గ్రంథిని యనియు నాతఁడు తన గ్రంథముల నన్నగా రగుమల్లినాథునిపేరఁ బ్రకటించె ననియు నిద్వత్పరంపరినుండి యైతిహ్య మొకటి నిన వచ్చుచున్నది. అట్లు ప్రకటించుటకుఁ గారణముగా నీ క్రిందికిఁ గూడ నున్నది.

“మల్లినాథుఁడును పెద్దభట్టు నన్నదమ్ములు. మల్లినాథుఁడు మందబుద్ధి గలవాఁడు. పెద్దభట్టు పెద్దబుద్ధి కలవాఁడు. వీరు నివసించు గ్రామముచేరున నడవిలో నొక యోగీశ్వరుఁడు నివస్సు చేసికొనుచుండెను. మందబుద్ధి యగు మల్లినాథుఁడు తత్పరతతో నా యోగీశ్వరుని శుశ్రూషించుచుండెను. పెద్దభట్టును సక్రిత్రుగా సందర్శించుచుండెడివాఁడు. మల్లినాథుఁడు తొక్కుడు కార్యవశమున గ్రామాంతరమున కిరిగెను. అన్నగారిచే నాజ్ఞప్తుడై యప్పుడు పెద్దభట్టు యోగినారాధించుచుండెను. అది యా యోగికి నిర్యాసకాల మయ్యెను. మల్లినాథుఁడు దగ్గఱ లేఁ డయ్యెను. తన కిన్నాళ్లు చేసిన శుశ్రూషకై యాయోగి మల్లినాథునకు సారస్వతము నుపదేశించి యుద్ధరింపఁ దలంచెను. కాని యట్లు తటస్థింప దయ్యెను. అప్పుడు సేవించుచుఁ జెంత నున్న పెద్దభట్టును జూచి మీయన్నకుఁ జేయఁ దలంచుకొన్న యుపదేశము నాతని యసన్నిధిచే నీకుఁ జేయుచున్నాను. దీనిఫలము మీయన్న

గారికే చెందఁజేయుదువు గాక యని యొక మంత్ర మునదేశించి యాయోగి సిద్ధిపొందెను. పెద్దిభ ట్టంతతో మహాహాధ్యాయుఁ డయ్యెను. గుర్వాజ్ఞచొప్పున నాతఁడు తాను రచించిన గ్రంథ ముల నన్నింటిని నన్న గా రగుమల్లినాథునిపేరనే ప్రకటించెను. ” ఈ కథ మీఁదిశ్లోకములకుఁ దోడు పలుకుచున్నది.

మల్లినాథుని వైదుష్యము

గ్రంథములందు మల్లినాథుఁ డని పేరున్నది. కావున నాపేరే నేర్పొనియెడను. ఈయన స్వతంత్రగ్రంథము లంతగా రచించినట్లు కానరాదు. హెచ్చుగా వ్యాఖ్యాన గ్రంథములే యగనడుచున్నవి. రఘువంశ కుమారసంభవ మేఘసందేశ కిరాతూర్జునీయ శిశుసాలవధములకుఁ బంచకావ్యము లన్న పేరు కల్గుటయును, సంస్కృతభాష నభ్యసించు విద్యార్థు లీగ్రంథము లనే ప్రధానముగా నారంభించి చదువుటయును, సుగమము లైన మల్లినాథవ్యాఖ్యలు వెలసినతర్వాతనే యేర్పడిన క్షేదని కొందఱు తలంచుట కలదు. కాని, తార్కికరక్షిణీకలో మల్లినాథుఁడే “స్ఫుటికృతం చైతదస్మాభిః పంచకావ్యటీకాసు” అనుటవలన నాయననాటికే యీగ్రంథములకుఁ బంచకావ్యసంజ్ఞ కలదని యేర్పడుచున్నది. ప్రధానముగా విద్యార్థు లీగ్రంథములనే చదువుటకుఁ గారణము మల్లినాథవ్యాఖ్యలు కావచ్చును.

రఘువంశాది కావ్యములకు మల్లినాథుని భార్యకాలమున పదులకొలది వ్యాఖ్యలున్నవి. కాని యాయనవ్యాఖ్యలు వెలసినతర్వాత వానికిఁ బ్రచారము ల్గవడి. ముద్రణమునకు రఘువంశాది కావ్యము లేనియాకాలముననే మన మల్లినాథుని వ్యాఖ్యలు లాఠికి శీతాచలము వ్యాపించినవి. ఇట్టి వ్యాఖ్యకే వాని ఘనతఱక కారణము. ఇది యాంధ్రు లభిమానింపఁదగిన విషయము. “దుర్బోధ మయినపట్టును — స్పష్టార్థము — అని లెవారు. స్పష్టార్థ మగుపట్టును వ్యర్థముగా దీర్ఘసమాసాదులను విస్తరింతురు. అస్థానమున ననుపయోగము లగుపట్టుములచే భ్రమము కలిగింతురు” అని కువ్యాఖ్యాతలను గుర్తించిన భోజునిత్రోవ నీతఁడు చక్కఁగాఁ ద్రొక్కినాఁడు. “ఇహ స్వయముఖే నైవ సర్వం వ్యాఖ్యానుతే మయా నామూర్తిఖ్యతే కించిన్నానపేక్షిత ముచ్యతే. అస్వయముఖముననే సర్వమును వ్యాఖ్యానము చేయుదును. మూలములేనిది కొంచును కూడ వ్రాయను. అనావశ్యక మయినది చెప్పును” — అని మల్లినాథుని శపథము. కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకును నింక నితరశాస్త్రగ్రంథములకును సమర్థము లయినవ్యాఖ్యలు రచింపఁబూనువానికి ప్రాచీనము లగుసర్వవిద్యలందును సంపూర్ణ పరిజ్ఞానము కావలసి యుండును. కణాద గౌతమ తిర్కము లందు — పూర్వోత్తరమీమాంసలందు — వ్యాకరణమందు — సాం

ఖ్యమూగములందు — జ్యోతిషమందు — నిక నితరవిద్యలందు — మల్లినాథుడు మహాసండితుడు. పదవాక్యప్రమాణపారా వారసాగీణుఁ డని — మహాసాధ్యయుఁ డని — యాయన బిరుదులు. “కోశనా నాచార్యః” అన్నట్లుగా నెన్నివిద్యలభ్యసించినను బ్రసక్తి కల్గినప్పుడు పరిశోధించుటకుఁ దగినంత గ్రంథసంచయము కూడ నుండినఁ గాని సర్వంకష మగువైదుష్యము సమకూడదు. మల్లినాథుడు తనగ్రంథములందు ననేక ప్రాచీనగ్రంథముల నుదాహరించెను. అన్ని గ్రంథముల నాతఁ డెట్లు సంపాదించెనో యాశ్చర్యవహముగా నున్నది. పూర్వులు పరంపరగా గొప్పవిద్వాంసు లగుటచేత వారువారాఁజ్జించిన గ్రంథసంచయము కొంత యింటనే యాయనకు లభించి యుండును. అది గాక కాకతిరుద్ర సర్వజ్ఞసింగభూపాలుర సంస్థానములతో నంబంధ ముండుటచేత నక్కడి సరస్వతీభండారములును దొరకియుండును. ఈయన తన వ్యాఖ్యలం దుదాహరించినగ్రంథము లనేకము లిప్పుడు లభించుట లేదు. కొన్ని యిట్టివని కూడఁ దెలియరాక యున్నవి. ఉదాహరణముగా నొకటిరెండు తెల్పెదను. సంగీతశాస్త్రవిషయములు వచ్చినప్పు డీయన వ్యాఖ్యానములందు ‘తథా చ మతంగః’ అని యుదాహరించినాఁడు. తెలియక ముద్రాపకులు కొందఱు ‘మాతంగః’ అని ముద్రించిరి. మతంగుడో మాతంగుడో

సంగీతశాస్త్రమున నేమి గ్రంథము రచించెనో నేఁ డెన్నఁగికిని
దెలియరాకుండెను. ఈ నడుమ శ్రీ నూనవల్లి రామకృష్ణ
కవి, ఎం. ఏ. గారు తంజావూరి రఘునాథరాయని సంగీత
సుధలో “గ్రంథం బృహద్దేశ్యభిధం మహంగమునిప్రణీతం నిఘంటు
విలోక్య” అని యుండుటను బరిశీలించి తిరువాన్కూరు మహా
రాజపుస్తకశాలవా రిటీవల సంపాదించినబృహద్దేశ్యగ్రంథభాగము
మల్లినాథుఁ డుదాహరించినమతంగకృతగ్రంథముగా గుర్తించిరి.
మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల “తథా చ చాక్షుషః” అని యున్నది.
చాక్షుషుఁ డెవరో ఏమిగ్రంథము రచించెనో తెలియ దయ్యెను.
ఇది రాజసీతిగ్రంథ మని శ్రీకవిగారే గుర్తింపఁగల్గినారు. మల్లినాథుఁ
డుదాహరించినమహాయాత్ర యను గ్రంథ మిట్టిదని
యిదివఱ కెఱుంగరా కుండెను. అది యిప్పుడు ప్రాచ్యలిఖిత
పుస్తకశాలకు లభించినది. శాకునగ్రంథ మృగచర్మీయము
రాజపుత్రీయము మొదలగుగ్రంథము లిప్పుడు దొరకకున్నవి.
ఉభయమీమాంసలందును సుభయతర్కములందును బ్రాచీన
గ్రంథము లీయన యుదాహరించినాఁడు. చార్వాక బౌద్ధగ్రం
థముల సుదాహరించినాఁడు. అందుఁ గొన్ని యిప్పుడు
కానరా కున్నవి. పంచకావ్యవ్యాఖ్యలం దీయన దక్షిణావర్త
నాథుఁ డను నొక ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతను — “నాథవచన మనాథ
వచన సేవ” ఇత్యాదివిధముల గర్హించినాఁడు. దక్షిణావర్త

నాథునివ్యాఖ్య లిప్పుడు దొరకినవి.

మల్లినాథుడు రచించినగ్రంథము లిఁక తెలియవచ్చుచున్నవి—రఘునాథ, కుమారసంభవ, కిరాతార్జునీయ, శిశుపాలవధము లను పంచకావ్యములకు వ్యాఖ్యలు, నైషధవ్యాఖ్య, భట్టికావ్యవ్యాఖ్య, ఏకావళివ్యాఖ్య, తంత్రవార్తిటీసీ, సర్వమంజరీ వ్యాఖ్య (పరిమళము), తార్కిక రక్షణిక, జ్యోతిషగ్రంథము, రఘువీరచరిత (?) రఘువీరచరితము మల్లినాథకృతి యగునో కాదో!

మీఁద నుదాహరింపఁబడిన చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత శ్లోకములందుఁ బెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునిచే (నూతులేయక్రతౌ? కృతౌ?) మేనమామ కుమారుని యజ్ఞమునఁ గనకాభిషేకసత్కార మందినట్లున్నది. సర్వజ్ఞసింగభూపాలకృతి యగురసార్థవసుధాకరము నీతఁడు తనవ్యాఖ్యలందుదాహరించినాఁడు. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని సమ్మానాభిమానము నిట్లు పెద్దిభట్టు చూపినాఁ డనుకొనుచున్నాను. పెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికాలమున నున్నవాఁ డనుటకు సాధకముగా నీ క్రిందిశ్లోకము నా కొకచోటఁ జేకూడినది :—

శ్లో॥ కిం వాససా చీకరిబాకిరేణ కిం దారుణా వంకరటింకరేణ

సర్వజ్ఞభూపాలవిలోకనార్థం వైదుష్య మేకం విదుషాం సహాయమ్.

పెద్దభట్టుకొనాడు చింతరినాకరిచినుగులప్రాంత పెట్టుకొని
వంకరటింకరకట్ట చేతం బట్టుకొని పరివర్తనంగభూమి పరివర్తన
భకుం బోవుచుండఁ ద్రోవలో నెవరో యుడిగిరింట. తొతగానూ!
రాజనభ కీట్టివేషముతోఁ బోవుచున్నా నే నుని. (పెద్ద భట్టుకొనాడు
పై స్లోకము చెప్పెనట.

మఱియుఁ పెద్దభట్టు గణాభివ్రవనానిను గలవాఁడని
చంపూరామాయణవ్యాఖ్యానిష్టోకములు చూపుట. రిక్తునిఁ
శాదివ్యాఖ్యలందుఁ బ్రధానముగాఁ జేసిన గణాభివ్రవనానిష్టోకము
లున్నవి.

పెద్దభట్టువేర నీ క్రిందిగలను కొండలు చెప్పచున్నారు.
“పెద్దభట్టుతోడియల్లుండు ఘనాంతము వేదవిద్య నేర్పినవాఁడు.
మంచి కండపుష్టి కలవాఁడు. పెద్దభట్టు మంచినస్కృతి
సాహిత్యము శాస్త్రసాంశిత్యము గలవాఁడుగదా! పెద్దయల్లు
డగునావేదముగ్ధుండును జన్మయల్లు డగునీ శాస్త్రచతురుండును
నత్తవారింటి కేకకాళమున నొకప్పు డేకేగిచిరి. అత్తమాను
లా పెద్దయల్లు నలక్ష్యముతో నగౌరవముతోను, నీదినయల్లుని
మన్ననతో మర్యాదతోను జూడసాగిరి. ఆతని వేదవైదుష్య
మును వెక్కిరించి — యీతని శాస్త్రచాతుర్యమును నన్నిటిం
చిరి. ఆతనికి నడవలోఁ జానమీఁదను నీతనికి బడుకగదిలోఁ

బట్టమించుమునిగాదను శయనవిధాన మేర్పరిచిరి. పెద్దాతఁడు కొసమునఁ గుములుచుండెను. సిన్నాతఁ డుత్సాహమున నుప్పొంగుచుండెను. పడుకగదినుండి రాత్రి లఘుశంకకు బయలి కేఁగుచు నీసిన్నాతఁడు శ్రోవలో నడవలోఁ బండుకొనియున్న శోఢియల్లు నొకతన్ను తన్ని యెఱుంగక సమాదమునఁ దన్ని నట్టు నటించి “క్షమధ్వమ్” అని బుజ్జగించి పోవుచుండెను. ఒకనాఁ డాయెను. రెణ్ణాల్లాయెను. అనుదినము నట్లే తన్నుచు ‘క్షమధ్వమ్’ చెప్పుచుండ నాగించెను. ఒకనాఁడు రెణ్ణాల్లు ఓర్పుకొనెను. కాని పెద్దయాతఁ డామీఁద నాగజాలఁ డయ్యెను. మూడవనాఁడు నట్లే యాతఁడు తన్ని క్షమధ్వము చెప్పెను. కొపాటోపముతో లేచి యాపెద్దయాతఁ డీపిన్నయాలని సిగ పట్టు కొని వంగలాగి “సాగరుఁబోతా! స్రతిదినముఁ దన్నుచు నొకటే క్షమధ్వము చెప్పసాగించితివి. నీకొక క్షమధ్వము వచ్చిన నాకు ముప్పదిరెండు శ్రయధ్వములు వచ్చును. ఏమను కొన్నావో నాదెబ్బ చూచికొ” మ్మని ప్రథమా ద్వితీయేషు శ్రయధ్వం, ద్వితీయా స్త్రతీయేషు శ్రయధ్వం, తృతీయా శ్చతు ర్థేషు శ్రయధ్వం, (ఇట్లు ముప్పదిరెండు శ్రయధ్వములు గల వేదమంత్ర మున్నది.) అని సస్వరముగాఁ జదువుచు నొక్కొక్క శ్రయధ్వమున కొక్కొక్క గ్రుద్దుచొప్పన ముప్పదిరెండు గ్రుద్దులు వెన్నెముకలు విఱుగునట్లు వీఁపుమీఁదఁ దగిలించెను. అవ

మీగడ తఱకలు

మానితుండై సిన్నయల్లుండడంగియుండెను. అనేకుల వేరెడను పెద్దిభట్టుసేరఁ జెప్పుదురు. తన్నులు తగిలిన ననుటకు ప్రహర్యము లయిన ననుట సారిభాషికముగా నుండెను నాడునాలో నున్నది.

ఎల్లప్పుడును నుననినూ క్షరసాస్వాదనతత్పరుడనుకా నుండునీ పెద్దిభట్టు శ్రీవర్ణనమున నుగించుగాని శ్లోకములను జదువుచుండఁగా వినుచున్న బై యూనివియల్లు అనినాఁ డిట్లు వేడుకొన్న దట! వారిని వారిని వర్ణింపినశ్లోకములను జదువు చుందురే గాని నన్నొకనాఁడైన నర్థింపవలె తిరి గదా! అను నాఁ డిట్లు వర్ణించినాఁడు పెద్దిభట్టు:—

శ్లో॥ మేరుమందరసమానమధ్యమా తింత్రితీవభవికాలలోచనా
అర్కకుష్మఘలలోమలస్తనీ పెద్దిభట్టగృహిణీ విరాజితే !

గ్రంథవ్యాఖ్యానదీక్షతో గాల మెల్లఁ గడపునుఁ జెల్ల భట్టింటివని నంటించుకొన కుండెను. ఇత్యర్థః, ఇతి భావః, అనుచు నీయన కూరుచుండుటవలన నిల్లాలికి గృహనిర్వాహము నుష్కర మగుచుండెను. ఒకనాఁ డొక యాప్తవిద్వాంసుఁ డతిభిన్న యింటికి రాఁగా నేడేమి కూరగాయలు వండెద నని పెద్దిభట్టు భార్య నడిగెను. ఆమె యిట్లు బదులు చెప్పెను. ఇత్యర్థముల కూర—ఇతిభావముల పులుసు—వండెదను. మీరింటినిండ నించు చున్న పదార్థము లివే కదా ।

ఈతఁడు శ్రీహర్ష నైషధమునకు వార్ధకమున వ్యాఖ్య గావింప నారంభించెను. జీవితసంశయముచేఁ దొందరతోఁడరగా రచించుటచేత నావ్యాఖ్య యపర్యాప్తముగా నుండెను. అది చూచి యొకపండితుఁ డింత లఘువుగా రచించుచున్నా రేమని యడుగఁగా “మాఘే హేఘే గతం వయః (మాఘమున, మేఘ సందేశమున వయస్సు కడచెను.) అని పెద్దిభట్టు బదులు చెప్పెను. ఇట్టికథలు మఱికొన్ని యున్నవి.

ఈతఁడు విద్యానాథమహావిశ్వతి యగుప్రతాపరుద్రుఁడు శోభామణ మనునలంకారశాస్త్రగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాతి. పెద్ది భట్టు మల్లినాథునకుఁ దనుజుఁ డని యీతఁడు తనగ్రంథమందుఁ జెప్పినాఁడు. చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యానమునందు జనక్రుతి యందు ననుజుఁ డని యున్నది. ప్రతాపరుద్రుఁడవ్యాఖ్యానమునం దున్నవిధము లేఖకాదిదోషజనితము కానిచో నదియే మనకు విశ్వాస్యతరము. ప్రతాపరుద్రుఁడవ్యాఖ్యానపీఠికలోని శ్లోకము లివి. వాణింకాణభుజీష్—అన్నశ్లోకము తర్వాతః—

శ్లో॥ త్రిస్రంభశాస్త్రజలధిం చుళుకీకృతుతే స్మృతాః

తస్య శ్రీమల్లినాథస్య తనయోఽజని తావృతః

శోలచల పెద్దయార్యః ప్రమాణపదనాక్యపారిష్యా యః

వ్యాఖ్యాతనిభిలకాస్త్రో ప్రబంధకం చ సర్వవిద్యాను

మీఁగడ తటకలు

తస్మానుజన్మా తదనుగ్రహోద్భవోన్యాయావనమః
స్వామీ విపశ్చిద్వితనోతి టీకాం ప్రతాపనానామహవ్యభిచారిం.

ఈశ్లోకములు రఘువంశాది వ్యాఖ్యానమునభిప్రాయములతో
యనుసర్థమును ధృవించుచున్నవి.

కుమారస్వామి సోమపథి సుమారుడు మహాదేవుడు.
మహాదేవుని సుమారుడు శంభువు. ఈతడు వనేశ్వరుని
చేసెను. శంభువుత్త్రుడు భాస్కరుడు. భాస్కరుని పుత్రుడు
నాగేశ్వరయజ్ఞ. ఈతడు పుత్రులు నలుగురు — పోత్రులు
నలుగురు — అల్లుండ్రునలుగురు — నాహిత్రులు నలుగురు — ఆ
జ్యము చేయఁగా — సర్వశోముఖ పాండరికాంతయజ్ఞములు చేసి
నాడు. నాగేశ్వరయజ్ఞకొడుకు కొడుకుభట్టు, ఈతనికొడుకు
నాగేశ్వరుడు, నాగేశ్వరుని కొడుకు చంపూరానూయగా
వ్యాఖ్యాత నారాయణ పండితుడు అని చంపూరానూయగా
వ్యాఖ్యాతీతికాశ్లోకములం దున్నది.

కాలము

ఈవంశమువారిలో సుప్రఖ్యాతుడు మల్లినాథుడు
గదా! ఆయన వర్తిల్లినకాలమును మాత్ర మిక్కడ నిర్ణయించు
చున్నాను. ఇంతకుముందీయనకాలమునుగూర్చి విస్తృతపరిజ్ఞానము

లేదు. మల్లినాథుని గ్రంథములలో సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసార్ణవసూధాకర ముదాహరింపబడినది. కావున నాతఁడు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికి సమకాలమువాఁడు గాని తర్వాతివాఁడు గాని యగును. సింగభూపాలుని కాలనిర్ణయము తగవులతో నిండి యున్నది. ఇద్దఱు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలు రున్నారు. స్థూలముగా నిక్కడ నింతమట్టు వ్రాయుచున్నాను. 1380-1450 ప్రాంతము వారు వారిర్వురును. మల్లినాథుఁడు వారిలో మొదటి సింగభూపాలుకాలమువాఁడని నేను గొన్ని యాధారములచే నిర్ణయించుకొన్నాను. మల్లినాథునితాత ప్రతాపరుద్రునిచే సమ్మానితుఁడగుటచేత మల్లినాథుఁడు సింగభూపతికిఁ దర్వాతికాలమువాఁడు కానేరఁడు. మల్లినాథునికొడుకు కుమారస్వామి సోమపీఠి-తన ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యలోఁ బెద్దకోమటి నేమభూపాలుని సాహిత్యచింతామణి సుదాహరించినాఁడు. పెద్దకోమటి వేమారెడ్డి 1400 మొదలు 1420 దాక రాజ్యపాలనము చేసెను. కుమారస్వామిసోమపీఠి 1450 ప్రాంతమువాఁడు.

త్యాగరాజు

౧

ఆంధ్రదేశము కర్ణాటప్రచుర మయినది. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు శ్రౌతస్మార్తకర్మపరాయణులు. తిక్కనవర్ణనములవారును వీరి ననువర్తించినవాగే. సాశుపత కాళాముఖ శైవములు, శైవ బౌద్ధములు గూడ నాంధ్రులలో సుసాధము లయినవి. శంకరుల తర్వాత మైత్రముల యెగువూరు తిగ్గించి యాధిపతిగా నద్వైతమతమును, రామానుజులతర్వాత రెండుమూఁడుశతాబ్దులకుఁ గొలఁదికొలఁదిగా వైష్ణవమును డెలుఁగుదేశమున సభివ్యాపించినవి. ఆంధ్రదేశమునందు ద్వైతిమతి ప్రచారము చాల నర్వాచీనము. ఇన్ని మతములు వ్యాపించి సాగుచున్నను నాంధ్రులలో బ్రాహ్మణులు, నితరవర్ణములవారు యోగప్రభేదము లగు మంత్ర, భక్తి, లయ, మాత, తారకరాగాది యోగప్రభేదముల యోగవిద్య సధికముగా నభ్యసించుచు వచ్చిరి. శైవులు, శాక్తులు, వైష్ణవులు సధికముగా ముక్తి యోగము నభ్యసించిరి. వేమన, పోతులూరి వీరబ్రహ్మదులు మాతయోగమును సాధించిరి. పోతన, రామదాసు, ప్రకాశదాసు మొదలగువారు భక్తి లయ యోగపరాయణు లయిరి. దక్షిణ

దేశమున నెలకొన్నను, త్యాగరాజుకూడ నక్కడి యాంధ్రులయిననారాయణతీర్థులవలె భక్తిలయయోగముల ధ్వారమున సంగీతరూప మగునాదబ్రహ్మనేందరసము ననుభవించిరి. బాహ్య మయినమూర్త్యారాధనముకంటె త్యాగరాజుగా రధికముగా నంత ర్వామ్యర్చనమునే కావించిరి. త్యాగరాజుగారి కీర్తనలలోఁ బెక్కింట నీవిషయము ప్రవృత్త మగును. బాహ్యము లయిన తీర్థములను గంగాధనుష్కొట్టాదులను దిరిగి యారాధించుట కంటె సంసారంగమునఁ గలగంగాధనుష్కొట్టాదుల నర్పించుటలో బాహ్యము లయినకోటితీర్థముల నర్పించుఫలము లభించు నని యీక్రింది కీర్తనమున త్యాగరాజుగారు వెల్లడించిరి. ధను వనఁగా వెన్నెముక. దాని కోటి — యగ్రము — నాసాగ్రము గాని మూలః ధారి సుందరస్థానము గాని యగును. ఈ కీర్తన మీ యర్థమును నిరూపించుచున్నది.

కోటి — అది

కోటి నదులు ధనుష్కొట్టిలో నుండఁగా

ఏటికి తిరిగివే ఓమనసా !

॥కోటి॥

నూటిగ శ్యామసుందరమూర్తిని

మాటిమాటికిఁ జూచేమహారాజులకు

॥కోటి॥

గంగ నూపురంబునను జనించను

రంగనిఁ గావేరి గని రాజిల్లను

బొంగుచు శ్రీరఘునాథుని ప్రేమతోఁ

బొగడేత్యాగరాజు మనవి వినవే

॥కోటి॥

౨౦౯

మీఁగడ తఱకలు

వెన్నెముక నడిమి దగునుఘమ్మను రెండు పార్శ్వములను
 ఇడాపింగళానాడులు సాగుచున్నది. మూడూ నాడులును ధనుః
 ష్కీటిలో నాసాగ్రము గాని, పిండలిని గాని, రెండింటిలో
 నేస్థల మయినను, నక్కడ నేకీభవించుచున్నది. శ్రుతితాత్పర్యే
 ములు సంగీతారంభమునను ననసానమునను నట్లే ముగ్ధాయిం
 పులో నేకీభవించుచున్నది. ఈ యేకీభావమునకే లయ మని
 నామాంతరము. త్యాగరాజుగా రీ లయ బ్రహ్మానందరసమును
 సర్వదా యనుభవించుచు ధనుఃష్కీటిలో నానందసాగరమున
 నోలలాడుచునుండిరి.

పై యర్థమునే త్యాగరాజుగా రీ సంకీర్తనమున మఱియు
 వివరించిరి.

గరుడధ్వని — దేవాది

అనందసాగర మీదనిదేహము భూభాగంప రామ

శ్రీనామకాఖిలపైగమాత్రతసంగీతజ్ఞాన మనుబ్రహ్మ

శ్రీవిశ్వనాథ శ్రీకాంతవిధులు పాపనమూర్తి లుపాసించలేదా

భావించి రాగలయాసుల నజయించే శ్రీత్యాగరాజును

॥౯॥

ఈ విషయమునే నారాయణతీర్థులవా రిట్లు ప్రస్తుతించిరి.

భైరవి — ఆది

రామకృష్ణగోవిందేతి నామసంప్రయోగే

కామ మిహ స్నాతవ్యం సర్వోత్తమప్రయోగే

రామపామగంగాసమ్మిళితకృష్ణనామః
 యామునే గోవిందనామసర్వస్వతీరపథితే
 యోగిమానసపరమహంసకులకలితే
 నాగేశ్వర్యుదాదివాగ్లహరీలలితే
 స్నానసంధ్యాజపహోమతర్పణానకేత్తితే
 హనివృద్ధ్యాదిరహితాఖండసుఖాలదే
 యోగయోగరాజభోగత్యాగసంబంధం వినా
 భక్తివిగ్రహవిజ్ఞానద్వారామక్తఫలదే
 సర్వపాపాఘాతమిరదండసూర్యమండలే
 సాధునారాయణతీర్థతీర్థరాజవిమలే.

యోగప్రభేద మగునాదోపాసనమహిమను త్యాగరాజు
 గా రిల్లు నర్తించిరి.

బ్యాగడ — దేహది

నానోపాసనచే శంకర
 నారాయణవిధులు వెలసిరి యోధునసా || నా ||

వేదోద్ధరు వేదాతీతులు
 వేశ్య మెల్ల నిండి యుండేవారలు || నా ||

మంత్రతాల్ములు యంత్రతంత్రాత్ములు మఱి పా
 న్నంత్రము లెన్నో గలవారలు
 తంత్రీలయస్వరగానవిలోలురు
 త్యాగరాజచంద్యులు స్వతంత్రులు || నా ||

మీ గడ తలుకలు

లయవియోగములలో నాదానుసంధానమే యుత్తమో
తమ మైన దని యోగీశ్వరు డైన గోరక్షనాథుఁ డిట్లు ప్రశంసించినాఁడు.

శ్రీయాదినాథని సహాదితః
 లయప్రకారాః కథితాః పురః
 నాదానుసంధానక పేక మేవ
 మన్యామహే ముఖ్యతమం లయానామ్ ॥

శ్రీత్యాగరాజస్వామివారి భక్తినాగసరాకాష్ఠ నీ
సంతో ర్ననమున గుర్తింపవచ్చును.

ముఖారి - రూపకం

ఎంతని నే వర్తింతును శబరీభాగ్య || మొ॥

నాంతులు వగ కాంతలు జగమంత నిండియుండఁగి ॥ నెం॥

కనుక నేవించి కమ్మనిఫలముల నొసంగి

తనువు పులికరింగు బాదయ్యగనులకు మొక్క

ఇనకులపతిసముఖంబున పునరావృత్తిరహితసదా

మును పొందినత్యాగరాజసుతురాలి పుణ్యమును ॥ఎం॥

త్యాగరాజుగారు మనోలయ యోగము లేనిబాహ్యతంత్ర
పరాయణుల నిట్లు పరిహసించిరి.

ಆರ್ಥಿಕ — ಆದಿ

మనసు నిల్చి శాంతి లేకపోతే

మధురఘంటవిరుల పూజేమి జేయును ||ప||

త్యాగరాజు

ఘనదుర్బదుఁడై తా మునిగితే

కావేరి మండాకిని యెఱుఁబ్రోచును

॥మ॥

సోమిదిమ్మ సోగనుగాండ్రఁ గోరితే

సోమయాజి స్వర్గార్హుఁ డానో

కామక్రోధుఁడు తపం బొనర్చితే

గాచి రక్షించునే త్యాగరాజనుత

॥మ॥

త్యాగరాజుగారు మంత్రబహుయోగవరాయణుల నిర్మల
మహానీయులనుగా సుతించిరి.

శ్రీరాగం — దేశాది

నామకుసుములచేఁ బూజించే

నరజన్మమే జన్మము మనసా

॥నా॥

శ్రీమన్మానసకవకసితమున

చెలంగఁ జేసికొని వరళివరామ

॥నా॥

నాదస్వర మనెవరనవత్నపు

వేదికపై సకలలీలావి

నోదుని పరమాత్ముని శ్రీరాముని

పాదములను త్యాగరాజహృద్భాషణి

॥నా॥

భగవత్ప్రాప్తికి సూటి యైనదగ్గటిమార్గ మగుహారేతర
యోగప్రభేదప్రకారము ఆంధ్రదేశమున సర్వదా అభ్యుదయమున
నగుదుచుండును గాక. త్యాగరాజుగారి వంటి మహానీయులు
ఆంధ్రదేశమున తనరారుచుందురు గాక !

శ్రుతిస్థాయి నిష్పనిగానము నేర్చినట్టే మీరు భగవత్పరమే
యయినరచనను గూడ నేర్చితిరి. మీ గేయరచనాగానవిధాన
ములు మానవలోకోద్ధారకములు. దివ్యప్రజ్ఞాస్ఫోరకములు.

భగవంతుని కభిముఖముగా మనజీవయాత్ర సాగించుచు
నాయనతో సన్దయము చెందునట్లు చేయుట గానమునకుఁ బర
మార్థము. ఈ జీవశ్రుతిస్థాయిని సదా హృదయమునఁ గుదుర్చు
కొని మనము గానానందము ననుభవితము గాక!

ఈ యర్థమునకుఁ దార్కాణగా త్యాగరాజప్రసక్త మగు
నొక కథ నిక్కడ వివరింతును.

త్యాగరాజుగారి తాతల కాలమునఁ దెల్లుదేశమున భయం
కరతామషిడ కలె నట. ఒకపల్లెటూర వీరితాతలతాతగారు
భగవత్సంకీర్తనము జరుపుకొనుచుఁ బలుపుర నాకట్టుకొని
పూజ్యులుగా నుండెడివారట. ఆయన యాయూర నాహరిపదార్థ
ములఁ గొందఱిండ్లనున్నవాని నందఱకుఁ బంచి పెట్టించి నేటి
రేషన్ విధానమునఁ గొన్నాల్లి తక్కువతిండితో నూరివారి ప్రాణ
ములు నిలిపె నట. ఏయింటను జిట్టెడుగింజలుకూడ లేని దుస్థితి
వచ్చెను. ఎండలు మండుచున్నవి. మరణయాతన వచ్చినది.
ఈ ముసలిబాప డీశ్వరుడున్నాడు. రక్షించును అని సంకీర్తనము
చేయుచుండెను. ఆయూరి కై దాఱుమైళ్ల దూరమున నీరు లేని

యిసుకయెడారి యేటును, దాని కానల్గిట్టున నొకగ్రామమును,
నాయూరి రెడ్డియింటఁ జాల నిలువఁగాన్యమును ముందుట నివ
వచ్చెను. వానలు లేకున్నను నాయేటిచలువకు బావులలో నీళ్లుం
డుటచే నాయూరఁ గొంతసంట పండెను. ఈ భక్తబ్రాహ్మణుని
ననుసరించి యూరివా రయిదుగు రారెడ్డిని చూచింపఁ బయనమైరి.
ఈబ్రాహ్మణుఁడును బయన మయ్యెను గాని రక్షింపఁడుభగవంతుఁ
డనుచు బాటలోఁ బాటలు సాగించెను. ఇసుకయేటిలో నడవ
మట్టమధ్యాహ్నము ముందుఁజెండ—ప్రాణాపాయస్థితిలో నందఱు
నుండిరి. చింపిరిబట్టలు కాళ్ల కుఁ జుట్టుకొనికూడ నిలువను నడుగు
సాగింపను జాలకుండిరి. నోళ్లు పిడుచు కట్టుకొని పోవుచుండెను.
ఇట్టిచోఁ గొన్ని గజముల దూరమున, జీబుకొన్న చిగురాకు
జొంపములతో నిండారిననీడతో నొక గొప్ప వృక్షము గాన
వచ్చెను. భక్తబ్రాహ్మణుఁడు దానిని జూచి తినినీ యటు చేరఁ
బోవుద మనెను. అందొకఁడు మత్తనులు తిరిగి మతిచెడి యట్టు
చెట్టు గానవచ్చినది. నేనెఱుఁగుదును. ఇక్కడ చెట్టెన్నఁడును లేదు.
చావో బ్రదుకో నేను మీఁదియూరికే యడుగు సాగించెద నని
బంధతనముతో నడువసాగెను. కడమవారు కళవళపడసాగిరి.
భక్తుఁడు నేను ముందు చేరఁబోయి నిజ మయినచో మిమ్ముఁ గేక
వేసి పిలుతును రండని చెట్టును జేర నడచెను. చల్లనినీడచెట్టతని
కుల్లాసము గొల్పెను. కడమవారు ముగ్గురు నాయన పిలుపునఁ

జేరేజనిరి. అందనోడడు నూయో నిజమో చల్లనినీడ దొరకినది. నోరు పిడుచ కట్టుకొని పోవుచున్నది. స్వామీ! చెట్టునీడ నిప్పించినట్లు నీరు కూడ నిప్పింపుడు అనెను. భక్తుడు ప్రార్థించెను. అందు నాచెట్టు చిగురుజోంపములనుండి చల్లని తియ్యనీరు చెంబులతో బోసినట్లు ధారలుగా జారసాగెను. కనులు మొగము కడుగుకొని కడుపాట వాచాటతో నీరు ద్రావి తల యొడలు కాళ్లు గడిగికొని హాయి హాయి మని యందటు నానందించిరి. ఇదేమి వింతో అనిరి! ఒక డిట్లనెను. “మండుపెండలలోను, బాడు గుళ్లలోను, నీరు లేని పాడునదులలోను దేవతలో పిశాచములో నివారించుచుండు రంగదురు. వారెన్నినింతలయినఁ గొంతకాలము చేయఁగలరు. ఇదేదో అట్టివారి పని. ఏడైనఁ గానిండు. ఇది మాయము కాకముందే మన మంచి జరుపుకోవలెను. అయ్యా! మీరు ప్రార్థింపుడు. వచ్చినది తిండిగింజలకై—ఇంట, ఊర, అందటు చచ్చుచున్నారు. వారికి నేటికి వలసినబియ్యము, పప్పు వగైరా పదార్థములు కావలెను” అనెను. పండ్లు రాలినట్లు బియ్యపుమూటలు, పప్పులు వగైరాల మూటలు రాలెను. తనవంతు గైకొని యూరివారిని బంపుదు నని కాళ్లు కాలకుండు టకుఁ గూడఁ బ్రార్థింపుఁ డని భక్తుని వేడి యాతఁ డింటికి బర్చెత్తెను.

ముగ్గురున్నారు. ఇదేదో ముసల్మానామూలమని ముగ్గురు మహిమ. మంత్రాలకుం బులకాయలు గాలునా చున్నమూల తలక్రిందై నది. ఉచ్చిష్టగణపతిమంత్రమో యట్టి దొకేదో యీతడు జపించుచున్నాడు. అట్టి పుస్తకేనతే లిట్టి కలములు కూర్చు గలవు. మహామంత్రములు పఠదేవులు పురోహితుల ఫలప్రాప్తిని కలిగించునే కాని తున్న మనయిహముఖముల నీయవు. ఏమైన గానిమ్ము. ఇప్పుడు చచ్చుచున్నాము గాన కోరక తప్పదు. అయ్యూ! మాయూరి కరవు తీరుదాడి నూరి నందఱికి గావలసినయాహార మాయుండ్లనే చేయునట్లు మీ దేవ తనో, దయ్యమునో ప్రార్థింపుండు అనెను. భక్తుండు ప్రార్థించెను. ఆతడు మరల ననెను. ఏమో! యుండ్లకడ లభించియుండ వచ్చును. నా కిక్కడ గడుపార మంచి పండ్లు పాలు తిండి దొరకవలెను, అని తని నే నింటికి వెళ్లుదు ననెను. నా కోరిక లభించెను. ఆరగించి వాఁ డింటికరిగెను.

ఇద్దరున్నారు! ఒకడు మీభక్తికి మెచ్చి కల్పవృక్ష మిక్కడ వెలసినట్లున్నది. ఏమి కోరవలెనో తెలియజాల కున్నాను. నా కేమి కావలెనో వాని నన్నిటిని మీరే యీకల్ప వృక్షముచే నిప్పింపుండు అనెను. భక్తుండు ప్రార్థించెను. కాని చెట్టునుండి యేవియు రావయ్యెను. ఏల రాలకున్నవో బదులు చెప్ప మని భక్తుఁ డావృక్షమును వేడెను. చెట్టు గజగజ వణక

నాగెను. కొంత క్లిష్టములనుండి బదులువచ్చెను. ఇంతదాక నేను నన్ను గోరినవారికి వలసినవస్తువులనే యియ్యగల్గుచుంటిని గాని ప్రశ్నములకు బదులెఱుంగుట పలుకుట యెఱుంగను. మీ ప్రార్థనవల్ల నాకొంత తెలికొని, నాయంతర్యామిని బరమాత్ముని నేడే నే డాప్రజ్ఞను బడసి మీకు బదులు చెప్పగల్గుచున్నాను. ఇది నాకు గావలె నని యడుగనేరనివానికి, దానిలేవడివలని యిబ్బందిని గుర్తించనివానికి నేది గాని లభింపదు. అట్టివాని కేది యిచ్చినను దానిని వాడు సరిగా ననుభవింపజాలడు. కాన యీతని కేదియు నీయవీలులేదు. తనకొంతల నాతడు గుర్తించి యర్థించుగాక యనెను. ఆతడు యోచించుచుండెను. భక్తిండు ప్రార్థించెను. నీ వెవరవమ్మా! కల్పవృక్షము నీవేనా? నేను కల్పవృక్షమనే. నీ ప్రార్థనలాలకించి, నాయంతర్యామిని సర్వాంతర్యామి యీశ్వరుడు కోరికలు దీర్పబంపెను. కోరుము అనెను. ఆనందపరవశుడై “అమ్మా! ఇక నిన్న విడువజాలను. మును ముందుగా ఈపని గావింపుము. నన్ను నమ్మక మీఁదిగ్రామమునకు దూకినవాఁడేమి సంకటములో నున్నాఁడో. వాని నిటకు డెప్పింపుము.” కల్పవృక్షము మీఁదియూరు చేరలేక స్మృతిదప్పి ప్రోవలోఁ బడియున్నవానిని రాల్చెను. స్మృతి లేదు. వానికిఁ బ్రాణము పోయి మని భక్తిండు వేడెను. అయ్యా ఇది నావల్ల గాదే యని వణకుచు సంతర్యామి నర్థించి దానిని గొనితెచ్చి వాని కిచ్చెను. పాలలోఁ బంచదార కలసిపోయినట్లు నీవు నాలోఁ గలసి పోయి నారూపముననే నెలకొనుము. కల్పవృక్షము అన్నికోరిక

లను దీర్చినది యన్న ప్రసిద్ధి నిలుపుకొనుచుగా నును భక్తి స్థైర్యమును.
 ఎన్నడు నెవ్వరును గోరనిగోరకలు కోరుట బదులుచావుదే నా
 యచ్చెరువు చెంది యది యంతర్యామి నడిగి యిట్లు బదులు
 చెప్పెను. “నేను నీలో నై క్య మందుదును గాని నీవు ప్రసంగి
 ప్రాణికోటికో నై క్య మందవలెను, మానవతాలో నిర్లభి
 గాని నీవు నేఱుపలుపరాదు. ఏభాగమున నీవు చేర్చాము పాటి
 తువో ఆభాగమున నే నుండ వీలుండదు” సర్వవిభా వుల గోర
 రించి భక్తుడు వల్లె యని పరమానందభాసుడై యిట్లు గోర
 లించుకొనెను. చెట్టు మాయ నుయ్యెను. “నన్ను మాయ నుచుట
 చూచి చావు దప్పించుకొన్న తొల్లిటినాఁ డీది యంతయు నూనా
 యని నే నన్నట్టే యయ్యె ననెను. కడనువారు కూడ వారు
 తొలుత ననుకొన్నట్టే యనుకొనిరి గాఁబోలును ! భక్తుని తర్వాత
 తీ రెట్లుండఁబోలునో మీరే సర్వాలోచించి పరి యుచు
 కొందురుగాక ! ఈకథనో, ఆచెట్టునో నిడుపునఁ బట్టుకొని త్యాగ
 రాజుగా రీపాట పాడిరి !

తరము గాని యెండనేభా కల్ప

తరునీడ దొరికిన పూయె యానేళ

నన్ను విడిచి కదలకురా, రామ !

ని న్నెడబాసి యరనిమిష మెగ్గవరా !

నన్ను విడిచి కదలకురా !

త్యాగరాజుగారి కీర్తన లన్నియు లోఁతు తొలిచి చూచి
 నచో నిట్టి యనుభవముల నాదబ్రహ్మవతారములే !

ఆంధ్రభాషాపతాకము

అమ్మ-అబ్బ-శబ్దరూపనిష్పత్తి

సాధారణముగా వాడుకలో నుండుదేశభాషలలో మాతా పితరులు, అగ్రజులు, పితృవ్యమాతృవ్యులు, పితృమాతృవ్యసలు, పితృమహానూతామహాలు పసిబిడ్డ లుగ్గుసాలనాటిబాసి నోటితో తమ్ముడా ముఱుగ నేరనినాటికే, పరిచితులై పలుకరించువారు, పలుకరింపఁబడువారు నగుదురు గాన వారి చుట్టఱికిపుచ్చిలుపు పదములు నిర్దంతముద్ధాస్యములతో నుచ్చరింపఁబడునవై యుండును.

నోరు తెఱచునపుడు వచ్చుధ్వని — అ.

నోరు మూసి తెఱచునపుడు వచ్చుధ్వని — మ్మ.

నినుఁగులు నోరు మూయుచుఁ దెఱచుచు ధ్వని నేయు చుండుటలో - అమ్మ-శబ్ద కేర్పడును. అది మాతృవాచకమయ్యెను — అట్లే కొంచపుమార్పులతో అ - బ్బ, అ - ప్ప, అ - న్న, అ - క్క, అ - త్త పదము లేర్పడెను. శిశువునకు నిత్యసన్నిహితు లగుతలిదండ్రులకు, అన్నలక్కలకు అవి వాచకము లయ్యెను. — ప్ప ఒక్క యక్క-రకే యగునపుడు పూర్వ మున్న అ-ప్ప-ప్ప

మీగడ తఱకలు

పలికినపుడు — పాప, బాబ, అయినది. -- మ్మ — మూనా
అయినది. అత్త — తాత అయినది. -- క్క — కాకి అయినది.
ఇట్లు చూడఁగా:

అమ — అమ్మ — మాను — మామ్మ — అమ్మమ్మ

అన — అన్న — నాన — నాన్న

అక — అక్క — కాక — కిక్క

అత్త — తాత

అబ్బ — బాబ

అప్ప — పాప

రూపము లేర్పడినవి.

అరవమున 'త' తాయ్, -- అది ద్వరులకును కాఁగా
దండిపేరై — తందాయ్ — తండై — అయినది. తాన్ + తాన్
తందాన అయినట్లు. ఈ పదము లన్నిటికి నున 'అను' ఉ
డుట ద్రవిడోచ్ఛారనప్రదాయము. దానివల్ల అమ్మ —
అమ్మాయి, మాను — మామయ, అన్నాన్, అక్కయ, అక్కాయ్,
అక్కయ్య, అబ్బాయి, పాపాయి, బాబాయి
రూపము లేర్పడినవి. తాన్ + తాన్ ద్వరుక్తిచే నేర్పడిన
'తందై' శబ్దమునుండియే — ప్రాకృతభాషలో — 'తండి'

శబ్దము పుట్టినది. ఎట్లనగా — తెలుభాషలో ప్రథమావిభక్తి తర్వాతికాలమున బహువచన రూపముతోనే యుప్పత్తిల్లినది. ఒకఁలు, ఇరఁకులు, మూఁకులు — ఇందు ‘ఁలు’ (బహువచన) ప్రత్యయము ఏకవస్తువాచక మయిన — ఒక సదము మీఁద కూడ నిది వచ్చినది. ద్వీవచనము ద్రవిడభాషలలో లేదు గాన ఇరఁకు + ఁలు అనుచో నా (బహువచన) ప్రత్యయ నుండఁ గూడును. మూఁకు + ఁలు లోను నుండవచ్చును. తెలుగు భాషలో నకారపొల్లు కేసము సంధించినపుడు ఆయత్సరద్వయ సంధి సంఘర్షమువలన నడుమ డకార మవతరించును. పక + ఁలు — పండు — పండ్లరెండు — పండ్రెండు, అవక (వాక) + ఁలు — నాకడఁకులు — నాండ్లు; ఇందలి బహువచనరూపము ‘ఁలు’ లోపింపఁగా ‘వాండు’ ఏకవచన మయినది. అట్లే ఒక + ఁలు లోఁ గూడ సంధిసంఘర్షమువలన ఒకడఁకులు — ఒండ్లు — అయి బహువచనప్రత్యయము ‘ఁలు’ లోపింపఁగా ‘ఒండు’ అయినది. అట్లే రెండు, మూండు రూపముల నిష్పత్తి కూడ. ఈ వద్ధతి చొప్పున ‘తందె’ తొలి రూపము — ‘తందె’ తర్వాతి రూపము (కన్నడము). తందె తంది అయి దానిపై బహువచనపు ‘ఁలు’ చేరఁగా — తందిఁలు ప్రాతిపదికపు తుది ఇకారమునుబట్టి ‘రి’ గా మారినది. ఒక్క ప్రత్యయమే యయినను (చేతు + రు,

మీగడ తాతలు

చేసి+రి అయినట్లు) తండ్రి+రి+నాదిగ, తండ్రి నాదిగ.
తుదకు ఉండిరి—ఉండి (అయినట్లు) తండ్రి+రి+నాదిగ నాదిగ.

మగడు— సర్వభాషలలో నదిర్చినదియిన్ని ప్రామాణ్యము.
అది ముక్తకేశుభాషలో ముప్పటిల్లనలసేనమనము కాదు. అది
'మహాక్ష' వికృతి కావచ్చును. అక్షిణి మహాత్వియమనవ్యవస్థ
రూపము. మగ్ (హా) స్థా (మ) పదముననువీర్యవంతుడనుటయే
ముఖ్యార్థము. అ. మగ్గముననే ముగి ప్రతిపదభాషలలో.
బ్రథానముగా బ్రయోగింపబడెను. అది మహాత్వియముగా
వివక్షాముత్తిముగా గొన్ని దేశములలో గొన్ని కాలములలో
జెనిమిటికిని, భర్త ముసలివాడైనపుడు యువముగగా మన్ని
కుమారునికిని వాచుచు యునది. నేటికిని గూడ నిజ్జి పురుష
సామాన్యార్థమున నీ పదము తెల్లవ్యవహారమున గలదు.

ఇంట మగదిక్కులేదు — మగకొడుకు = పురుషుడు
(భర్తయే, యెండ, కొడుకే అనికాదు అర్థమిక్కడ) మగ మొక్క.
(కళాపూర్ణ) — మగలరాజు — (కుమార). ఈ పదము నేను
పెనిమిటి యన్నయర్థమున వ్యవహృత మగుచున్నట్లే ప్రాచీన
కాలమున గొడుగు అన్నయర్థమునగూడ (అరవముగొడుగు)
వ్యవహృత మగుచుండెడిది.

ఆంధ్రభాషావతారము

‘అన్న’ యన్న సదము అగ్రజానకుఁ దండ్రుడికిఁ గూడ నేఁ
 దాంధ్ర దేశమున భిన్నస్థలములలో వ్యవహృత మగుచున్నది.
 అట్లు ‘బాబు’ అన్న సదము కూడఁ దండ్రుడిని, దండ్రుతమ్మునికి,
 పోలి నినతల్లిభర్తకు వ్యవహారమున నున్నది.

అన్న=తండ్రుడిని — అక్క=గారికిని-

అక్క=తల్లికిని — అక్క=గారికిని-

మరియు నీ సదము లెల్లఁ బూజ్యార్థమున నెల్లరియెడఁ
 గూడ వ్యవహృత మగుచున్నది. వీనిని బట్టి ప్రాచీనకాలపు
 ఆంధ్ర భాషావర్ణముల తక్కింపరాదు.

వాఙ్మయపరిణామము

కా॥ భాషాదేవత స్వస్వరూప మని విస్పష్టించుగాఁ గానరా" ;
 దీక్షిద్ భానమ యెల్ల వారికిని ; మా కేనాఁడు బహ్వర్ణముగ
 భాషింపెన్ నలపెన్ ; నిబంధముల నిర్బంధం బసంబద్ధ మన్
 ఘోషం బేర్పడె ; మార్పు తప్ప ; నీట లగ్నం నూర్పు మోయాశ్వరా !

పండితులద్వితీయశి శామరులదాఁగఁ, బుట్టిననాటినుండి
 గిట్టిననాటిదాఁక నెల్లరికిని, నెల్లప్పుడును లోపిస్త్రవృత్తి భాష
 పరమోపకారము ; అత్యావశ్యకము. కాని చిత్తినాటాన
 ములలో నావశ్యకతలలో రుచులలో నర్హతలలో భిన్న లక్షణము
 లుండుటనుబట్టి వారివారి భాషలు కూడ భిన్న లక్షణములతోనే
 యుండును. పండితులభాష వేఱు ; శామరులభాష వేఱు ;
 జాతురభాష వేఱు ; ప్రాధులభాష వేఱు. వారువారు వారి
 వారి భాషలలోఁ దమతమ యవసరములను నీర్చుకొనుదురు.
 దురు. పండితునకు శామరకథ భవభూత్యాదిప్రభావములు
 లోచన దర్శనీయము కాఁగాఁ జామరునకుఁ దోలుబొమ్మలాటచే
 దర్శనీయ మయ్యెను. పండితుఁడు తిక్కనభారతము చదివి
 భారతకథ తెలిసికోఁగాఁ జామరుఁడు “హరిహరీ నారాయ
 నాదినారాయణా” ముట్టు పదములు మొదలైనవి చదివి దానిని

దెలిసికొనును. పండితుడు “వచ్చుచున్నా” నని “వస్తున్నా” నని యనగాఁ బామరుడు “నస్తుండాను” “వత్తుండాను” అని యనును. వారి రుచులు వేరు; వీరి రుచులు వేరుగదా! ఇట్లు భేదపరమావధులను జూపఁబూనినచో నొక్కొక్కని కొక్కొక్కతీరుభాష యున్న దన్నంతవఱకుఁ జూపవచ్చును. ఇందులో నెవ్వరు గాని సంఘమునుండి యెల్లుకొలఁగింప రానివారుగా నుందురో యట్లే వారి భాషయు నపరిహార్యమే యగును. కాని యింతవఱకుఁ గడచి చన్నకాలముఁ దట్లు జరుగలేదు. ఉన్నతసంఘములవారి యుత్కృష్టభాషయుఁ దత్ప్రయోజనములును, గొంతకొంత పరిరక్షింపఁబడినవి గాని యధమసంఘములవారి యవనతభాషయు వారి భాషాప్రయోజనములును బరిరక్షింపఁబడలేదు. అందఱకు సమాన మయిన యర్హత సమ్మానము ప్రాచీనకాలమునం దెల్లార్పడలేదో యట్లే వారివారి భాషలకును భాషాప్రయోజనములకును సమాన మయినసమ్మానము, అర్హత కలుగదయ్యెను. ఇది సర్వలోక సర్వభాషాసామాన్య మయినవిషయమే.

ప్రస్తుత మగుటచే నిట మన తెనుఁగునాటిమాట ఖీసికొనుచున్నాను. ఇతరులచేఁ బ్రాజ్ఞు లని సత్కరింపఁబడినవారు, ఇతరులను దమ నిర్ణయము చొప్పున వినిపింపఁగల్గినవారు ఎవరో

కొంద తాయాకాలములయందు దేవో కొన్ని భండోవ్యాకరణాది విధుల నేర్పఱచి యా విధులచొప్పున గ్రంథరచనాదేశము జరుగ వలె నని నిబంధములు గల్పించుచు వచ్చిరి. లాభముగతి నున్న తక్కిన లోకము వారి నిర్ణయములను గొన్నిప్రయోజనము లందుఁ గొంతకొంత పాటించుచు వారిని వెంటాడుచు వచ్చిరి. దేశ కాలపాత్రములనుబట్టి యానిర్ణయములును మారుచు వచ్చినవి. మఱియు నిట్లంతకాలమువఱకు నా భాషాలక్షణనిరూపకములు తమకుఁ బరిచిత మయినజనసంఘమును ప్రయోజనములకు మాత్రమే లక్ష్యముగాఁ జూచుకొని నిబంధములఁ జేయుచు వచ్చిరి. కాని యా భాష ప్రచారము గాంచిననర్వహానవసంఘమునుగూర్చియు భాషవలన వారివారికిఁ గలుగవలసిననర్వప్రయోజనములను గూర్చియుఁ, జర్పించి సర్వార్థసాధక మగునట్లు నిబంధముల నేర్పఱచినవారు కారు. కావ్యాలంకారచూడామణికారుని నుండి బాలవ్యాకరణకారునిదాఁకఁ గలపండితులు చేసిననిబంధము లాంధ్రదేశముందలి పరిమితమానవసంఘమునకుఁ బరిమితభాషా ప్రయోజన మైనకావ్యానందమునకు మాత్రమే కొంత చాలి యున్నవి. ఇంతదాఁకఁ గడచిన కాలముతీరు వేఱు. నేటి కాలముతీరు వేఱు. పూర్వమువారు తలఁచి యైన నేఱుగనియావశ్యకత తెన్నో యీనాఁటివారికిఁ గల్గుచున్నది. పూర్వమువారు మానవులుగాఁ గూడ గణింపనివా రెందఱో యిప్పుడు మహా

నియు లగుచున్నారు. ఇట్టి స్థితిలోఁ బ్రాచీనుల నిబంధము లీకాలమునఁ బరికరజాలనివి, పనికిమాలినవి యగుచున్నవి. భాషా విమర్శముననే కాక సర్వవిషయములందు నిట్టిసంఘర్షసే సంఘటించినది. నేఁ డొక యద్భుతశక్తి యఖిలప్రపంచము నావహించినది. భారతదేశము నది బలముగా నలముకొన్నది. ప్రతిమాన వునకు “ నేను బరితంత్రుఁడనుగా నుండరాదు. స్వతంత్రుఁడను గావలెను ” అను నాత్మాభిమానము పొడముచున్నది. ఒకని నిబంధమున కింకొక్కఁడు లోపడకున్నాఁడు. బ్రాహ్మణుని యాధిక్యమును బ్రతిఘటించుటకు మాలవాఁడును, మహారాజు ప్రాభవమును బ్రతిఘటించుటకు దర్పిద్రుఁడును బ్రయత్నించుచున్నారు. ఈ సంఘర్ష మనివార్యముగా నున్నది. నివారించుట కూడఁ గూడనిపనిగాఁ దలఁపఁబడుచున్నది. దీర్ఘదర్శులు కొందఱు పెద్ద లిందుకై చండాలాదుల యస్పృశ్యతాదులను దొలఁగింపవలె ననియు, దర్పిద్రులు సంపన్ను లగుటకు వలయు సాధనముల సమకూర్పవలె ననియు సంస్కారములు సేయ నమ కట్టుచున్నారు. భాషావిషయమునఁ గూడ నట్టిదే జరుగుచున్నది. కొందఱు పండితులు, కొన్ని భాషాప్రయోజనములనే యుద్దేశించి చేసిననిబంధములు నిలువరింపరాని వనియు, భాషవలన సంతకంటే హెచ్చుప్రయోజనము లిప్పుడు పడయవలసినయావశ్యకత యేర్పడుచున్నదనియు, సర్వమానవసంఘమును భాషాప్రయోజన

మీఁగడ త్రిపురలు

సర్వస్వమును సమముగాఁ బడయవలసి యున్నదిమీము, పి ము
లకై నాడుకుభావము గ్రంథరచనము జరుగవలసి ననుచు నామము
చున్నారు. అట్లు గ్రంథరచనములు చేయుచు వారు, చేసిన
నట్టి సంస్కారము నభిమానించికావారిలో నొక్కడని, కాని
దానిఁగూర్చి యితీవల నా చుభిప్రాయము చూపింపవలయునగా
విరిసి దిక్కు దోచునదిగా నున్నది.

ఇదివఱకు మేము కొందఱును సంతకీర్తియందును, పుణ్య
ములు సంకుచితభావములు గలవిగా నే నొప్పుడు తెలుఁచుచున్నాము.
ఏలనఁగా: “నచ్చుచున్నాను” అను శబ్దరూపమువలెనే “వస్తు
న్నాను” అనురూపము కూడ బ్రాహ్మన్యనహారమునకు
గలదు గనుక ప్రయోగార్హమని యంగీకరింపఁ దగు మఱియు.
కాని ప్రస్తుతకాలపరిణామమునఁ జూడఁగాఁ బ్రాహ్మసంఘము
యని వేఱుపఱుచుట కింక వీలు కలుగనట్లున్నది. సర్వమానస
సంఘమందును విద్యానిజ్ఞానములు నిపులనుగా నెలఁచుచున్నది.
అహమిక నిండురుచున్నది. బ్రాహ్మణాదుల న్యనహారమునకు
గల ‘వస్తున్నాడు’ ప్రయోగార్హమయినప్పటికిని సామాన్యుల
‘వస్తుండాడు’ మొదలగురూపములు ప్రయోగార్హము లేవు
కావు? బ్రాహ్మణుల యాధిక్యమును బట్టియును నెలఁపఁడున్న
ప్పుడు వారి భాషాప్రయోగరీతిని మాత్రము నెలఁపఁడుదురు.

‘మా సంఘవ్యవహారమున నున్నరూపమునే మేము మా గ్రంథములం దుపయోగించుకొందు’ మందు రేని “వస్తున్నారు” మాత్రనే ప్రయోగార్హ మని తలచువా రేమి బదులు చెప్పగల్గుదురు? ఇట్టి రూపములే ప్రయోగార్హము లని విధించుటకు వీరి కేమి యధికార మున్నది? నాకు నే నయి యింతవఱకు మాత్రనే సంస్కార మంగీకరింపఁ దగు నని నిబంధింపఁ బూనితి నేని యా నిబంధమునకు లోఁగువా రెవ్వరు? ఇట్టి చిక్కుభాషావిషయముననే కాక, సర్వవిషయములందును గూడ సంఘటిల్లినది. సాంఘికరాజకీయవిషయములందుఁ గొన్ని సంస్కారములు మహాత్ములకుఁ గూడఁ గొఱుకఁబడనివిగా నున్నవి. ఈ చిక్కుయొక్క పరమావధి యేమనఁగా :—ఒక్కొక్క మనుష్యుడును ‘నా భాషను నేను వ్రాయుదును. ఇంకొకరి నిబంధము నాకు విధాయకము గాదు’ అన్నంతవఱకుఁ బోవచ్చును. కాని యట్టి సంఘర్షణమునఁ జిదికిపోయెడిచింతనము లేవో బ్రదుకఁ గల్గెడిభాషము లేవో వీని పరిణామ మెట్టి దగునో నా యల్పబుద్ధికి గోచరము గాకున్నది. నేడు భాషాసంస్కారము నపేక్షించి చర్చించువారిలోఁ గూడ నైకకంఠ్యము లేదు. “చూచినాడు, చూచాడు, చూసినాడు, చూశినాడు, చూశాడు, చూసేడు” అని యిన్ని రూపములును వ్రాయువారున్నారు. ఇందుఁ గొన్నియే పరిగ్రాహ్యము లని వ్యవస్థాపించి

యూచి పట్టుట కధికారులు లేరు. సంస్కారము ఎవరూ దని
యడ్డు పెట్టుట కంతకంటె నధికారులు లేరు. ఆ సంస్కార
మనివార్యముగా జరుగుచునే యున్నది. అయ్యో! ఎంత భయం
కరమైనదిక్కు? ఇట్టి చిహ్నాన్ని భాషానిపుణులందఱే కాక సర్వ
విషయములయందు సంప్రాప్త మయినవారా! మానవ
మాత్రుండు ప్రాభవముచే గాని ప్రజ్ఞచే గాని యుజిమీడి
కాలమున లోకమున నేనించుముగా! యుజిమీడివలన
జేమో యని నాసంశయము. భగవంతుని వలన ముండవలసి
లోకమును బరమానందోద్దేశమునకుఁ జేర్చుట తద్దోషమేనీ,
యాయన కల్యాణమార్గ మేదో లోకమునకుఁ గల్పించగలడు.
అది యేదో యందువలకును మనప్రయత్నములు గ్రుడ్డియెద్దు
చేనఁ బడినలాగున సాగుచుండవలసినవే కాబోలును! అట్టి శుభ
సమయము లోకమునకు లభించు పెచ్చునో!

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి గ్రంథములు

1. తెలుఁగు మెఱుఁగులు	...	2	0	0
2. శృంగారశ్రీనాథము	...	3	0	0
3. క్రీడాభిరామము (విపులమైనపీఠికతో)	...	5	0	0
4. నీతినిధి	(అచ్చులోనున్నది)			
5. చాటుపద్యమణిమంజరి (ద్వితీయభాగము)	త్వరలోప్రకటింపబడును.			
6. ప్రతిమానాటకము	...	2	0	0
7. మత్తవిలాసము	...	0	8	0
8. మధ్యమవ్యాయోగము	(అచ్చులోనున్నది)			
9. కర్ణభారము	...	"		
10. ప్రబంధరత్నావళి	...	"		
11. కడుపుతీపు	...	1	0	0
12. కపోతకథ	...	1	0	0
13. విశ్వానము	...	0	10	0
14. దివ్యదర్శనము	(అచ్చులోనున్నది)			
15. మూన్నాళ్లముచ్చట	...	"		
16. చిన్ననాటిచేష్టలు	...	"		
17. తంజావూరి ఆంధ్రరాజులచరిత్ర	...	"		
18. కామధేనువు కథ	...	"		
19. మిఁగడ తఱకలు	...	2	8	0
20. కనకాభిషేకము	(అచ్చులోనున్నది)			
21. ఉత్తరహరివంశము (శ్రీకృష్ణగారి వ్యాఖ్యానము)	"			

అమారి సంభవము.

నన్నిచోడుని గ్రంథమునకు కొంతవరకు శ్రీ శాస్త్రి
గారి వ్యాఖ్యానముతోను, సాధు పాఠములతోను, అరవిశేష
ములతోను త్వరలో ప్రకటింపబడును.

చాటుపద్యమణిమండరి

(ద్వితీయభాగము)

శ్రీ నేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచే సరిక్రొత్తగా సమ
కూర్పబడిన ప్రాచీనాద్యుత్తరాచాటుపద్యరత్నములకూర్పు, అనేక
నూతనాంశముల జేర్చి పునర్ముద్రణ మందుచున్నది. దేవతా
స్తుతి స్తబకము, కవిప్రశంసా స్తబకము, రాజప్రశంసా స్తబకము,
ప్రసిద్ధమహాపురుష స్తబకము, నీలిస్తబకము, శృంగార స్తబకము
ఇత్యాది విషయవిభాగములతో డెమ్మీసై జన రెండు సంపుట
ములుగా ప్రకటింపబడుచున్నది. మొదటి సంపుటము త్వరలో
ప్రకటింపబడును.

